

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

การสำรวจสถานะภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย
(The Review of knowledge-landscape about Thai Border studies
among Thai academics)
รหัสโครงการ 179114

โดย
อาจารย์สุวิษญา จันทรปิฎก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ทองอินทร์
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มีนาคม 2567

งบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566
จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

สารบัญ

บทคัดย่อ	4
Abstract	5
บทสรุปผู้บริหาร	6
บทที่ 1	8
บทนำ	8
นิยามเชิงปฏิบัติการ	9
วัตถุประสงค์การวิจัย	11
กรอบการวิจัย	12
บทที่ 2	13
แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	13
2.1 พื้นที่ชายแดน (Borderland)	13
2.2 การบริหารปกครองชายแดน (Borderland Governance)	15
2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย	19
บทที่ 3	20
ระเบียบวิธีวิจัย	20
3.1 ขอบเขตการวิจัย	20
3.2 วิธีการดำเนินการวิจัย	21
3.3 แผนการดำเนินงานและพื้นที่ทำวิจัย	25
บทที่ 4	28
ผลการวิจัย	28
4.1 ผลการศึกษาบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ระหว่าง ค.ศ. 1992-2022	28
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 1992-2006	28
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2007 - 2011	33
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2012	42
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2013	47
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2014	51
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2015	56
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2016	64
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2017	72

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2018	83
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2019	93
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2020	100
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2021	109
ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2022	117
4.2 ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์หรือประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับนักวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา	121
4.2.1 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนใต้	121
4.2.2 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนตะวันออก	126
4.2.3 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือ	129
4.2.4 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนทางเหนือ	132
4.2.5 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนตะวันตก	135
4.2.6 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาในส่วนกลาง	137
บทที่ 5	139
อภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ	139
5.1 อภิปรายผล	139
5.2 สรุปผล	143
เอกสารอ้างอิง	146

ชื่อเรื่อง การสำรวจสถานะภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย
ชื่อผู้วิจัย อาจารย์สุวิชัย จันทระปัญญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ทองอินทร์
ปีที่แล้วเสร็จ 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สำรวจสถานะองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 ถึง 2022 (2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยกับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และ (3) การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเมืองชายแดน คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัย โดยใช้การเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลเชิงเอกสารและการสนทนากลุ่มย่อยหรือการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักวิชาการด้านชายแดน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารแบบสร้างข้อสรุปจากข้อมูลเชิงบรรยาย นำมาซึ่งบทสรุปที่ค้นพบและมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่คณะผู้วิจัยสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับชายแดนศึกษาและการศึกษาชายแดนกับบริบททางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการบริหารจัดการชายแดน

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นศึกษาด้านชายแดนไทยในแวดวงวิชาการไทยสามารถจัดแบ่งได้ตามมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม โดยในแต่ละด้านชายแดนมีมิติและประเด็นที่ทำการศึกษานับหนักและให้ความสำคัญแตกต่างกัน ถึงแม้ว่าด้วยนโยบายต่างประเทศของไทยและนโยบายภายในของรัฐเกี่ยวกับชายแดนตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา จะมุ่งให้ความสำคัญไปที่การส่งเสริมกิจกรรมและความร่วมมือทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะมิติทางการเมือง ความมั่นคง รวมถึงสังคม-วัฒนธรรมที่ยังมีความแตกต่างตามลักษณะเฉพาะของแต่ละด้านชายแดนในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งงานวิจัยการสำรวจสถานะองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยชิ้นนี้อาจเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อยต่อแวดวงวิชาการในการศึกษาเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาและแวดวงนักปฏิบัติในส่วนราชการด้านความมั่นคงทั้งในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และในระดับพื้นที่ เพื่อการศึกษาและการจัดทำแผนด้านความมั่นคงและการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการเฉพาะของพื้นที่ต่อไป

คำสำคัญ: สถานะองค์ความรู้ด้านชายแดนไทย พื้นที่ชายแดน การบริหารจัดการชายแดน

Title: The Review of knowledge-landscape about Thai Border studies among Thai academics
Researcher(s): Suwitchaya Chantarapidok
Assistant Professor Dr. Arthit Thongin
Year: 2024

Abstract

The objectives of this research article are (1) to review status of knowledge about Thai Border studies among Thai academics from 1992-2022 (2) to analyze the correlation between body of knowledge about Thai Border studies and development of international security and political economy contexts and (3) to give some policy recommendations for Borderland governance and development. The research methodology and method applied in this study is qualitative content analysis. The researchers collect data from document and key informants focus group or interview for documentary research and descriptive analysis that the findings analyzed with concepts from the literature review. The researchers synthesize the conceptual framework from the concept of Borderland with international relations context and concept of Border Governance.

This research reflects that many issues about Thai Border studies among Thai academics can be categorized into Political dimension, Economics, and also Socio-Cultural dimension. In each border between Thailand and its neighboring countries show different emphasis. However, Thai foreign policy and also domestic policy about borderland in 1990s trend to promote economic activities and cooperation. There are different details in each dimension especially political, security, and socio-cultural dimension depends on the characteristics and the context of each border area in each period. The researchers consider that this research article could be useful fundamental knowledge and information for both academic and pragmatic fields in order to find out the ways or some development plans for Thai borderland which align with the specific contexts and requirements of each border area.

Keywords: status of the knowledge Borderland Border Governance

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการวิจัย สำนวณภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแควตววิชาการไทย มีที่มาจาก การตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการชายแดนในยุคสมัยที่โลกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ลักษณะของ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่กระชับแน่นและไร้พรมแดน ยิ่งไปกว่านั้น ยังต้องเผชิญกับภัยคุกคามต่อความมั่นคงทั้ง รูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ที่กำลังท้าทายการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ ณ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2564) การระบาดใหญ่อย่างรุนแรงและกว้างขวางไปทั่วโลกของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เป็นภัยพิบัติสำคัญยิ่งของประเทศไทยในหลายมิติ ซึ่งหมายรวมถึงการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนอันเป็น รอยต่อระหว่างรัฐอธิปไตยที่มีความสลับซับซ้อนทั้งมิติการเมือง-ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการเริ่มต้นคลี่คลายประเด็นเรื่องชายแดนไทยอย่างจริงจัง โดยจำเป็นต้อง เริ่มต้นจากการทบทวนองค์ความรู้เดิมที่สะสมมาในแควตวชายแดนไทยศึกษาว่าจะสามารถต่อยอดประยุกต์เพื่อให้ ทางออกใหม่ (New Solutions) ต่อการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนได้อย่างไร จากการศึกษาวิเคราะห์จุดกำเนิด/ การก่อตัวของชายแดนศึกษาในไทยจนกระทั่งความเป็นไปของงานชิ้นล่าสุดโดยใช้แนวคิด/ทฤษฎีด้านชายแดนศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปว่าองค์ความรู้ที่แควตววิชาการไทยมีสามารถให้ตอบโจทย์ ต่อปัญหาความท้าทายที่ประเทศไทยกำลังเผชิญซึ่งมีความสลับซับซ้อนและมีพลวัตสูงได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้น วัตถุประสงค์ของงานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งการศึกษาไปที่ (1) การสำวณภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของ แควตววิชาการไทย (2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแควตววิชาการไทยกับ พัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และ (3) การจัดทำข้อเสนอเชิง นโยบายอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเมืองชายแดน

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาค้นคว้าเพื่อขยายองค์ความรู้เดิมและให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ โดยมี วัตถุประสงค์ที่จะนำผลการวิจัยหรือความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ในการ ดำเนินการวิจัย โดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาวิจัยสนาม (Field Research) ด้วยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับนักวิชาการที่ทำการศึกษาและ/หรือเป็นที่ปรึกษาทาง วิชาการต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชายแดนไทยศึกษา โดยมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการประชุมกลุ่ม ย่อย (Focus group) เครือข่ายวิชาการทั้ง 6 ภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค ตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการและเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การสร้าง บทสรุปงานวิจัย และการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเชื่อมโยงแนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับชายแดนศึกษา การบริหาร จัดการชายแดน และทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

โครงการวิจัยนี้จะป็นขั้นตอนแรกในการได้มาซึ่งขอบเขตองค์ความรู้ทั้งหมดเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาใน แควตววิชาการไทย พร้อมกันนั้น ก็ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายวิชาการที่ทำงานในประเด็นหัวข้อนี้ซึ่งอยู่ในภูมิภาค ต่าง ๆ ทั่วประเทศอีกด้วย ซึ่งเมื่อได้ฐานองค์ความรู้และฐานข้อมูลเครือข่ายวิชาการทั่วประเทศผ่านโครงการวิจัยนี้ แล้ว คณะผู้วิจัยประสงค์จะผลักดันโครงการวิจัยที่มุ่งตอบโจทย์กรณีเฉพาะเจาะจงและกรณีเฉพาะพื้นที่ต่อไปโดย การประสานการทำงานร่วมกันในลักษณะข้ามสถาบันวิชาการกับผู้เชี่ยวชาญในฐานข้อมูลข้างต้น อันเป็นการ

เชื่อมโยงเครือข่ายวิจัยในประเด็นชายแดนไทยศึกษาอย่างสอดคล้องประสานในระยะต่อไป และจุดมุ่งหมายสำคัญอีกประการในการใช้ประโยชน์จากการวิจัยครั้งนี้ คือ เกิดการขับเคลื่อนงานวิชาการควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้านนโยบายและแผนของสำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงกิจการชายแดนและประเทศรอบบ้าน สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ โดยผลการวิจัยจะส่งต่อไปยังสำนักดังกล่าวในรูปของเอกสาร และอยู่ในขั้นของการประสานกับสำนักดังกล่าวเพื่อหารือที่จะร่วมกันจัดเวทีวิชาการเผยแพร่ผลการวิจัยในแวดวงส่วนราชการด้านความมั่นคงทั้งในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และในระดับพื้นที่ เพื่อประโยชน์ประกอบการจัดทำแผนด้านความมั่นคงและการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนในอนาคต

บทที่ 1

บทนำ

ในสภาพการณ์ก่อนหน้าการระบาดของโควิด-19 มิติความมั่นคงพหุขั้วได้ถูกรองรับขับเคลื่อนด้วยนโยบายอันหลากหลายของรัฐซึ่งเชื่อมโยงตั้งแต่ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ในประเด็นที่ 2 เรื่อง การป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง แผนระดับที่ 2 คือ นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.2560-2564) ส่วนที่ 3 เรื่อง การรักษาความมั่นคงพหุขั้วที่ชายแดนรองรับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติที่ 4: จัดระบบการบริหารจัดการชายแดนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาข้ามพรมแดน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ในยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 5 การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 7 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาคเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจชายแดน และยุทธศาสตร์ที่ 10 ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา แผนการปฏิรูปประเทศ ในประเด็นที่ 5 เรื่อง การจัดอุปสรรคทางการค้า พัฒนาเมืองการค้าชายแดน และประเด็นที่ 6 การจัดอุปสรรคด้านการเคลื่อนย้ายคน ไปจนถึงแผนระดับที่ 3 คือ แผนบริหารจัดการชายแดนด้านความมั่นคง (พ.ศ.2559-2564) ซึ่งให้น้ำหนักกับผลประโยชน์แห่งชาติทั้งความมั่นคงและเศรษฐกิจ และนโยบายประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) ในวาระที่ 5 ซึ่งเน้นบูรณาการอาเซียน เชื่อมประเทศไทยสู่ประชาคมโลก โดยระบุถึงการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณชายแดนเอาไว้ (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2559)

อย่างไรก็ตาม การระบาดใหญ่อย่างรุนแรงและกว้างขวางไปทั่วโลกของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เป็นโจทย์ท้าทายสำคัญยิ่งของประเทศไทยในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ชายแดน (border land) ที่เป็นเสมือนหน้าด่านของการรับมือกับการระบาดข้ามชาติ ทั้งจุดผ่านแดนถาวร จุดผ่านแดนชั่วคราว จุดผ่อนปรนการค้า และจุดผ่อนปรนพิเศษอันมีกลไกและแนวปฏิบัติในรายละเอียดแตกต่างกันไป รวมไปถึงรูปแบบของด่านประเพณี¹ โจทย์ท้าทายดังกล่าวมิใช่ปรากฏการณ์เฉพาะสำหรับประเทศไทย หากแต่เป็นภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (non-traditional threat)² ที่หลายรัฐต่างต้องเผชิญในบริบทของโลกยุคที่สภาวะข้ามชาติ (transnationalism) เป็นคุณลักษณะสำคัญทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของพื้นที่ต่าง ๆ โดยมีกระแสโลกาภิวัตน์เป็นฉากหลังสำคัญ ทำให้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อรัฐและชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งเป็นผลแห่งอิทธิพลจากความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับ

---

¹ ด่านประเพณี (traditional customs/ cultural barrier) ในที่นี้หมายถึง ช่องทางโดยธรรมชาติที่ผู้คนสองฝั่งของรัฐใช้สัญจรไปมาหากัน นับตั้งแต่อดีต อยู่นอกการรับรองสถานะตามกฎหมายการข้ามแดนในยุคปัจจุบันแต่อาศัยการกำกับและบริหารจัดการโดยชุมชนพื้นที่ที่มีสายสัมพันธ์ข้ามสองฟากของรัฐอธิปไตยมายาวนาน โดยเฉพาะวัฒนธรรมร่วมและสายสัมพันธ์เชิงเครือญาติ โปรดดูตัวอย่างในงานวิชาการหลายชิ้น เช่น, อธิราชย์ นันชนดี. “ด่านประเพณี : ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนผู้อยู่สองฝั่งโขง,” *วารสารวิจัยสังคมมนุษย์* 5(1), มกราคม-มิถุนายน 2560, 272-293 และ; กนกพร รัตนสุธีระกุล. *ด่านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการ แรงงานข้ามชาติ* (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2555.

² โปรดอ่านนิยามและการกำหนดขอบเขตของ “ภัยคุกคามรูปแบบใหม่” ในมุมมองด้านความมั่นคงของรัฐได้ใน, สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. *นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ.2558-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2558, 8.

โลก³ โดยมีพื้นที่ชายแดน (borderland) รอยต่อระหว่างรัฐอธิปไตยเป็นแห่งที่ (place) สำคัญที่ความแตกต่างหลากหลายเคลื่อนย้ายมาคลุกเคล้ากัน บริเวณชายแดนจึงมีสภาพเป็นพื้นที่แห่งปฏิสัมพันธ์อันยุ่งเหยิงสับสนและมีความคลุมเครือ ซึ่งติดตามมาด้วยผลลัพธ์ “ทั้งที่น่ายินดีและไม่ปรารถนา...” (นิติ ภาวครพันธุ์, 2556)

สถานการณ์การระบาดของโควิด-19 จึงเรียกร้องการแสวงหาคำตอบใหม่โดยคณะผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการทบทวนองค์ความรู้เดิมที่สะสมมาในแวดวงชายแดนไทยศึกษาว่าจะสามารถต่อยอดประยุกต์เพื่อให้ทางออกใหม่ (New Solutions) ต่อการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนได้อย่างไร จากการศึกษาวิเคราะห์จุดกำเนิด/การก่อตัวของชายแดนศึกษาในไทยจนกระทั่งความเป็นไปของงานชิ้นล่าสุดโดยใช้แนวคิด/ทฤษฎีด้านชายแดนศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปว่าองค์ความรู้ที่แวดวงวิชาการไทยมีสามารถให้ตอบโจทย์ต่อปัญหาความท้าทายที่ประเทศไทยกำลังเผชิญซึ่งมีความสลับซับซ้อนและมีพลวัตสูงได้มากน้อยเพียงใด

นิยามเชิงปฏิบัติการ

ชายแดนไทย หมายถึง พื้นที่อาณาเขตติดต่อกับรัฐอธิปไตยรอบบ้านทั้งทางบกและทางทะเล โดยครอบคลุม 31 จังหวัดทางบก และ 23 จังหวัดทางทะเล ดังนี้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

จังหวัดทางบก (31 จังหวัด 129 อำเภอ 368 ตำบล)	ชายแดนไทย – เมียนมา ประมาณ 2,401 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 10 จังหวัด	เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร ระนอง
	ชายแดนไทย – ลาว ประมาณ 1,810 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 12 จังหวัด	เชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี
	ชายแดนไทย – กัมพูชา ประมาณ 798 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด	อุบลราชธานี ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ สุรินทร์ สระแก้ว จันทบุรี ตราด
	ชายแดนไทย – มาเลเซีย ประมาณ 647 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 4 จังหวัด	สตูล สงขลา ยะลา นราธิวาส
จังหวัดทางทะเล (23 จังหวัด 257 อำเภอ 1,695 ตำบล)	ชายฝั่งอ่าวไทย ประมาณ 2,055 กิโลเมตร ครอบคลุม 17 จังหวัด	ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ สมุทรสาคร กรุงเทพมหานคร

³ โปรดอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะข้ามชาติ (transnationalism) ใน, รุ่งทิพย์ จันทรธนะกุล และปริญญาน นวลเปียน. “หน่วยที่ 6 ลักษณะข้ามชาติ,” เอกสารการสอนชุดวิชาความคิดทางการเมืองและสังคม. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2562. 6-1 – 6-51.

		สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี นราธิวาส
	ชายฝั่งทะเลอันดามัน ประมาณ 1,093 กิโลเมตร ครอบคลุม 6 จังหวัด	ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง สตูล

ข้อสังเกตต่อการพัฒนานิยามเชิงปฏิบัติการ (จากผลการวิจัยเบื้องต้น)

พื้นที่เป้าหมายการสำรวจภูมิทัศน์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาสำหรับโครงการวิจัยนี้ได้แก่ จังหวัดชายแดนทางบกจำนวน 31 จังหวัด และจังหวัดปัตตานี เป็นไปตามนิยามจังหวัดชายแดนของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและกระทรวงมหาดไทย โดยวรรณกรรมที่จะถูกรวบรวมเพื่อจัดทำข้อมูลนั้น จะครอบคลุมเฉพาะประเด็นข้ามเขตแดน หรือประเด็นภายในจังหวัดนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องกับมิติข้ามเขตแดน ดังนั้น ประเด็นการศึกษาที่เป็นเรื่องภายในประเทศเป็นหลัก แม้ปรากฏขึ้นในจังหวัดชายแดน ก็จะไม่ถูกนับรวมเข้าไว้ในโครงการวิจัยนี้ ที่สำคัญคือ ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรัฐไทยนิยามว่าเป็นปัญหาภายในประเทศ อย่างไรก็ดี บางประเด็นของพื้นที่ดังกล่าว ที่มีลักษณะเด่นชัดถึงมิติข้ามเขตแดน จะถูกเก็บรวบรวมไว้ในฐานะส่วนหนึ่งของชายแดนไทยศึกษา ตัวอย่างเช่น งานเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมชายแดนไทย-มาเลเซีย: กรณีศึกษาชุมชนโละจูด จังหวัดนราธิวาส” สามารถนับได้ว่าเป็นงานชายแดนไทยศึกษาตามนิยามเชิงปฏิบัติการนี้ เพราะให้น้ำหนักสนใจไปยังลักษณะวัฒนธรรมร่วมระหว่างผู้คนที่มีการประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนานที่ยังคงดำรงอยู่อย่างตัดข้ามเส้นเขตแดนของรัฐอันเกิดขึ้นภายหลัง ขณะที่งานเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทย: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวถ้ำภูผาเพชร จังหวัดสตูล” จะไม่ถูกนับรวมไว้ในฐานะงานชายแดนไทยศึกษา เพราะแม้จะมีพื้นที่ศึกษาเป็นจังหวัดชายแดน แต่ประเด็นการศึกษาจัดเป็นเรื่องภายในประเทศอย่างชัดเจน เป็นต้น

แวดวงวิชาการไทย (Thai Academics) หมายถึง นักวิชาการสัญชาติไทย ซึ่งเขียนงานวิชาการเผยแพร่ในภาษาไทยหรืออังกฤษ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งดังต่อไปนี้⁴ (1) รายงานการวิจัยที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ ชัดเจนตลอดทั้งกระบวนการวิจัย (2) บทความวิจัยเผยแพร่ในวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูลที่ ก.พ.อ. กำหนดหรือเผยแพร่ในหนังสือรวมบทความในรูปแบบอื่นที่มีการบรรณาธิการโดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ (Peer Reviewer) ประเมินคุณภาพ (3) ตำราที่เผยแพร่ด้วยวิธีการตีพิมพ์ เผยแพร่โดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ และเผยแพร่เป็น e-

⁴ ประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ.2563. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 137 ตอนพิเศษ 147 ง. วันที่ 23 มิถุนายน 2563.

book โดยสำนักพิมพ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับ ซึ่งการเผยแพร่ดังกล่าวนี้จะต้องเป็นไปอย่างกว้างขวางมากกว่าการใช้ในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรเท่านั้น (4) หนังสือเผยแพร่ด้วยวิธีการตีพิมพ์ เผยแพร่โดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ และเผยแพร่เป็น e-book โดยสำนักพิมพ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับ ซึ่งการเผยแพร่ต้องเป็นไปอย่างกว้างขวาง (5) บทความทางวิชาการซึ่งเผยแพร่ในวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูลที่ ก.พ.อ. กำหนด หรือเผยแพร่ในหนังสือรวมบทความในรูปแบบอื่นที่มีการบรรณาธิการโดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ (Peer Reviewer) ประเมินคุณภาพ (6) วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตที่อยู่ในฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (tdc.thailis.or.th)

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 3.1 เพื่อสำรวจสถานะองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย
- 3.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยกับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ
- 3.3 เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเมืองชายแดน

แผนภาพแสดงกรอบการวิจัย โครงการวิจัยการสำรวจภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านขยายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจสถานะองค์ความรู้ด้านขยายแดนไทย
ศึกษาของแวดวงวิชาการไทย

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้
ขยายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยกับ
พัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และ
เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายอันเป็นประโยชน์
ต่อการพัฒนาเมืองชายแดน

กิจกรรม
(1-3 เดือน)

☐ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารด้านขยายแดนศึกษาของ
ประเทศไทย โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติเบื้องต้น

☐ จัดระเบียบข้อมูล (Organizing the data) เข้า
หมวดหมู่ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติเบื้องต้น

(4-6 เดือน)

☐ วิเคราะห์ผลข้อมูลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์
ความรู้ขยายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยเข้ากับ
พัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ
ระหว่างประเทศ (เบื้องต้น)

(7-9 เดือน)

☐ จัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับ
นักวิชาการผู้ทำการศึกษาและให้คำปรึกษาในประเด็น
เกี่ยวกับขยายแดนไทยศึกษาทั้ง 6 พื้นที่ทั่วประเทศ

(10-12 เดือน)

☐ วิเคราะห์ผลข้อมูลทั้งหมด เชื่อมโยงความสัมพันธ์
ระหว่างองค์ความรู้ขยายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการ
ไทยเข้ากับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคงและ
เศรษฐกิจระหว่างประเทศ

☐ จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายอันจะเป็นประโยชน์ต่อการ
พัฒนาชายแดนประเทศไทย

☐ เผยแพร่ผลการวิจัยทั้งในรูปแบบการจัดเวทีวิชาการ
และการตีพิมพ์บทความวิจัยและ/หรือบทความวิชาการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

สถานะองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ
ขยายแดนไทยศึกษาในแวดวงวิชาการ
ไทย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยง
ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้
ขยายแดนไทยศึกษาของแวดวง
วิชาการไทยเข้ากับพัฒนาการของ
บริบทด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ
ระหว่างประเทศ (เบื้องต้น)

วิเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยง
ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้
ขยายแดนไทยศึกษาของแวดวง
วิชาการไทยเข้ากับพัฒนาการของ
บริบทด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ
ระหว่างประเทศจากกรณีวิจัยเชิง
เอกสารและการประชุมกลุ่มย่อย

ข้อเสนอเชิงนโยบายอันจะเป็น
ประโยชน์ต่อการพัฒนาชายแดน
ของประเทศไทย

ภูมิทัศน์องค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ
ขยายแดนไทยศึกษาในแวดวงวิชาการไทย

ข้อเสนอเชิงนโยบายอันจะเป็นประโยชน์
ต่อการพัฒนาชายแดนของประเทศไทย

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 พื้นที่ชายแดน (Borderland)

หากพูดถึงพื้นที่ชายแดนแล้วเรามักจะได้ยินนิยามคำศัพท์ที่คล้ายคลึงกันจำนวนมากไม่น้อยเลยทีเดียว ไม่ว่าจะเป็น “ชายแดน (border), พรหมแดน (frontier), เขตแดน (boundary), เส้นเขตแดน (borderline), พื้นที่ชายแดน (borderland), อาณาเขต (territory) หรือแม้กระทั่งคำที่มีลักษณะสื่อให้เห็นความเคลื่อนไหวอันไร้ขอบเขต เช่น Cross-border, Transboundary, Transnational เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งคำดังกล่าวเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อนักวิชาการรัฐศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนักวิชาการในสาขาอื่น ๆ ด้วยเช่นเดียวกัน

สุรชาติ บำรุงสุข (2552) ได้ให้ความเห็นเอาไว้ว่า พรหมแดนของรัฐเป็นมรดกสำคัญทางการเมืองของโลกตะวันตก ที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ว่าประเด็นเช่นนี้จะถือกำเนิดขึ้นในบริบททางการเมืองของโลกตะวันตก แต่ก็ขยายออกไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ของโลก ดังจะเห็นได้ว่ารัฐทุกรัฐในโลกปัจจุบันมีพรหมแดนกำกับตัวเองเหมือนกันหมดและเห็นได้ชัดเจนอีกด้วยว่า ไม่มีรัฐใดที่ไม่มีพรหมแดนเป็นของตัวเอง (สุรชาติ บำรุงสุข, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Berg and Houtum (2003) ที่อธิบายว่าชายแดนมักถูกอ้างและถูกสร้างโดยรัฐในฐานะที่รัฐชาติยังเป็นผู้แสดงสำคัญในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอยู่ ดังนั้นรัฐจึงนำแนวคิดชายแดนมาถกเถียงในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ความมั่นคง (the security border) โดยใช้เส้นเขตแดนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ทำหน้าที่กั้นประเทศหนึ่งออกจากประเทศหนึ่ง ป้องกันและอนุญาตให้เข้าผ่านหรือไม่ให้ผ่าน ควบคุม อนุญาตหรืออำนวยการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้า นอกจากนี้แล้วในงานศึกษาชิ้นนี้ยังได้แบ่งรูปแบบของชายแดนออกเป็น 4 แบบด้วยกัน ดังนี้

(1) ชายแดนในฐานะพื้นที่ของความเป็นศัตรูกัน (alienated borders) โดยเมื่อเกิดปัญหาระหว่างประเทศ ชายแดนจะทำหน้าที่ปิดกั้นแบ่งแยกทุกอย่างออกจากกัน

(2) ชายแดนในรูปแบบที่มีการดำรงอยู่ร่วมกัน (co-existent borderlands) จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแต่อาจไม่มีเสถียรภาพมากนัก ปรับเปลี่ยนไปได้ตามบริบท

(3) ชายแดนในฐานะที่เป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยกัน (interdependent borderlands) ที่คนในพื้นที่มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมั่นคงต่อกันตลอดเวลาทำให้เกิดเครือข่ายทางเศรษฐกิจและสังคม และ

(4) ชายแดนในฐานะพื้นที่ของการบูรณาการเข้าหากัน (integrated borderlands) เป็นพื้นที่มีเสถียรภาพสูง คนมีความสัมพันธ์ที่มั่นคงและถาวร รัฐสองรัฐมีการบูรณาการทางเศรษฐกิจและสังคมสูง คนทั้งสองรัฐเคลื่อนย้ายไปมาได้สะดวก

นอกจากนี้ เกิดวา บัญญัติ (2559) ได้อธิบายคำว่าชายแดนที่นิยมใช้กันนั้นเอาไว้ว่าอาจจะมีตำแหน่งของคำจำกัดความที่วางอยู่ระหว่างชายแดนและเขตแดนในเชิงภูมิศาสตร์ ในขณะที่อาณาบริเวณชายแดนมีลักษณะที่ให

ความหมายกินความถึงพื้นที่ชายแดนที่อยู่ทั้งสองฝั่งของเส้นเขตแดน ส่วนคำว่าอาณาเขตนั้นหมายถึงดินแดนที่ผู้ปกครองผู้คนในพื้นที่ ซึ่งการให้ความหมายของคำดังกล่าวข้างต้นสามารถจำแนกได้ตามเนื้อหาและบริบทที่ศึกษาดังนี้

(1) ชายแดนในฐานะพื้นที่อิงกับเขตแดนทางภูมิศาสตร์ เป็นเรื่องของการกำหนดวิธีการสานสัมพันธ์ระหว่างชายแดนกับเพื่อนบ้านที่มีประโยชน์และประสบปัญหาอุปสรรคร่วมกันและเป็นรูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติการที่ถูกนิยามไปตามปัจจัยของความขัดแย้งและความแตกต่าง ตลอดจนการปรับเปลี่ยนในเชิงวัตถุและอุดมการณ์ที่ถูกสร้างและใส่ให้กับชายแดน

(2) ชายแดนในฐานะภูมิภาคข้ามเขตแดน การทำให้พรมแดนและแปลกแยกจากกระบวนการสร้างชาติ กล่าวคือบริบททางสังคมวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันที่มีมาอย่างยาวนานที่ส่งผลทำให้เกิดการเดินทางไปมาหาสู่ของทั้งสองฟากฝั่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันก็จริงแต่ปัจจัยทางด้านนิเวศวัฒนธรรมของพื้นที่ที่มีความแปลกแยกและแตกต่างเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่ไม่อาจสรุปหรือเสนอโมโนทัศน์ของความเป็นพื้นที่ชายแดนได้โดยปราศจากการทบทวนอิทธิพลของความเป็นชาติในการรับรู้อ้างอิงของผู้คนต่อพื้นที่ของตนเอง

(3) ชายแดนในฐานะที่เป็นฐานทรัพยากรในการแสวงหาผลประโยชน์ กระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการอำนาจทางการเมืองระหว่างชายแดน ดังนั้นแล้วอำนาจทางการเมืองของท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ให้แก่คนในพื้นที่ตามชายแดนจึงเป็นเรื่องสำคัญรองลงมาจากผลประโยชน์ของรัฐบาล

(4) ชายแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นชาติร่วมกัน การมีประวัติศาสตร์ สังคม ร่วมกันได้สร้างวัฒนธรรมของชุมชนให้เกิดขึ้นภายใต้การจัดการจัดการของอำนาจรัฐ และ

(5) ชายแดนในฐานะพื้นที่ปฏิบัติการของผู้คนที่อยู่รายรอบ วัฒนธรรมอันหลากหลายและซับซ้อนของกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ ที่ประกอบในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนได้ก่อให้เกิดเป็นรูปของการกำหนดชะตากรรมต่อตนเอง และต่อผู้ที่รายรอบรัฐชาติ

อย่างไรก็ตาม ในงานศึกษาของจักรกริช สังขมณี (2561) ที่ชื่อ *Limology: ชายแดนศึกษา กับเขต-ชั้นวิถีวิทยาของพื้นที่ใน/ระหว่าง* ได้อธิบายถึงคำศัพท์ เขตแดน ชายแดน พรมแดนและอาณาบริเวณ เอาไว้อย่างน่าสนใจ แม้ว่าคำเหล่านี้จะดูเสมือนว่ามีความหมายที่คล้ายคลึงกันก็จริงแต่หากพิจารณาให้ลึกลงแล้วจะพบว่าคำศัพท์เหล่านี้มีนัยยะที่แตกต่างกัน ซึ่งเขาได้นิยามแนวการศึกษาดังกล่าวว่า “เขต-ชั้นวิถีวิทยา” (Limology) โดยอธิบายที่มาของการใช้คำดังกล่าวตามหลักวิชาการ ซึ่งสิ่งสำคัญประการหนึ่งของการนิยามศัพท์แสงดังกล่าวนี้คือการพยายามชี้ให้เห็นว่าภายใต้การขีดเส้นแบ่งใด ๆ ล้วนแล้วแต่นำมาซึ่งความเป็น “เรา” ของสรรพสิ่งที่อยู่ภายในเส้นแบ่ง และยังสร้างความเป็น “เขา” ของสรรพสิ่งที่อยู่นอกเส้นเขตแดน การจัดการเชิงพื้นที่กับการจัดการทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ดำเนินควบคู่กันอยู่เสมอ แต่ก็มิได้เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ซ้อนทับกันสนิทและสติดสนิทตายตัว

จากที่กล่าวข้างต้น หากเราพิจารณาตามกรอบแนวคิดประกอบสร้างนิยม (Constructivism) พื้นที่ชายแดนจึงก่อปรไปด้วยหลากหลายความหมายที่ซึ่งการให้ความหมายแต่ละแบบนำไปสู่การกำหนดอัตลักษณ์ ผลประโยชน์ และแนวทางปฏิบัติต่อ “ชายแดน” ที่แตกต่างกันออกไปของทั้งรัฐอาณาเขต ชุมชนชายแดน และตัวแสดงอื่น

2.2 การบริหารปกครองชายแดน (Borderland Governance)

งานชิ้นสำคัญของอิมติอาซ ฮุสเซน (Imtiaz Hussain, 2013) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับชายแดนโดยใช้คำว่า Border Governance หรือการบริหารปกครองชายแดนที่มองว่าไม่เพียงแต่รัฐเท่านั้นที่จะสามารถปกครองชายแดนให้บรรลุถึงผลประโยชน์ระหว่างสองรัฐ และรัฐไม่ใช่ตัวแสดงหลักอีกต่อไปหากแต่จะต้องให้ความสำคัญกับตัวแสดงโดยรอบของชายแดน อีกทั้งประเด็นปัญหาชายแดนที่เกิดขึ้นเป็นเหตุการณ์เฉพาะในพื้นที่ และควร ศึกษาที่มาของวิวัฒนาการของสิ่งที่เกิดขึ้น ภายใต้บริบทความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ชายแดนระหว่างกันให้มากขึ้นด้วยเช่นกัน นำมาซึ่งผลลัพธ์คือการกำหนดนโยบายระหว่างประเทศที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ชายแดนของทั้งสองประเทศ (Hussain, 2013)

คณะทำงานศึกษาและเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการชายแดนร่วมกัน (2557) ได้ขับเคลื่อน การบริหารจัดการชายแดนร่วมกัน (Coordinated Border Management) ในฐานะเป็นแนวทางความร่วมมือระหว่างหน่วยงานชายแดนทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการเคลื่อนย้ายสินค้าและการเดินทางโดยที่ไม่ขัดต่อกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องดำเนินงานภายใต้การควบคุมระหว่างสองรัฐบาลที่ทำงานร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับทรัพยากรระหว่างประเทศและการลดบทบาทหน้าที่ที่ไม่จำเป็นออก รวมทั้งเป็นการทำงานที่ไม่ยึดโยงกับรัฐใดรัฐหนึ่งแต่จะขึ้นอยู่กับบริบทและปัจจัย สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้การทำงานคล่องตัวระหว่างชายแดน ดังนั้นแล้ว ตัวแสดงจึงเป็นแบบกึ่งทางการไม่ขึ้นกับที่ใดที่หนึ่งแต่จะเป็นสถานะการทำงานที่ชั่วคราวอันเนื่องเกิดจากเหตุการณ์การรับมือเฉพาะหน้าในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ CBM เน้นการปรับหน้าที่ของหน่วยงานควบคุมชายแดนโดยยึด 2 ประเด็นหลัก อันได้แก่ การเคลื่อนย้ายทางกายภาพของสินค้า และการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อให้ เกิดประโยชน์สูงสุดในการควบคุมชายแดน การปรับนี้ทำให้เกิดผลลัพธ์ คือ ระบบควบคุมชายแดนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สำหรับชายแดนในมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ศุภมิตร ปิติพัฒน์ (2553) ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจไว้ในจุลสารความมั่นคงศึกษา ฉบับที่ 77 ที่สุรชาติ บำรุงสุขเป็นบรรณาธิการเอาไว้ว่า การจัดระเบียบความสัมพันธ์โดยอาศัยพื้นที่มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ เช่น เขตกันชน ดินแดนภายใต้อารักขา อาณานิคม ดินแดนในอาณัติ เขตเป็นกลาง เขตปลอดทหาร เขตเศรษฐกิจจำเพาะ เป็นต้น แต่การจัดเขตแดนที่มีความสำคัญที่สุดย่อมได้แก่ เขตแดนของรัฐอธิปไตย นักวิชาการท่านนี้ยังได้ให้ความหมายถึงคำว่า เขตแดน (boundary) และเส้นแบ่งเขต (border/borderline) นั้นในความหมายกว้างมิได้หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่คือการแบ่งเส้นแบ่งที่แยกบางสิ่งออกจากกัน แต่ที่เดิไปพร้อมกันกับการแยกก็คือการรวมเขตทำหน้าที่เป็นเหมือนภาชนะบรรจุรวมสิ่งที่อยู่ในขอบวงซึ่งเกิดขึ้นจากการแบ่งเขตนั้นเข้าไว้เป็นพวกเดียวกัน เขตนี้อาจจะมีพรมแดนที่เห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม แต่จำนวนไม่น้อยที่พรมแดนของเขตเป็นสภาพนามธรรมที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในความคิดจิตใจของคน เขตบางเขตคนนอกข้ามพรมแดนเข้ามา หรือคนในจะข้ามออกไปได้ง่าย แต่การข้ามเขตบางเขตเต็มไปด้วยความเสี่ยงและอันตรายสำหรับผู้ที่จะข้าม หรือเมื่อข้ามพ้นไปแล้ว มิมีน้อยที่กลายเป็นก้ำกัวย่างซึ่งไม่มีทางกลับย้อนคืนสู่สภาพเดิมก่อนหน้านี้ได้อีก และในทำนองเดียวกัน เมื่อเส้นแบ่งเกิดขึ้นในที่ที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยมีเขตกันมาก่อน ก็อาจทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสิ่งที่อยู่ในพื้นที่นั้นไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป เช่น การแบ่งอนุทวีปออกเป็นอินเดีย กับปากีสถาน การวางแนวรั้วลวดหนามบนถนนเมื่อเกิดการชุมนุมประท้วง เขตในความหมายกว้างนี้จึงพบได้ทั่วไปใน

ความสัมพันธ์ระหว่างคน และความสัมพันธ์ระหว่างสังคม วัฒนธรรม พบได้ในครอบครัว ละแวกบ้าน โรงเรียน ห้องถิ่น ภูมิภาค เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ และชนชั้น

อย่างไรก็ตาม ในความหมายที่แคบลงมานั้น เขตแดน/พรมแดน/ชายแดน มุ่งถึงอาณาเขตที่เป็นดินแดนหรือพื้นที่รองรับความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งดินแดนทางภูมิศาสตร์ และพื้นที่แบบอื่นที่เกิดขึ้นโดยความคิดของผู้คน เช่น กฎมิต่าง ๆ ตามจักรวาลวิทยาทางศาสนา และพื้นที่ในโลกไซเบอร์ และแนวคิดที่ใช้กำหนดนิยามระเบียบความสัมพันธ์ในพื้นที่ก็มีแตกต่างกันไป เช่น การกำหนดให้พื้นที่หนึ่งเป็นของกลางที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกันและมีสิทธิเข้าไปใช้ประโยชน์ได้แต่ต้องร่วมกันรักษา ในขณะที่อีกพื้นที่หนึ่งกำหนดให้เป็นสิทธิเด็ดขาดของส่วนบุคคล บางพื้นที่เป็นพื้นที่เปิดให้ทุกคนดำเนินการได้ตามใจไม่มีการวางเงื่อนไขใดไว้ แต่ในพื้นที่บางแห่งมีความพิเศษหรือศักดิ์สิทธิ์ จัดไว้เฉพาะคนที่มีคุณสมบัติบางประการเท่านั้น เป็นต้น

แนวทางการพิจารณารัฐที่วงวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยทั่วไปใช้อยู่ว่ารัฐประกอบด้วย 1) กลุ่มสถาบันและบุคลากรของสถาบันเหล่านี้ที่เป็นตัวแทนอำนาจศูนย์กลาง 2) การตัดสินใจทางการเมืองเกิดขึ้นหรือมาจากจุดศูนย์กลางของอำนาจนี้ 3) มีอาณาเขตกำหนดชัดที่ปักปันเขตแดน และ 4) เป็นผู้ผูกขาดอำนาจบังคับและการตรากฎหมาย ซึ่งจากนิยามของรัฐในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศดังข้างต้น อาจพิจารณาได้ว่าเขตแดนพรมแดน ชายแดนของรัฐ ย่อมได้แก่ พื้นที่กายภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐ แนวที่ใช้เป็นเส้นกำหนดแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐ ทั้งที่เป็นแนวที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเองลงบนพื้นที่ทางกายภาพ เช่น เส้นรุ้งเส้นแวงหรือกำแพง และแนวที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ทะเลสาบ เป็นต้น และพื้นที่ที่อยู่บริเวณรอยต่อระหว่างพรมแดนของรัฐหนึ่งกับอีกอีกรัฐหนึ่งภายใต้านิยามข้างต้นนี้เขตแดนรัฐมีบทบาทหน้าที่หลายประการด้วยกัน (Holsti, 2004) ที่สำคัญได้แก่

- เขตแดนเป็นตัวกำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ที่อำนาจทางกฎหมายของรัฐใช้บังคับได้ เขตแดนเป็นแนวป้องกันภัยและอันตรายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกองกำลังของศัตรูผู้รุกรานและสิ่งอันไม่พึงประสงค์ เช่น ยาเสพติด ของเถื่อน การค้ามนุษย์ และบุคคลอันไม่พึงปรารถนา รัฐจะวางกำลังและบุคลากร เช่น กองทัพ เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง ตำรวจตระเวนชายแดน ศุลกากร พร้อมกับเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับตรวจสอบและป้องกันการรุกรานเข้ามาของคน พาหะและวัตถุที่ไม่พึงประสงค์
- เขตแดนช่วยกำหนดขอบเขตของชุมชนทางการเมือง ในบางรัฐพื้นที่เขตแดนของรัฐกับพื้นที่ชุมชนทางการเมืองที่วางอยู่บนอัตลักษณ์ร่วมทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาหรือความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ซ้อนกันพอดีก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้าพื้นที่ทั้งสองเหลื่อมกันมากก็มักนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมระหว่างกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน
- เขตแดนเป็นด่านกักกันและตรวจสอบการไหลเวียนเข้าออกอันเกิดจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อเก็บข้อมูล ภาษีและอากร รวมทั้งตรวจสอบมาตรฐาน
- และท้ายที่สุดเขตแดนเป็นกรอบของการสร้างมาตรฐานที่เป็นอันดับหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดภายในเขตแดนเช่น การใช้เงินตรา ระบบมาตราชั่งตวงวัด กฎหมาย เป็นต้น (สุภูมิตร ปิติพัฒน์, 2552)

ในงานศึกษาชิ้นสำคัญอีกชิ้นของจักรกริช สังขมณี (2561) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของชายแดนในเชิงวิธีวิทยาว่าชายแดนนั้นไม่ควรที่จะถูกศึกษาให้ลดรูปให้เหลือการเป็นเพียงจัดการเชิงพื้นที่เท่านั้นเพราะในพื้นที่ที่รวบรวมว่ามี

เส้นพรมแบ่งนั้นแท้จริงแล้วกลับยังมีกระบวนการไหลเวียนของสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ในงานศึกษาชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการจัดการและควบคุมพื้นที่ชายแดนในลักษณะต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นทำความเข้าใจผ่านโครงสร้างการจัดการของรัฐ การจัดประเภทพลเมืองของรัฐและชาวต่างด้าว การยกสถานะให้ชายแดนเป็นพื้นที่พิเศษ ไปจนถึงนวัตกรรมยุคปัจจุบันที่ถูกนำมาใช้ในกระบวนการย้ายพรมแดนของผู้คน นอกจากนี้แล้วในงานชิ้นนี้ยังได้สร้างความเข้าใจถึงการเคลื่อนย้ายของผู้คนโดยเริ่มจากการอธิบาย “สถานะข้ามชาติ” ปัจจุบันในฐานะกระบวนการเคลื่อนย้ายผู้คนจากต้นทางไปยังปลายทางที่มีทั้งการรับส่งและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างเข้มข้นจากเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ จากการที่มีทั้งเทคโนโลยีทางคมนาคมและเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ทำให้ผู้คนสามารถดำรงความสัมพันธ์กันได้แม้จะอยู่ห่างกัน จึงกล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์ส่งผลให้กระบวนการข้ามพรมแดนมีความเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น แต่กระนั้นก็ตามแม้ว่าเป็นเช่นนั้นก็จริงอยู่แต่กระบวนการข้ามพรมแดนก็มิได้เป็นไปได้โดยง่ายเสมอไปดังที่เราจะให้เป็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ที่มีความจำเป็นที่ต้องต่อสู้และต่อรองกับอำนาจรัฐเพื่อให้ตนเองได้ย้ายถิ่นสู่ดินแดนปลายทาง การข้ามพรมแดนจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้จากเทคโนโลยีโลกาภิวัตน์และเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ต้องได้รับการจัดการจากตัวแสดงทุกฝ่ายทั้งคนท้องถิ่น ผู้อพยพและรัฐอย่างปฏิเสธไม่ได้

การบริหารปกครองพื้นที่ชายแดนในโลกยุคที่สถานะข้ามชาติ (transnationalism) เป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งโยงให้เกิดการพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อน (complex interdependence) ข้ามเขตแดนของรัฐชาติจึงเป็นงานที่มีความหลากหลาย ทั้งในแง่ของตัวแสดง แง่ของด้านประเด็นที่ล้วนเชื่อมโยงส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน และในแง่ของระดับระหว่างชุมชน-รัฐ-ระหว่างประเทศ (ภูมิภาคและโลก) ทำให้การออกแบบการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนนั้นจำต้องครุ่นคิดคำนึงถึงเงื่อนไขว่าด้วยสัมพันธ์ระหว่าง 2 กรอบคิดพื้นฐานเป็นอย่างน้อย คือ ความเป็นรัฐอาณาเขตของรัฐสมัยใหม่กับความเป็นชุมชนชายแดนที่มีรากทางสังคมวัฒนธรรมมานับตั้งต่อก่อนกำเนิดรัฐสมัยใหม่ การพัฒนาตัวแบบในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนที่มีขีดความสามารถตอบสนอง อัตลักษณ์และผลประโยชน์ของทั้งรัฐและชุมชนชายแดนจึงมีมิติสำคัญอยู่ที่การแสวงหาดุลยภาพในการดำรงอยู่อย่างหนุนเสริมกันระหว่างสองกรอบคิดพื้นฐานข้างต้นนั่นเอง และสำหรับภาครัฐเป็นการเฉพาะ การจะทำเช่นดังกล่าวมานี้ได้สำเร็จจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจลักษณะการคลุกเคล้าทางวัฒนธรรมและรูปแบบของชีวิตถิ่นในพื้นที่ชายแดนนั้น ๆ ให้ถ่องแท้เป็นขั้นตอนแรกสุด เพื่อคลี่คลายภาพของต้นทุน ทรัพยากร ปัจจัยกำหนด (determining factors) ตัวแสดงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีอิทธิพลต่อสถานการณ์ความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอิทธิพลทางความคิดต่อชุมชนชายแดน ตลอดจนแบบแผนของกติกากำกับ กระบวนการและกลไกบริหารจัดการที่เป็นไปได้และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่นั้น ซึ่งเรียกร่องการตั้งต้นจากการสำรวจภูมิทัศน์ความรู้ที่สะสมอยู่ในแวดวงวิชาการไทย

ภูมิทัศน์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาในแวดวงวิชาการไทยจึงมีพลวัตที่เกาะเกี่ยวไปกับบริบททางความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่ห้อมล้อมไม่น้อย กล่าวคือ งานหลายชิ้นปรากฏขึ้นเพื่อคลี่คลายปัญหาหรือข้อสงสัยใหญ่ของสังคมในห้วงขณะนั้น ๆ ดังจะเห็นได้จากการเคลื่อนตัวทางความรู้เกี่ยวกับชายแดนศึกษาในภาพรวมของวงการวิชาการโลก ซึ่งมีการให้น้ำหนักกับหน่วยในการวิเคราะห์ แนวทางศึกษา หรือกระทั่งนิยามความหมายที่แปรเปลี่ยนไปต่อชายแดน (จักรกริช สังขมณี, 2551) การวิจัยสำรวจภูมิทัศน์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาที่ปรากฏอยู่ในแวดวงวิชาการไทยครั้งนี้เป็นการสร้างองค์ความรู้มูลฐานสำคัญในการทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนไทยผ่านมุมมองงานศึกษาทางวิชาการและงานวิจัยในแวดวงวิชาการไทย ทั้งนี้เพื่อให้ได้เห็นถึงแนวโน้มในการบริหารจัดการชายแดนที่สะท้อนผ่านบริบทเชิงนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับชายแดนแต่ละด้าน รวมถึงนโยบายต่างประเทศของ

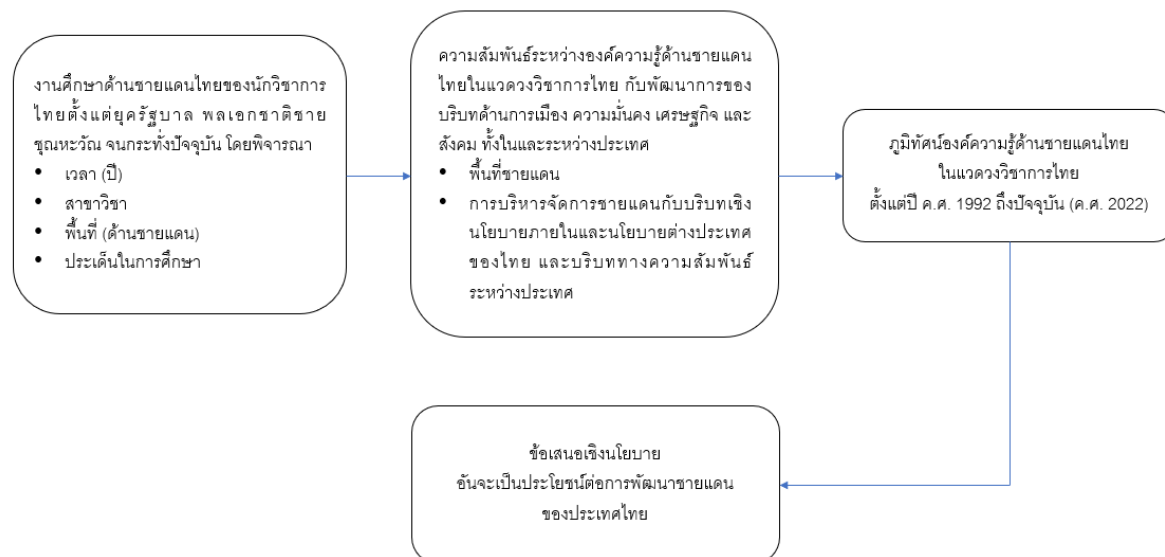
ไทยกับบริบทด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ผ่านมาจนกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากความเข้าใจต่อบริบททาง การเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับทั้งนโยบาย ต่างประเทศของประเทศไทยและรัฐเพื่อนบ้านซึ่งส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อความเป็นไปของพื้นที่ชายแดนของ ประเทศ ผู้เขียนจึงทำการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารจัดการชายแดนผ่านบริบทเชิงนโยบายทั้ง นโยบายภายในและนโยบายต่างประเทศของไทย รวมถึงความเป็นไปในบริบททางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อท้ายที่สุดสามารถนำไปต่อยอดในการสร้างข้อสรุปจากประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการที่เป็นไปได้ และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ อันได้แก่ สภาวะข้ามชาติ ความ สลับซับซ้อนด้วยมิติและประเด็นของการดำเนินปฏิสัมพันธ์ที่หลายหลากระหว่างตัวแสดงที่หลากหลายในชายแดน เป็นต้น และในแต่ละด้านชายแดนยังปรากฏความแตกต่างในเชิงรายละเอียดในแต่ละพื้นที่ ทำให้การบริหารจัดการ ชายแดนจึงไม่ใช่เพียงการบริหารจัดการเชิงพื้นที่แต่เรียกร้องความเข้าใจอัตลักษณ์เชิงบริบทที่มีความเฉพาะตัว โดยคณะผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นชายแดนไทยศึกษา ซึ่งมีหัวข้อดังนี้

(1) พื้นที่ชายแดน (Borderland) คณะผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้เพื่อนิยามความหมายของพื้นที่ชายแดน ทางวิชาการซึ่งมีอยู่หลากหลาย สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของพื้นที่ชายแดนโดยให้ ความสำคัญทั้งการสร้างคำจำกัดความในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มนุษยวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรอบแนวคิด/ทฤษฎีทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

(2) การบริหารปกครองชายแดน (Borderland Governance) การสำรวจภูมิทัศน์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษา ที่ปรากฏอยู่ในแวดวงวิชาการไทยในครั้งนี้เป็นการตั้งต้นสำคัญในการทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนไทยผ่านมุมมอง การศึกษาวิจัยในแวดวงวิชาการไทยเพื่อสามารถนำไปต่อยอดในการสร้างข้อสรุปและข้อเสนอด้านการบริหาร ปกครองชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ อันได้แก่ สภาวะข้ามชาติ ความสลับซับซ้อนด้วยมิติและประเด็นของ การดำเนินปฏิสัมพันธ์ที่หลายหลากระหว่างตัวแสดงที่หลากหลาย เป็นต้น การบริหารปกครองชายแดนจึงไม่ใช่เพียง การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ แต่เรียกร้องความเข้าใจอัตลักษณ์เชิงบริบทที่มีความเฉพาะ รวมถึงการออกแบบ กระบวนการและกลไกบริหารจัดการที่เป็นไปได้และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ชายแดน คณะผู้วิจัยจึงทำการ ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารปกครองชายแดนทั้งมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อศึกษา การเคลื่อนตัวทางความรู้เกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษามีทิศทางเป็นอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นภายใต้พลวัตของ บริบทด้านการเมืองและความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับ โลก และการบริหารจัดการเพื่อเป็นหลักยึดในการวิเคราะห์และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการพื้นที่ ชายแดนไทยต่อไป

2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังแผนภาพต่อไปนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยการสำรวจภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแคว้นวิชาการไทย เป็นงานวิจัยมูลฐานที่มุ่งศึกษาค้นคว้าเพื่อขยายองค์ความรู้เดิมและให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะนำผลการวิจัยหรือความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ในการดำเนินการวิจัย โดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาวิจัยสนาม (Field Research) ด้วยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) หรือการสัมภาษณ์ (Interview) ร่วมกับนักวิชาการที่ทำการศึกษาและ/หรือเป็นที่ปรึกษางานวิชาการต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชายแดนไทยศึกษา คณะผู้วิจัยใช้วิธีการและเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลตามแนวทางของระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งบทสรุปที่ว่าด้วยภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาในแคว้นวิชาการของประเทศไทย รวมถึงการวิเคราะห์เชื่อมโยงองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษากับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และนำไปสู่การได้มาซึ่งข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการพัฒนาชายแดนไทย โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา ข้อมูลด้านชายแดนศึกษาของประเทศไทยในแคว้นวิชาการไทยอย่างครอบคลุม ทั้งมิติด้านเวลา สาขาวิชา พื้นที่ และประเด็นในการศึกษาชายแดนไทยของแคว้นวิชาการในประเทศไทยตั้งแต่ยุครัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สำคัญ คือ “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” (ค.ศ. 1988-1991) ซึ่งถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำให้เกิดพลวัตทั้งการนิยามและรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนและส่งผลให้เกิดพลวัตทั้งการนิยามและรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนของไทยที่มีความพลิกผันจากความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างตึงเครียดกับประเทศเพื่อนบ้านผ่านการสู้รบบนความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างในช่วงที่สงครามเย็นมีความคุกรุ่นเข้มข้น มาสู่การใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจและการค้ามีการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้าน (ในภูมิภาค) และทำการศึกษาจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน (ค.ศ. 2022) จากทั้งการรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร และการประชุมกลุ่มย่อยหรือการสัมภาษณ์ เครือข่ายนักวิชาการทั้ง 6 ภาควิชาประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัยด้านประชากร คณะผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เครือข่ายวิชาการทั้ง 6 ภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ เบื้องต้นคณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยอาศัยเทคนิคหรือวิธีการเลือกตัวอย่างแบบมีเกณฑ์ (Criterion Sampling) โดยได้กำหนดเกณฑ์หรือคุณสมบัติไว้ล่วงหน้าเพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่ทำให้มั่นใจในระดับหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อยจะตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์หรือคุณสมบัติ (Qualifications) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

- (1) เป็นนักวิชาการสัญชาติไทยที่เขียนงานวิชาการเผยแพร่ในภาษาไทยหรืออังกฤษ
- (2) เป็นนักวิชาการที่ทำการศึกษาและ/หรือเป็นที่ปรึกษางานวิชาการต่าง ๆ ด้านชายแดนไทยศึกษา
- (3) เป็นนักวิชาการที่มีต้นสังกัดหรือทำวิจัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่แบ่งตามภูมิภาคทั้ง 6 ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบอลหิมะ (Snowball Or Chain Sampling) สำหรับการประชุมกลุ่มย่อยร่วมด้วย

ขอบเขตการวิจัยด้านเวลา ขอบเขตการวิจัยด้านเวลาตั้งแต่เดือนตุลาคม - กันยายน 2566 มีระยะเวลาในการดำเนินโครงการวิจัยทั้งสิ้น 1 ปี

3.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

(1) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารด้านชายแดนศึกษาของประเทศไทยในแวดวงวิชาการไทยอย่างครอบคลุม ทั้งมิติด้านเวลา สาขาวิชา พื้นที่ และประเด็นในการศึกษาชายแดนไทยของแวดวงวิชาการในประเทศไทย ได้แก่ ตำรา บทความวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ การค้นคว้าอิสระ และวรรณกรรมวิชาการประเภทอื่น ๆ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ของมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตที่อยู่ในฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ที่อยู่ในฐานข้อมูลจากแหล่งเก็บรวบรวมวรรณกรรมทางวิชาการที่สำคัญในรูปแบบฐานข้อมูลทั้งบทความวิจัยและบทความวิชาการของประเทศไทย ได้แก่ ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre) หรือ TCI

(2) จัดระเบียบข้อมูล (Organizing the data) หรือจัดการข้อมูล (Data management) เข้าหมวดหมู่ที่ครอบคลุมมิติด้านพื้นที่ (ระบุเป็นด้านชายแดน) เวลา มิติของหัวข้อ (แบ่งเป็นการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม) และประเด็นในการศึกษา

(3) ดำเนินการวิเคราะห์ผลข้อมูลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยเข้ากับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ด้วยแนวคิดและทฤษฎีด้านรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขั้นต้น เพื่อนำผลการวิเคราะห์และผลการศึกษาเบื้องต้น (Preliminary Findings) ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสารเบื้องต้นมาเป็นส่วนหนึ่งในประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย

(4) จัดการประชุมกลุ่มย่อย หรือสัมภาษณ์ร่วมกับนักวิชาการผู้ทำการศึกษาและให้คำปรึกษาในประเด็นเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาทั้ง 6 พื้นที่ทั่วประเทศไทย เพื่อระดมทัศนะเกี่ยวกับภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาในแวดวงวิชาการไทย รวมถึงอภิปรายเกี่ยวกับข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาชายแดน

(5) ดำเนินการวิเคราะห์ผลข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารและการประชุมกลุ่มย่อยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยเข้ากับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ด้วยแนวคิดและทฤษฎีด้านรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative content analysis)

(6) จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชายแดนของประเทศไทย

(7) เผยแพร่ผลการวิจัยทั้งในรูปแบบการจัดเวทีวิชาการร่วมกับหน่วยงานที่จะนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และการตีพิมพ์บทความวิจัยและ/หรือบทความวิชาการเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณะ

การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการประชุมกลุ่มย่อย หรือการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เครือข่ายวิชาการทั้ง 6 ภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ เบื้องต้นคณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยอาศัยเทคนิคหรือวิธีการเลือกตัวอย่างแบบมีเกณฑ์ (Criterion Sampling) โดยได้กำหนดเกณฑ์หรือคุณสมบัติไว้ล่วงหน้าเพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่ทำให้มั่นใจในระดับหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อยจะตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์หรือคุณสมบัติ (Qualifications) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

- (1) เป็นนักวิชาการสัญชาติไทยที่เขียนงานวิชาการเผยแพร่ในภาษาไทยหรืออังกฤษ
- (2) เป็นนักวิชาการที่ทำการศึกษาระดับปริญญาตรีและ/หรือเป็นที่ปรึกษางานวิชาการต่าง ๆ ด้านชายแดนไทยศึกษา
- (3) เป็นนักวิชาการที่มีต้นสังกัดหรือทำวิจัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่แบ่งตามภูมิภาคทั้ง 6 ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบอลหิมะ (Snowball Or Chain Sampling) สำหรับการประชุมกลุ่มย่อยร่วมด้วย กล่าวคือ เป็นการเลือกตัวอย่างที่เริ่มต้นกระบวนการจากการถามผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในประเด็นที่ต้องการศึกษา อาจเริ่มต้นจากการสอบถามบุคคลที่คณะผู้วิจัยวางไว้ว่าต้องเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักอยู่แล้วและให้บุคคลนั้นแนะนำผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ในประเด็นนั้นต่อไปเรื่อย ๆ อาจเป็นได้ทั้งผู้ที่มีแนวความคิดเกี่ยวกับประเด็นที่ทำการศึกษาในทิศทางเดียวกันหรือแตกต่างกันจากผู้ให้ข้อมูลหลักก่อนหน้านี้ หากมีการกล่าวถึงชื่อบุคคลเดิมซ้ำ ๆ กันหรือบ่อยครั้ง คณะผู้วิจัยจะทำการเลือกบุคคลที่ได้รับคำแนะนำมาเป็นหนึ่งในผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งการแนะนำต่อ ๆ กันไปเรื่อย ๆ ของผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นกระบวนการที่สามารถเกิดขึ้นต่อไปได้แทบไม่สิ้นสุด ซึ่งคล้ายกับปรากฏการณ์ลูกบอลหิมะที่กลิ้งลงมาจากเนินเขา ขนาดลูกบอลจะขยายขนาดใหญ่มากขึ้นไปเรื่อย ๆ จึงเป็นหน้าที่ของคณะผู้วิจัยในการพิจารณาความเพียงพอของข้อมูลเพื่อป้องกันการขยายขนาดของลูกบอลหิมะไม่ให้นานปลายและการทำวิจัยจะไม่สิ้นสุดได้

ทั้งนี้ วิธีการเก็บข้อมูล อันได้แก่ การสัมภาษณ์ หรือการประชุมกลุ่มย่อย ตลอดจนจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักในการประชุมกลุ่มย่อยหรือการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าวอาจมีการพิจารณาปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม ตามบริบท หรือตามสถานการณ์ในช่วงเวลาที่ดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูล สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งรายภูมิภาค สำหรับการสัมภาษณ์ได้กำหนดไว้ประมาณ 3-5 คน/ภาค สำหรับการประชุมกลุ่มย่อยกำหนดไว้ประมาณ 5-10 คน โดยการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะดำเนินภายในระยะเวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที ส่วนการประชุมกลุ่มย่อยจะดำเนินภายในระยะเวลา 2-3 ชั่วโมง ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ให้สัมภาษณ์ หรือเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยต้องเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สามารถเป็นตัวแทนในการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้เป็นอย่างดี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

โครงการวิจัยนี้ มีวิธีการและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภายใต้แนวทางของระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและค้นคว้าเชิงเอกสารภายใต้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการประชุมกลุ่มย่อยหรือการสัมภาษณ์ ซึ่งข้อมูลที่คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามเครื่องมือดังกล่าวข้างต้น สามารถจำแนกตามแหล่งที่มาได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

- ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) คือ ข้อมูลที่ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการศึกษาภาคสนาม จะใช้การประชุมกลุ่มย่อยหรือการสัมภาษณ์ ได้แก่ คำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง คำกล่าวในการประชุมของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
- ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) คือ ข้อมูลที่ผู้วิจัยไม่ได้เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลเอง แต่เป็นข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้อยู่แล้ว อันได้แก่ ตำรา บทความวิจัย บทความวิชาการ และวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชายแดนศึกษาของประเทศไทยในแวดวงนักวิชาการของไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

การวิเคราะห์ผลข้อมูล

คณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative content analysis) โดยใช้การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) คณะผู้วิจัยเลือกใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปจากข้อมูลเชิงบรรยาย (Descriptive) ที่ทำการเก็บรวบรวมมาจากการเก็บรวบรวมเชิงเอกสาร นักวิจัยจะจัดกระทำข้อมูลที่ทำกรรวบรวมมาได้จำนวนมากมาพิจารณาตัดทอนข้อมูลหรือลดขนาดข้อมูลและกำจัดข้อมูลที่ไม่ต้องการออก แล้วนำมาจัดระบบข้อมูลและแยกประเภทข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ด้วยการใช้การวิเคราะห์เชิงสถิติเบื้องต้น จากนั้นจะนำข้อสรุปย่อยของแต่ละประเด็นมาวิเคราะห์ตีความเชื่อมโยงกัน และนำมาซึ่งการสร้างข้อสรุปที่มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยและคำถามการวิจัย

พร้อมทั้งจะทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) จากข้อมูลแหล่งต่าง ๆ เช่น เอกสารรายงานของทางราชการ ข้อมูลข่าวสารจากสำนักข่าวที่เชื่อถือได้ รายงานวิชาการของนักวิชาการต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่และจากการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อหาความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์ โดยการนำเอาข้อมูลมาทำการตรวจสอบด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ว่ามีความสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ และเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด มีความเหมาะสมที่จะนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในขั้นตอนต่อไปหรือไม่ ดังนี้

- การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) เป็นการแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลหรือวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลต่างแหล่งข้อมูลกัน โดยคณะผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลประเภทเดียวกันแต่แตกต่างกันที่แหล่งที่มาของการได้มาซึ่งข้อมูล
- การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการดำเนินการศึกษา (Methodological triangulation) คณะผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัยอาศัยประเด็นการสัมภาษณ์ในบริบทเดียวกันมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสอดคล้อง

คล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ได้รับ มาด้วยวิธีดำเนินการศึกษาที่แตกต่างกันข้างต้น เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือ

การสรุปผลและสร้างข้อเสนอแนะ

ภายหลังจากการวิเคราะห์แล้วเสร็จ คณะผู้วิจัยจะทำการรายงานผลการศึกษาตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้จากสังเคราะห์แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จากนั้นคณะผู้วิจัยจะทำการสรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ได้แก่ (1) ผลสำรวจสถานะองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย โดยคณะผู้วิจัยเสนอผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงงานศึกษาเกี่ยวกับชายแดนไทยในแวดวงวิชาการไทยที่จำแนกตามมิติด้านเวลา สาขาวิชา พื้นที่ และประเด็นในการศึกษา ซึ่งอาจมีการนำเสนอเป็นแผนภาพตารางหรือไดอะแกรมแสดงการกระจายตัวของงานวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาในแต่ละช่วงเวลา และ (2) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยกับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นส่วนสรุปผลที่มุ่งสร้างคำอธิบายโดยเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ด้านรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการเชิงบริบท สาเหตุ และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพลวัตหรือพัฒนาการของภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาในแวดวงวิชาการไทย และท้ายที่สุดจะนำไปสู่ (3) การจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทยของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต่อไป

3.3 แผนการดำเนินงานและพื้นที่ทำวิจัย

1. แผนการดำเนินงานวิจัย

ปี (งบประมาณ)	กิจกรรม	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ร้อยละของ กิจกรรมใน ปีงบประมาณ
2566	(1) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารด้านชายแดนศึกษาของประเทศไทยในดวงวิชาการไทยอย่างครอบคลุม													25
	(2) จัดระเบียบข้อมูล (Organizing the data) หรือจัดการข้อมูล (Data management) เข้าหมวดหมู่ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติเบื้องต้น													5
	(3) วิเคราะห์ผลข้อมูลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของดวงวิชาการไทยเข้ากับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (เบื้องต้น)													15
	(4) จัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับนักวิชาการผู้ทำการศึกษาและให้คำปรึกษาในประเด็นเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาทั้ง 6 พื้นที่ทั่วประเทศไทย ทั้งแบบ online และ onsite เพื่อให้ได้มาซึ่งผลการวิจัยและการสร้างเครือข่ายทางวิชาการ													20
	(5) วิเคราะห์ผลข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารและการประชุมกลุ่มย่อย เชื่อมโยงความสัมพันธ์													15

	ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแคว้นวิชาการไทย เข้ากับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศ ด้วยแนวคิดและทฤษฎีด้านรัฐศาสตร์และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิง คุณภาพ (Qualitative content analysis)													
	(6) จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายอันจะเป็นประโยชน์ต่อการ พัฒนาชายแดนของประเทศไทย													15
	(7) เผยแพร่ผลการวิจัยการตีพิมพ์บทความวิจัยและ/หรือ บทความวิชาการเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณะ													5

2. พื้นที่ทำวิจัย

ในประเทศ/ ต่างประเทศ	ชื่อประเทศ/จังหวัด*	พื้นที่ที่ทำวิจัย*	ชื่อสถานที่
ในประเทศ	เชียงใหม่	มหาวิทยาลัย เชียงใหม่	มหาวิทยาลัยหรือโรงแรมที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อย เครือข่ายนักวิชาการภาคเหนือ
	อุบลราชธานี	มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี	มหาวิทยาลัยหรือโรงแรมที่ตั้งอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อดำเนินการจัดประชุมกลุ่ม ย่อยเครือข่ายนักวิชาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
	จันทบุรี	มหาวิทยาลัย ราชภัฏรำไพพรรณี	มหาวิทยาลัยหรือโรงแรมที่ตั้งอยู่ในจังหวัดจันทบุรี เพื่อดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อย เครือข่ายนักวิชาการภาคตะวันออก
	ตาก	มหาวิทยาลัยราชภัฏ กำแพงเพชร แม่สอด	มหาวิทยาลัยหรือโรงแรมที่ตั้งอยู่ในจังหวัดราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด เพื่อดำเนินการจัด ประชุมกลุ่มย่อยเครือข่ายนักวิชาการภาคตะวันตก
	ปัตตานี	มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยา เขตปัตตานี	มหาวิทยาลัยหรือโรงแรมที่ตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพื่อ ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยเครือข่ายนักวิชาการภาคใต้
	นนทบุรี	มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หรือโรงแรมที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครหรือจังหวัด นนทบุรี เพื่อดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยเครือข่ายนักวิชาการภาคกลาง

* หมายเหตุ:
จังหวัด พื้นที่ทำการ
วิจัย และช่วงเวลาอาจ
มีความเปลี่ยนแปลง
ตามความเหมาะสม

บทที่ 4

ผลการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาระหว่าง ค.ศ. 1992-2022

คณะผู้วิจัยทำการศึกษานิตยสารองค์ความรู้ด้านชายแดนศึกษาในแวดวงวิชาการไทยเบื้องต้นโดยใช้ประโยชน์จากแหล่งเก็บรวบรวมวรรณกรรมทางวิชาการที่สำคัญในรูปแบบฐานข้อมูลทั้งบทความวิจัยและบทความวิชาการของประเทศไทย ได้แก่ ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre) หรือ TCI ซึ่งฐานข้อมูลนี้เริ่มต้นการเก็บรวบรวมวรรณกรรมทางวิชาการอย่างเป็นทางการในฐานข้อมูลออนไลน์ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1992 เป็นต้นมา จึงทำให้ในรายงานวิจัยฉบับนี้จะทำการรายงานผลการศึกษาบทความวิจัยและบทความวิชาการเพื่อสะท้อนภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษา โดยคณะผู้วิจัยจะเริ่มต้นการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากปีดังกล่าวจนกระทั่งปัจจุบัน (ปี 2022) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในการสำรวจนิตยสารองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 1992–2006

ในช่วงเริ่มแรกของการเก็บรวบรวมผลงานวิจัยและผลงานเชิงวิชาการบนฐานข้อมูลปรากฏวรรณกรรมเชิงวิชาการในแวดวงวิชาการของไทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นชายแดนไทยศึกษาค่อนข้างน้อย อาจเนื่องเพราะความพร้อมของฐานข้อมูลที่ยังไม่พัฒนาอย่างเต็มประสิทธิภาพเท่ายุคปัจจุบัน ส่งผลให้ผู้วิจัยจำเป็นต้องรายงานผลการวิจัยเป็นช่วงปี ซึ่งจะพิจารณาจากความเหมาะสมโดยคำนึงถึงจำนวนผลงานต่อปีเพื่อสามารถสะท้อนถึงแนวโน้มของพัฒนาการนิตยสารองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยผ่านยุคสมัยได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ในช่วงแรกผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยใน 15 ปีแรก ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992–2006

ช่วงปีดังกล่าวมีผลงานวิจัยและงานเชิงวิชาการที่เกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาทั้งสิ้น 18 ชิ้น มีทั้งวรรณกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับด้านชายแดนหนึ่ง ๆ เป็นการเฉพาะ และนำเสนอเกี่ยวกับด้านชายแดนมากกว่า 1 ด้านหรือครอบคลุมทั้งด้านชายแดนของประเทศไทยและไม่ใช้ด้านชายแดนของประเทศไทย (ซึ่งรวมเป็นด้านชายแดน “อื่น ๆ” ดังปรากฏในตาราง) อยู่ด้วย โดยวรรณกรรมส่วนใหญ่ให้ความสนใจไปที่ด้านชายแดนมาเลเซียและกัมพูชา ในหัวข้อมิติด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้วรรณกรรมทั้งหมดมีเนื้อหาสาระครอบคลุมประเด็นทั้งในมิติการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่มีจำนวนไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ วรรณกรรมที่ว่าด้วยมิติทางการเมืองมีทั้งสิ้น 3 ชิ้น ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกันโยบายและการบริหารจัดการภาครัฐในประเด็นสาธารณะ

ต่าง ๆ อาทิ ด้านสาธารณสุข ต่อผู้คนข้ามแดน แรงงานข้ามชาติ และพื้นที่ชายแดน รวมถึงการศึกษาเชิง เศรษฐศาสตร์การเมืองที่ครอบคลุมทั้งประเด็นการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจาก โลกาภิวัตน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ประเด็นทางการเมืองเรื่องความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้ และ ผลกระทบจากปัญหาดังกล่าวต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียก็เป็นอีกหนึ่ง ประเด็นที่ถูกศึกษาและให้ความสำคัญในช่วงปีดังกล่าวด้วยเช่นกัน

ส่วนวรรณกรรมที่ว่าด้วยมิติความมั่นคงมีจำนวนทั้งสิ้น 5 ชิ้น มีการศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงที่คาบเกี่ยวกับ มิติทางการเมืองในประเด็นปัญหาความไม่สงบในชายแดนใต้ที่ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ มาเลเซียอย่างมีนัยสำคัญในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ยังส่งผลกระทบต่อนโยบายบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย และหมายรวมถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม-วัฒนธรรม ระหว่างกันอีกด้วย นอกจากนี้ ช่วงปีดังกล่าวยังให้ความสนใจในความมั่นคงรูปแบบใหม่ ทั้งปัญหาเสียดิน ปัญหา โรคติดต่อ และปัญหาจากการใช้สารเคมีที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคง สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมตามแนว ชายแดน โดยมีการนำเสนอทั้งการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา สภาพปัญหา การแพร่ระบาด การควบคุมเฝ้าระวัง และผลกระทบอันเนื่องมาจากปัญหาดังกล่าว แต่ยังไม่มีการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับขั้นตอนหรือกระบวนการของ การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมจากหน่วยงานภาครัฐและตัวแสดงที่เกี่ยวข้องที่หลากหลายมาก นึก

ในส่วนของวรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจมีอยู่ทั้งสิ้น 8 ชิ้น เนื้อหาในมิติเศรษฐกิจมีความครอบคลุมเกือบทุก ด้านชายแดน โดยมุ่งให้ความสนใจในประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจชายแดนใน 4 หัวข้อหลัก ได้แก่ การค้าบริเวณ ชายแดน การค้าผ่านชายแดน การท่องเที่ยวชายแดน และแรงงานข้ามแดนที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นข้ามชาติ เพื่อโอกาสทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ซึ่งมีการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหา ศักยภาพและแนวโน้ม มาตรการทั้งเชิงกฎหมายและไม่ใช่มติกฎหมายและแนวทางการพัฒนา ซึ่งผลงานในมิติเศรษฐกิจถือว่าเป็นวรรณกรรม ส่วนใหญ่ในช่วงปี ค.ศ. 1992-2006 สะท้อนถึงการศึกษาด้านชายแดนไทยศึกษาในแวดวงวิชาการไทยในช่วงปีดังกล่าว ที่ให้ความสนใจกับมิติด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

ในขณะที่วรรณกรรมที่ว่าด้วยมิติสังคมและวัฒนธรรมมีอยู่ทั้งสิ้น 2 ชิ้น ให้ความสนใจไปที่ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนบริเวณชายแดนที่มีทั้งผู้ประกอบอาชีพถูกกฎหมายและหลบหนีจาก กฎหมายอย่างอาชีพขายบริการในพื้นที่บริเวณชายแดน และยังปรากฏงานศึกษาที่มีเนื้อหาคาบเกี่ยวระหว่างหัวข้อ ในมิติเศรษฐกิจกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแรงงานและการย้ายถิ่นข้ามชาติ ที่ชีวิตตลอดจนอัต ลักษณ์ของผู้คนที่เป็นแรงงานข้ามแดนมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมประเทศแม่กับวัฒนธรรมของไทยที่จำต้อง ย้ายถิ่นมาเพื่อโอกาสในการทำงานและทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 1 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 1992 – 2006 (18 ชิ้น)

ปี	ด้าน ชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
1993 (1)	มาเลเซีย	ความมั่นคง	ความมั่นคง รูปแบบใหม่ - ยา เสพติดข้ามชาติ	ปัญหาเสพติดในจังหวัดชายแดนภาคใต้
1994 (1)	เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคง รูปแบบใหม่ - ปัญหาสิ่งแวดล้อม	สารเคมีกำจัดหนูจากด้านชายแดนแม่สาย จังหวัดเชียงราย
1998 (1)	กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคง รูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามโรคติดต่อ และโรคติดต่อ อุบัติใหม่	การศึกษาความไวของเชื้อฟัลซิพารัม มาลาเรียบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ด้านจังหวัดตราดต่อยาอาร์ติมิซินิน เมฟ โฟลควิน และควินิน
1999 (1)	เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การค้าชายแดน ด้านอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
2002 (2)	กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคง รูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามโรคติดต่อ และโรคติดต่อ อุบัติใหม่	สถานการณ์และการควบคุมโรคติดต่อ ชายแดนไทย-กัมพูชาด้านจังหวัดตราด
	กัมพูชา	การเมือง	นโยบาย สาธารณสุขต่อ แรงงานข้ามชาติ	พฤติกรรมแสวงหาการรักษาสุขภาพ ของแรงงานเขมรที่ทำงานในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา
2003 (3)	เมียนมา	การเมือง	เศรษฐศาสตร์ การเมือง ความ มั่นคง วัฒนธรรม	ว่าด้วยเรื่อง เมืองชายแดน ข้อสังเกตด้าน เศรษฐศาสตร์การเมือง ความมั่นคง และ วัฒนธรรม ที่เมืองแม่สอดและแม่สาย

ปี	ด้าน ชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			และโลกาภิวัตน์ ในเมืองชายแดน	
	อื่น ๆ (ลาว และ กัมพูชา)	เศรษฐกิจ	บทบาท ปัญหา/ อุปสรรค และการ บริหารจัดการ ปัญหาการค้า ชายแดน	ศักยภาพและแนวโน้มการค้าชายแดนใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
	อื่น ๆ (เมียนมา ลาว และ กัมพูชา)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การค้าผ่านชายแดนระหว่างประเทศไทย กับประเทศพม่า ลาว และกัมพูชา
2004 (3)	ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	ชาติพันธุ์วรรณนา วิถีชีวิต และ ลักษณะทาง วัฒนธรรมของคน ชายแดน	ชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยชีวิตคนชายแดน ไทย-ลาว
	มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	แรงงานข้ามแดน	ผลกระทบของการใช้แรงงานข้ามแดนใน เขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
	อื่น ๆ (มาเลเซีย และ อินโดนีเซีย)	เศรษฐกิจ	การพัฒนา แรงงานเพื่อ ตอบสนองการ พัฒนาเศรษฐกิจ	สภาพและปัญหาการพัฒนาฝีมือแรงงาน ในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อรองรับ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย

ปี	ด้าน ชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
2005 (3)	กัมพูชา	เศรษฐกิจ	ธุรกิจการ ท่องเที่ยวชายแดน	กลยุทธ์การเชื่อมโยงธุรกิจการท่องเที่ยว ชายแดนไทยกัมพูชา
	กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคง รูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามโรคติดต่อ และโรคติดต่อ อุบัติใหม่	การเฝ้าระวังกาฬโรคและอัตราการติดเชื้อ โรคสครับไทฟัสและมิวรินไทฟัส ตามแนว ชายแดนไทย - กัมพูชา
	มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	แรงงานและการ ย้ายถิ่นข้ามชาติ	การย้ายถิ่นของแรงงานสตรีในสี่จังหวัด ชายแดนภาคใต้ไปมาเลเซีย
2006 (3)	มาเลเซีย	สังคมและ วัฒนธรรม	มานุษยวิทยา ผู้หญิงชายบริการ ชายแดน	ละครที่ไร้บท : ชีวิตและอัตลักษณ์ของ ผู้หญิงชายบริการบริเวณชายแดนภาคใต้
	มาเลเซีย	การเมือง	ผลกระทบจาก ปัญหาชายแดนใต้ ต่อความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ	ความสัมพันธ์ไทย-มาเลเซีย (ผลกระทบ จากปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้)
	กัมพูชา	เศรษฐกิจ	กฎหมายเพื่อการ ขนส่งสินค้าและ การค้าชายแดน	การศึกษากฎหมายเพื่อพัฒนาโครงข่าย สายทางในการสนับสนุนยุทธศาสตร์การ ขนส่งสินค้า (Logistics) และการค้า ชายแดนระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา : กรณีศึกษาจังหวัดสระแก้ว

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2007 – 2011

สำหรับช่วงปีต่อมาครอบคลุมการรายงานผลการศึกษาดังแต่ปี ค.ศ. 2007-2011 (5 ปี) ซึ่งช่วงปีดังกล่าวมีวรรณกรรมทั้งสิ้น 58 ชิ้น ด้านชายแดนที่มีผู้ศึกษามากที่สุด คือ เมียนมา และลาวรองลงมา โดยมีประเด็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับทั้งมิติการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ทั้งนี้วรรณกรรมส่วนใหญ่อยู่ในหัวข้อมิติการเมืองและเศรษฐกิจ โดยมีจำนวนมากกว่ามิติด้านความมั่นคงและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีแนวโน้มที่น่าสนใจในเชิงประเด็น ดังนี้

วรรณกรรมในมิติการเมืองมีอยู่ทั้งสิ้น 19 ชิ้น ส่วนหนึ่งให้ความสนใจไปที่ปัญหาเรื่องเขตแดนที่ทำการศึกษ และอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์ และข้อถกเถียงเกี่ยวกับปฏิกิริยาภาวะของพรมแดนของรัฐบาลที่มีอำนาจของรัฐบาลแผ่กระจายอยู่ในทุกหัวระแหงกับพรมแดนทางชาติพันธุ์ซึ่งปรากฏลักษณะการอันสลับซับซ้อนซึ่งผลของการถูกกีดกันหรือเลือกปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ นั้นมาผสมผสาน ทับซ้อน หรือตัดพาดผ่านกันในพื้นที่ทางเศรษฐกิจบริเวณชายแดน และยังมีวรรณกรรมที่สะท้อนถึงความสนใจในนโยบายของรัฐและความร่วมมือระหว่างประเทศในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวชายแดน ผู้อพยพ คนไร้รัฐ ชนกลุ่มน้อย และแรงงานข้ามชาติ รวมถึงกลุ่มผู้เปราะบางตามแนวชายแดน อาทิ ผู้สูงอายุ ทั้งประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและสถานะบุคคล ด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ การถือครองที่ดิน และด้านบริการสาธารณสุข ตลอดจนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้านด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ โอกาสทางการศึกษา และอื่น ๆ อีกทั้งมีวรรณกรรมที่ให้ความสนใจที่บทบาทของตัวแสดงทั้งที่เป็นรัฐและมิใช่รัฐที่หลากหลายในการบริหารจัดการชายแดน ทั้งการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนพื้นที่ชายแดน นอกจากนี้ ยังมีวรรณกรรมที่เกี่ยวกับนโยบายและมาตรการในการพัฒนางานด้านสาธารณสุขและการนำเข้า-ส่งออกสินค้าอุปโภค-บริโภคตามแนวชายแดน ได้แก่ อาหาร และยา ซึ่งมีความคาบเกี่ยวกับมิติเศรษฐกิจ

วรรณกรรมในมิติด้านความมั่นคงมีทั้งสิ้น 10 ชิ้น ซึ่งให้ความสนใจทั้งความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดนและความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งให้ความสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติและความมั่นคงบริเวณเส้นเขตแดนรัฐชาติก็เป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่งยวดในการป้องกันประเทศ รวมถึงการศึกษาความขัดแย้งและสงครามในเชิงประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังให้ความสนใจกับการศึกษาด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับภัยคุกคามจากโรคติดต่อที่เป็นภัยพิบัติทางการแพทย์และสาธารณสุขซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์บริเวณชายแดน ซึ่งมีทั้งประเด็นเชิงชาติพันธุ์และการขยายตัวของทุนนิยมกับการระบาดของโรคติดต่อบริเวณชายแดนที่คาบเกี่ยวกับมิติทางสังคม-วัฒนธรรมและมิติทางเศรษฐกิจ การระบาดและการรับมือต่อโรคติดต่อร้ายแรงในชุมชนชายแดน เป็นต้น และยังมีประเด็นความมั่นคงมนุษย์ในพื้นที่ชายแดนที่เผชิญกับภัยอันตรายจากกบฏหรือทุ่นระเบิดตามแนวชายแดนที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ชายแดนอย่างมากอีกด้วย

ในส่วนวรรณกรรมมิติเศรษฐกิจถือเป็นวรรณกรรมส่วนใหญ่ของช่วงปีดังกล่าวมีจำนวนทั้งสิ้น 23 ชิ้น ที่ให้ความสนใจในประเด็นการค้าชายแดนในทุก ๆ ด้านชายแดนของไทย ทั้งการเติบโตของเมืองชายแดนอันเนื่องมาจากการค้าการลงทุนทางเศรษฐกิจ ผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ในทางเศรษฐกิจที่ทำให้มีแหล่งไหลของทุนและตลาดต่างประเทศเข้ามาแล้วส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวชายแดน อีกทั้งยังมีประเด็นศึกษาผลกระทบของแรงงานต่างด้าวต่อทั้งเศรษฐกิจและสังคมเมืองการค้าชายแดน และมานุษยวิทยาและสังคมวิทยากับการค้าชายแดน ที่สนใจในเรื่องเขตแดนรัฐและการครอบงำของอำนาจรัฐซึ่งมีความคาบเกี่ยวกับทั้งมิติทางสังคม-วัฒนธรรมและมิติทางการเมืองเรื่องอำนาจของรัฐในพื้นที่ชายแดนด้วย นอกจากนี้ มีวรรณกรรมที่มีหัวข้อในมิติเศรษฐกิจแต่มีความคาบเกี่ยวกับมิติทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงกฎหมายและ/หรือนโยบายของภาครัฐทั้งนโยบายภายในและนโยบายการต่างประเทศ ได้แก่ พลวัตการเติบโตของเมืองชายแดนทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ การกระจายรายได้และการแก้ไขความยากจนกับบทบาทของการค้าชายแดน นโยบายส่งเสริมการค้าชายแดน นโยบายและโอกาสทางเศรษฐกิจของแรงงานข้ามชาติ นโยบายการเสริมทักษะอาชีพตามแนวชายแดนเพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย และประเด็นปัญหาการค้าชายแดนอันเนื่องมาจากนโยบายการค้าเสรีอาเซียน-จีน รวมถึงกฎหมายนำเข้า-ส่งออกสินค้าตามแนวชายแดน

และวรรณกรรมในมิติสังคมและวัฒนธรรมมีจำนวนเพียง 6 ชิ้น ให้สนใจไปที่หัวข้อเชิงมานุษยวิทยาของชนชายแดน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทั้งภาษา อาหาร และการศึกษา ตลอดจนเมื่อมีการแหล่งไหลเข้าประเทศของแรงงานข้ามชาติตามด้านชายแดนต่าง ๆ ได้ปรากฏเป็นลักษณะข้ามชาติและอัตลักษณ์ที่ล้นไหลที่มีการผสมผสานทระหว่างอัตลักษณ์พื้นถิ่นต้นกำเนิดกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่เข้ามาประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ซึ่งนอกจากจะมีแรงงานข้ามชาติแล้ว ยังปรากฏปัญหาเด็กเร่ร่อนย้ายถิ่นบริเวณชายแดนกับการต่อรองทางสังคมที่เป็นประเด็นคาบเกี่ยวกับมิติทางการเมืองในแง่เป็นประเด็นที่ต้องการการบริหารจัดการจากภาครัฐ

ตารางที่ 2 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2007 – 2011 (58 ชิ้น)

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
2007 (7)	ลาว	เศรษฐกิจ	ความร่วมมือทาง การค้าการลงทุน ชายแดน	ความสัมพันธ์ไทย-ลาว: กรณีศึกษาความร่วมมือทางการค้าการลงทุนในเขตชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต
	ลาว	เศรษฐกิจ	การสร้างภาพลักษณ์ และการส่งเสริมการ	ยุทธศาสตร์การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างภาพลักษณ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณจังหวัดชายแดนไทย-

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			ท่องเที่ยวเมืองชายแดน	ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและอุดรธานี
	เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัยคุกคามโรคติดต่อและโรคติดต่ออุบัติใหม่	การวิเคราะห์ลำดับเบสของยีนรีดักโตโอโซเมอเรสในเชื้อพลาสมาเดียมฟัลซิพารัมที่ดื้อยาต้านมาลาเรียจากคนไข้ในแถบชายแดนไทย-พม่า
	อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	ความมั่นคง	ยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดน/รัฐ	ยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดนกับความมั่นคงของประเทศ
	กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามชายแดนไทย-กัมพูชา
	เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากโรคติดต่อเขตชายแดน	พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากโรคมาลาเรียของแรงงานต่างด้าวในเขตชายแดนไทย-พม่า
	อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ภาพรวมการท่องเที่ยวชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน
2008 (14)	เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัยคุกคามจากโรคติดต่อและโรคติดต่ออุบัติใหม่	การระบาดของอหิวาตกโรคในชาวต่างชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า
	เมียนมา	การเมือง	นโยบายสาธารณสุขต่อแรงงานข้ามชาติ	ความแตกต่างในการใช้บริการสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวชายแดนไทย-

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			และการใช้บริการ สุขภาพของกลุ่มชาติ พันธุ์แนวชายแดน	เมียนมาร์ : กรณีศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี ประเทศไทย
เมียนมา	สังคมและ วัฒนธรรม	ผลกระทบของศูนย์ อพยพชายแดน	ผลกระทบของศูนย์อพยพชายแดนไทย- พม่าต่อสุขภาพของคนไทย	
เมียนมา	การเมือง	นโยบาย/ความ ร่วมมือระหว่างรัฐ และเอกชนด้าน สาธารณสุขชายแดน	ความร่วมมือในการพัฒนางาน สาธารณสุขชายแดนไทย-พม่าระหว่าง หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน	
อื่น ๆ (เมียนมา ลาว และ กัมพูชา)	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบ ใหม่-ความมั่นคง มนุษย์ โรคติดต่อ	การสำรวจแหล่งที่อยู่อาศัยของพาราสิต ภายนอกที่อาศัยอยู่บนตัวหนูและโรคที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่ชายแดนไทยพม่า ลาว และกัมพูชา	
อื่น ๆ (ชายแดน โดยรวม)	การเมือง	การขับเคลื่อนทาง สังคมของผู้ถือบัตร อพยพเพื่อสิทธิขั้น พื้นฐานจากรัฐ	กระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อ สร้างศักยภาพในการเข้าถึงสิทธิ มนุษยชนขั้นพื้นฐานและสถานะบุคคล ของคนชายแดนผู้ถือบัตรลาวอพยพ	
ลาว	เศรษฐกิจ	อิทธิพลของตลาดจีน ต่อชุมชนท้องถิ่น	ผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อ ชุมชนชายแดนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง : การเกิดขึ้นของตลาดจีนและการ ตอบสนองของคนในท้องถิ่นเมืองห้วย ทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว	
เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบ ใหม่ - โรคติดต่อและ โรคติดต่ออุบัติใหม่ ข้ามชาติ	การระบาดของอหิวาตกโรคใน ชาวต่างชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า	

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
	มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน : บริเวณจังหวัดสงขลา ประเทศไทย-รัฐเกดะห์ มาเลเซีย
	อื่น ๆ (เมียนมา และลาว)	การเมือง	พัฒนางานด้านการนำเข้าอาหาร	การพัฒนางานด้านนำเข้าอาหารที่ด่านอาหารและยาตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงราย
	มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การย้ายถิ่นเพื่อไปเป็นแรงงานในมาเลเซียตามกฎหมาย	การย้ายถิ่นตามกฎหมายเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซียของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้
	มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	แรงงานนอกระบบของหญิงมลายูมุสลิม	ผู้หญิงมลายูมุสลิมชายแดนใต้ : แรงงานรับจ้างนอกระบบในประเทศมาเลเซีย
	มาเลเซีย	การเมือง	นโยบายภาครัฐกับการย้ายถิ่นของประชาชน	พัฒนาการและแนวโน้มการย้ายถิ่นของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยเข้าไปในประเทศมาเลเซีย
	มาเลเซีย	การเมือง	นโยบายภาครัฐกับการย้ายถิ่นของนักเรียนเพื่อการศึกษา	การย้ายถิ่นของนักเรียนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไปถึงศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศมาเลเซีย
2009 (15)	ลาว	การเมือง	นโยบายของรัฐเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุบริเวณชายแดน	คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชายแดนไทย-ลาว : กรณีศึกษาเชิงของ-ห้วยทราย
	ลาว	เศรษฐกิจ	มานุษยวิทยากับการค้าชายแดน	พื้นที่ของการดำรงชีวิตในการค้าชายแดน : เขตแดนรัฐ พื้นที่ในระหว่างและภูมิศาสตร์แห่งการครอบงำ/ต่อต้าน

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
	ลาว	การเมือง	มานุษยวิทยา สิทธิมนุษยชนคนไร้รัฐ	พลเมืองจินตนาการกับคนลาวไร้รัฐที่ชายแดนภาคอีสาน
	เมียนมา	เศรษฐกิจ	กฎหมายนำเข้า-ส่งออกสินค้าตามแนวชายแดน	การศึกษากฎหมายและแนวปฏิบัติเรื่องการนำเข้า-ส่งออกสินค้าตามแนวชายแดนไทย-พม่าในจังหวัดเชียงรายและแม่ฮ่องสอน
	กัมพูชา	การเมือง	นโยบายด้านการศึกษา - คุณภาพนักเรียนในโรงเรียนชายแดน	ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนในโรงเรียนเขตชายแดนไทย - กัมพูชาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
	กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	มานุษยวิทยาของชนชายแดน	ภาษา ชาติพันธุ์ และการศึกษา แนวชายแดนไทย-กัมพูชา
	อื่น ๆ (กัมพูชาและลาว)	สังคมและวัฒนธรรม	ลักษณะข้ามชาติและอัตลักษณ์ที่สลับไหล	กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่ทำงานในประเทศไทย ภายใต้กระแสการพัฒนานาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
	เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การค้าชายแดนไทย - พม่า ด้านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และแม่ฮ่องสอน
	กัมพูชา	การเมือง	บทบาทของภาครัฐระดับพื้นที่ในการสร้างความสัมพันธ์ชายแดน	บทบาทของจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการสร้างความสัมพันธ์ชายแดนไทย - กัมพูชา
	ลาว	เศรษฐกิจ	การพัฒนา การขยายตัวและการ	พลวัตเมืองชายแดน : กรณีศึกษาเมืองโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			เติบโตของเมือง ชายแดน	
	ลาว	การเมือง	นโยบายภาครัฐด้าน คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ	คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชายแดนไทย-ลาว กรณีศึกษา เชียงของ - ห้วยทราย
	อื่น ๆ (มาเลเซีย และ อินโดนีเซีย)	เศรษฐกิจ	การเสริมทักษะอาชีพ ในเขตเศรษฐกิจ	การพัฒนาทักษะอาชีพในด้าน อาชีวศึกษาในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสาม ฝ่าย (IMT-GT)
	อื่น ๆ (ชายแดน โดยรวม)	การเมือง	นโยบายต่างประเทศ ไทยต่อเพื่อนบ้าน	อาณาบริเวณชายแดนไทยในศตวรรษที่ 21 : ปัญหาและบริบทใหม่ของนโยบาย ต่างประเทศต่อเพื่อนบ้าน
	ลาว	การเมือง	นโยบายและการ บริหารจัดการภาครัฐ ด้านแรงงานต่างด้าว	แนวทางและทบทวนนโยบายและ มาตรการเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวใน จังหวัดชายแดนกรณีศึกษาจังหวัด หนองคาย
	เมียนมา	การเมือง	นโยบายด้านบริการ สุขภาพของชนกลุ่ม น้อย	ความแตกต่างในการใช้ประโยชน์ด้าน บริการสุขภาพและความพึงพอใจต่อ บริการสุขภาพของชนกลุ่มน้อย ชายแดน ไทย-เมียนมาร์ พ.ศ. 2543-2547
2010 (9)	เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบ ใหม่ - โรคติดต่อและ โรคติดต่ออุบัติใหม่	ผู้ป่วยติดเชื้ออหิวาตกโรคในโรงพยาบาล ระหว่างการระบาดของโรคในชุมชน ชายแดนไทย-พม่า
	เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบ ใหม่ - โรคติดต่อและ โรคติดต่ออุบัติใหม่	ชาติพันธุ์และทุนนิยมกับการระบาดของ มาลาเรียบริเวณชายแดนตะวันตกของ ประเทศไทย : กรณีศึกษาเชิงวิเคราะห์

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
	ลาว	เศรษฐกิจ	นโยบายการค้าชายแดน	การค้าชายแดนสองฝั่งโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
	กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การค้าชายแดนสายสัมพันธ์การค้าไทย-กัมพูชา
	กัมพูชา	การเมือง	นโยบายด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพของชาวกัมพูชาแนวชายแดน	ความต้องการทางการศึกษาและการประกอบอาชีพของนักเรียนชาวกัมพูชา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานบริเวณแนวชายแดนไทยด้านจังหวัดสระแก้ว
	อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดนและนโยบายส่งเสริมการค้าชายแดน	อิทธิพลการค้าชายแดน ความกลมกลืนทางวัฒนธรรม และนโยบายภาครัฐ (ด้านการส่งเสริมการค้าชายแดน และวัฒนธรรม) ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนชายแดน
	เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	แม่สอด...ประตูการค้าชายแดนไทย-พม่า
	เมียนมา	เศรษฐกิจ	แรงงานต่างด้าวกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมเมืองชายแดน	ผลกระทบของแรงงานต่างด้าวต่อเศรษฐกิจ และสังคมเมืองการค้าชายแดนแม่สอด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
	เมียนมา	การเมือง	พรมแดนชาติพันธุ์/รัฐชาติ อำนาจรัฐชาติกับชาติพันธุ์ในพื้นที่ตลาดชายแดน	ปฏิภาคนภาวะของพรมแดนชาติพันธุ์และรัฐชาติ ในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด
2011 (13)	มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	แรงงานข้ามชาติและโอกาสทางเศรษฐกิจ	การเดินทางของแรงงานมลายูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เข้าไปทำงาน ในรัฐทางตอนเหนือของมาเลเซีย

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
	ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	มานุษยวิทยาด้านอาหารของชุมชนชายแดน	อาหารของชุมชน : ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการบริโภคของชุมชนชายแดนไทย-ลาว
	อื่น ๆ (ลาวเมียนมาจีน)	เศรษฐกิจ	ปัญหาการค้าชายแดนจากนโยบายการค้าเสรีอาเซียน-จีน	การไขปัญหาการค้าชายแดนยูนนาน-เชียงรายได้กับนโยบายการค้าเสรีอาเซียน-จีน
	กัมพูชา	การเมือง	การถือครองที่ดินเขตพื้นที่ชายแดน	การประยุกต์เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อศึกษาการถือครองที่ดินเขตพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลโนนดินแดง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์
	ลาว	การเมือง	ปัญหาเรื่องเขตแดน	ปัญหาดินแดน ชายแดนและเขตแดนไทย-ลาว พ.ศ. 2322-ปัจจุบัน
	เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	มานุษยวิทยาและสังคมวิทยาของเด็กเร่ร่อนย้ายถิ่น	การต่อรองทางสังคมของเด็กเร่ร่อนย้ายถิ่น ณ ชายแดนไทย-พม่า ในพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
	อื่น ๆ (เมียนมาและลาว)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดนกับการกระจายรายได้และปัญหาความยากจน	บทบาทของการค้าชายแดนต่อการกระจายรายได้และความยากจนในจังหวัดเชียงราย
	เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงมนุษย์ – สาธารณภัย (กับหรือทุนระเบิด)	การบาดเจ็บทางตาจากกับระเบิดตามแนวชายแดนไทย-พม่า จังหวัดตาก ระหว่างปี 2550-2553

ปี	ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
	อื่น ๆ (ชายแดน โดยรวม)	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบ ใหม่ – โรคติดต่อและ โรคติดต่ออุบัติใหม่	ประสิทธิภาพในการป้องกันและควบคุม โรคใช้วัตถุดิบของผู้นำท้องถิ่นบริเวณ ชายแดนไทย
	มาเลเซีย	การเมือง	มานุษยวิทยาของการ อพยพและความ ยากจนของชนกลุ่ม น้อย	การอพยพและความยากจนของเงาะป่า ซาไกตามชายแดนไทย-มาเลเซีย
	ลาว	เศรษฐกิจ	การส่งออกสินค้าผ่าน เขตชายแดน	แนวทางการพัฒนาการส่งออกสินค้า ผ่านเขตชายแดนไทย-ลาวในพื้นที่ จังหวัดมุกดาหาร
	มาเลเซีย	ความมั่นคง	ประวัติศาสตร์การ ต่อสู้ที่ชายแดนใน สงครามโลกครั้งที่ 2	การต่อสู้ที่ชายแดนภาคใต้ระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ 2 (ตอนที่ 1)
	ลาว	เศรษฐกิจ	การพัฒนาเมืองท่า ขนส่งทางเรือ	ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองท่าขนส่งทาง เรือในแม่น้ำโขงตามแนวชายแดน ไทย- ลาว

ต่อไปนี้ ด้วยจำนวนวรรณกรรมต่อปีที่มีจำนวนมากพอที่สามารถสะท้อนแนวโน้มภูมิทัศน์ของการศึกษาชายแดนไทย ผู้วิจัยจึงนำเสนอการรายงานผลเป็นรายปี ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2012

สำหรับปี ค.ศ. 2012 มีวรรณกรรมเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาทั้งสิ้น 24 ชิ้น โดยมีเนื้อหาสาระกระจายอยู่ในทุกด้านชายแดน ประเด็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องที่ทั้งมิติการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ทั้งนี้ วรรณกรรมในประเด็นเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมมีจำนวนน้อยกว่าประเด็นอื่น ๆ ซึ่งมีแนวโน้มเชิงมิติประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

วรรณกรรมในมิติการเมืองมีจำนวนทั้งสิ้น 12 ชิ้น มีประเด็นในการศึกษาหลายประเด็น โดยครอบคลุมทั้งประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ การเมืองเรื่องแรงงาน อาทิ มานุษวิทยาการเมืองในการปกป้องตนเองของแรงงานในชุมชนผู้ย้ายถิ่นบริเวณชายแดน หรือประเด็นเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย เช่น ผู้แทนทางการเมืองของชนกลุ่มน้อย การเมืองเชิงวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองของรัฐและเส้นเขตแดนของรัฐชาติ (สมัยใหม่) อาทิ วาทกรรมการเมืองเรื่องสัญชาติของชาวไทยกับคนข้ามรัฐในพื้นที่ชายแดน ตลอดจนประเด็นทางนโยบายภาครัฐในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนทั้งนโยบายด้านการศึกษาและปฏิบัติการทางการเมือง การจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนชายแดน บริการด้านสุขภาพ/สาธารณสุขสำหรับทั้งประชาชนและเด็ก และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเขตชายแดนในหลากหลายมิติ ที่มีคาบเกี่ยวกับมิติประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ในแง่การบริหารจัดการเพื่อรับมือกับโรคติดต่อและโรคติดต่ออุบัติใหม่ รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศในการแก้ปัญหาความไม่สงบในชายแดนใต้เพื่อความสงบสุขร่วมกันของทั้งสองประเทศ ซึ่งเป็นประเด็นที่คาบเกี่ยวกับมิติความมั่นคงด้วย

ต่อมา วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับมิติความมั่นคงนั้นมีอยู่ทั้งสิ้น 6 ชิ้น มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมทั้งประเด็นความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิม ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ศึกษาเชิงประวัติศาสตร์การต่อสู้บริเวณชายแดนภาคใต้ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และการสนใจศึกษาที่เน้นไปที่ความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่มีความสำคัญทั้งประเด็นสิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบข้ามเส้นพรมแดนของรัฐชาติ ปัญหาเสียดินที่มาพร้อมกับการหลั่งไหลของแรงงานข้ามชาติ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและขยะที่มาพร้อมกับการเติบโตของตลาดค้าชายแดนที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของรัฐชาติและสังคมระหว่างประเทศไม่น้อยไปกว่าความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิม

สำหรับวรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจมีอยู่ทั้งสิ้น 5 ชิ้น งานส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อการค้าและการทำธุรกิจบริเวณชายแดน ที่ศึกษาทั้งเชิงพัฒนาการทางการค้าชายแดน เช่น การศึกษาเส้นทาง ผู้คน และสินค้าในการค้าข้ามชายแดนลุ่มน้ำโขง ตลอดจนแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาในรูปแบบตลาด สมรรถนะการทำธุรกิจของผู้ประกอบการและกลยุทธ์ด้านการตลาด ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในด้านการค้าชายแดนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

ส่วนสุดท้ายเป็นวรรณกรรมในมิติสังคมและวัฒนธรรมที่มีจำนวนเพียง 1 ชิ้นในรอบปีนี้ โดยให้ความสนใจที่ประเด็นทางด้านศาสนากับพื้นที่และขบวนการทางศาสนาของผู้ย้ายถิ่นเชื่อมโยงกับประเด็นเชิงอัตลักษณ์ซึ่งมีการปรับสร้างและผสมผสานอัตลักษณ์ดั้งเดิมเข้ากับอัตลักษณ์ของถิ่นใหม่ที่ชนกลุ่มหนึ่ง ๆ (จากงานที่ปรากฏ คือ ผู้ย้ายถิ่นมุสลิมบริเวณพรมแดนไทย-พม่า) ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ ซึ่งมีความสนใจในเชิงมานุษวิทยาและสังคมวิทยาเป็นอย่างยิ่ง

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
มาเลเซีย	ความมั่นคง	ประวัติศาสตร์การต่อสู้บริเวณชายแดนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2	การต่อสู้ที่ชายแดนภาคใต้ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (ตอนที่ 2) : การปะทะที่ ก.ม.35
อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดนของไทยภายใต้ประชาคมอาเซียน	การค้าชายแดน : โอกาสของไทยเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
เมียนมา	การเมือง	มานุษยวิทยาการเมืองเรื่องปกป้องตนเองของแรงงานในชุมชนผู้ย้ายถิ่น	บันทึกปฏิบัติการการเมืองในชีวิตประจำวัน : ทบทวนการปกป้องตนเองของแรงงานในชุมชนผู้ย้ายถิ่นบริเวณชายแดนไทย-พม่า
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	ศาสนาและอัตลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่นมุสลิม	โยรชายแดน : พื้นที่และขบวนการทางศาสนา, การปรับสร้างอัตลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่นมุสลิม บริเวณพรมแดนไทย-พม่า
ลาว	การเมือง	วาทกรรมทางการเมืองเรื่องสัญชาติของชาวไทยกับคนข้ามรัฐบริเวณชายแดน	วาทกรรมสัญชาติของชาวไทย : คนข้ามรัฐที่ชายแดนไทยลาวในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี
เมียนมา	การเมือง	นโยบายด้านการศึกษาและปฏิบัติการทางการเมืองในพื้นที่ชายแดน	การศึกษาและการปฏิบัติการการเมืองในพื้นที่พิเศษ : ศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า
ลาว	เศรษฐกิจ	การส่งเสริมสมรรถนะการทำธุรกิจการค้าชายแดน	แนวทางการส่งเสริมสมรรถนะการทำธุรกิจของผู้ประกอบการการค้าชายแดนไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อรองรับการบูรณาการประชาคมอาเซียน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	เศรษฐกิจ	การพัฒนารูปแบบตลาดสินค้าชายแดน	การพัฒนารูปแบบตลาดสินค้าชายแดนไทย-ลาว ด้านพรมแดนบ้านนากระเซ้ง ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
ลาว	การเมือง	นโยบายการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมชายแดน	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนชายแดนไทย-ลาว
เมียนมา	การเมือง	บริการด้านสาธารณสุขในพื้นที่ชายแดน	ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการใช้บริการอนามัยแม่และเด็กในพื้นที่ชายขอบ: กรณีศึกษาพื้นที่ชายแดนประเทศไทย-พม่า
มาเลเซีย	การเมือง	ความร่วมมือไทย-มาเลเซียในการแก้ปัญหาความไม่สงบในชายแดนภาคใต้	ความร่วมมือไทย-มาเลเซียในการแก้ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย : ศึกษาเปรียบเทียบรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และ พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์
อื่น ๆ (ลาวและกัมพูชา)	การเมือง	นโยบายด้านการจัดการศึกษาเพื่อให้บริการทางการศึกษาในสถานศึกษาตามแนวชายแดน	ความพร้อมในการจัดการศึกษาเพื่อการให้บริการทางการศึกษาแก่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชาในสถานศึกษาตามแนวชายแดน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดอุบลราชธานี
กัมพูชา	การเมือง	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันโรคติดต่อ	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันโรคไข้มาลาเรียของประชาชน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			เขตพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
ลาว	การเมือง	นโยบายและระบบการ ส่งเสริมสุขภาพสำหรับเด็ก เขตชายแดน	การพัฒนาระบบการส่งเสริมสุขภาพ สำหรับเด็กวัยเรียนในถิ่นทุรกันดาร เขตชายแดนไทย- ลาว
กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม ของตลาดการค้าชายแดน	สถานการณ์ขยะมูลฝอยของตลาด การค้าชายแดนช่องจอม จังหวัด สุรินทร์
มาเลเซีย	การเมือง	ผู้แทนทางการเมืองของชน กลุ่มน้อยในไทยและมาเลเซีย	ผู้แทนทางการเมืองของชนกลุ่มน้อย : ศึกษากรณีชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูใน จังหวัดชายแดนใต้ประเทศไทยและ ชาวพุทธเชื้อสายไทยในรัฐชายแดน เหนือประเทศมาเลเซีย
มาเลเซีย	ความมั่นคง	ประวัติศาสตร์การต่อสู้ที่ ชายแดนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2	การต่อสู้ที่ชายแดนภาคใต้ระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ 2 (ตอนที่ 3) : จากเบตงถึงธารโต
ลาว	การเมือง	การมีส่วนร่วมของประชาชน ในชุมชนชายแดน	การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อพุทธ ศาสนาเชิงรุกในชุมชนชายแดนไทย- ลาวในยุคโลกาภิวัตน์
อื่น ๆ (เมียนมา และลาว)	การเมือง	นโยบายการจัดการศึกษาเพื่อ เสริมความเข้มแข็งให้แก่ ชุมชนเขตการค้าชายแดน	การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้แก่ชุมชน เขตการค้า ชายแดนจังหวัดเชียงราย
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ปัญหาอาชญากรรมในกลุ่ม แรงงานข้ามชาติ	ผลกระทบจากการใช้สารเสพติดใน กลุ่มแรงงานข้ามชาติ พื้นที่ชายแดน ไทย-ลาว, ประเทศไทย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่น ๆ (เมียนมา และลาว)	เศรษฐกิจ	การพัฒนากลยุทธ์ด้าน การตลาดในด้านการค้า ชายแดน	การศึกษาแนวทางการพัฒนากลยุทธ์ ด้านการตลาดของสินค้าในด้าน การค้าชายแดน จังหวัดเชียงราย
อื่น ๆ (ลาวและ จีน)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดนลุ่มน้ำโขง	สำรวจการค้าข้ามชายแดนลุ่มแม่น้ำ โขง ค.ศ. 1911-1939/พ.ศ. 2454- 2482: เส้นทางคาราวาน ผู้คน และ สินค้า
มาเลเซีย	ความมั่นคง	การต่อสู้ที่ชายแดนช่วง สงครามโลกครั้งที่ 2	การต่อสู้ที่ชายแดนภาคใต้ระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ 2 (ตอนที่ 4) เหตุการณ์ที่รัฐตรังกานูและบูกังโจร จีน
มาเลเซีย	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามด้านสิ่งแวดล้อมและ ภัยพิบัติ	ชายแดนใต้กำลังถูกคุกคามด้วยการ กัดเซาะชายฝั่ง การเสียแผ่นดินที่ แทบไม่มีทางต่อสู้

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2013

วรรณกรรมวิชาการในปี ค.ศ. 2013 ที่เกี่ยวข้องกับชายแดนไทยศึกษามีทั้งสิ้น 18 ชิ้น โดยมีเนื้อหาสาระกระจายอยู่ในทุกด้านชายแดน ส่วนใหญ่เป็นด้านชายแดนเมียนมา ลาวและกัมพูชามีจำนวนพอ ๆ กัน ส่วนด้านชายแดนมาเลเซียมีการกล่าวถึงน้อยที่สุดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชายแดนศึกษา แต่มีความสนใจไปที่ด้านชายแดนโดยรวมและความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจทั้งระดับอนุภูมิภาคและระดับภูมิภาค แม้ในแง่ประเด็นหัวข้อปรากฏทั้งในมิติการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม กระนั้นวรรณกรรมในประเด็นมิติทางเศรษฐกิจมีจำนวนมากที่สุดและมากกว่ามิติอื่น ๆ อย่างค่อนข้างมีนัยสำคัญ ซึ่งมีแนวโน้มเชิงมิติประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

วรรณกรรมในมิติการเมืองมีจำนวนเพียง 1 ชิ้น มีประเด็นด้านนโยบายภาครัฐในการบริหารปกครองชายแดน โดยเฉพาะการให้ความสนใจนโยบายทางการศึกษาตามแนวชายแดนที่อาจมีปัญหาระหว่างการให้ความสำคัญ

ในด้านการจัดบริการสาธารณะพื้นฐานที่แตะเอื้อมถึงผู้คนและพื้นที่ที่ห่างไกลจากอำนาจรัฐศูนย์กลาง อย่างพื้นที่บริเวณชายแดน

ในส่วนของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับมิติความมั่นคงก็มีอยู่ทั้งสิ้นเพียง 2 ชิ้น มีเนื้อหาสาระที่ให้ความสนใจศึกษาเน้นไปที่ความมั่นคงรูปแบบใหม่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบข้ามเส้นพรมแดนของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยคุกคามความมั่นคงมนุษย์อย่างโรคติดต่อ ที่มีการศึกษาการดำเนินการของภาครัฐในระดับพื้นที่และระดับท้องถิ่นตามแนวชายแดนในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคติดต่อ ตลอดจนมีการกล่าวถึงในเนื้อหาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตามแนวชายแดนกับการบริหารจัดการที่สะท้อนถึงทั้งความสำคัญและบทบาทของตัวแสดงทั้งภาครัฐและมิใช่ภาครัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ต้องอาศัยการบริหารจัดการแบบบูรณาการ

สำหรับวรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจเป็นหัวข้อที่มีวรรณกรรมมากที่สุดในรอบปีนี้ โดยมีอยู่ทั้งสิ้นถึง 11 ชิ้น งานส่วนใหญ่ให้ความสนใจไปที่การค้าชายแดน การท่องเที่ยวบริเวณชายแดน และเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยศึกษาตั้งแต่การทำความเข้าใจวัฒนธรรมของการค้าชายแดนเพื่อเป็นรากฐานในการศึกษาเพื่อพัฒนาการค้าชายแดน การพัฒนาศักยภาพและความพร้อมด้านการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การค้าชายแดน อาทิ บริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้า ตลอดจนการวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ที่ความยืดหยุ่นอยู่กับมิติทางการเมืองในการกำหนดนโยบายทั้งภายในและต่างประเทศของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งประเด็นที่กล่าวมามีการศึกษาเชื่อมโยงกับทั้งการจัดตั้งประชาเศรษฐกิจอาเซียนซึ่งเป็นกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ต้องการสร้างความร่วมมือระหว่างกันให้แน่นแฟ้นผ่านการจัดตั้งประชาคมอาเซียน และความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจอย่างอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง ซึ่งสะท้อนถึงนโยบายของไทยและประเทศเพื่อนบ้านรวมถึงประเทศสมาชิกในกรอบร่วมมือนั้น ๆ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจร่วมกัน

ส่วนต่อมา เป็นวรรณกรรมในมิติสังคมและวัฒนธรรมที่มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น โดยให้ความสนใจที่ประเด็นเชิงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ชายแดนที่สะท้อนความไร้พรมแดนของความสัมพันธ์ของผู้คนตามแนวชายแดน อัตลักษณ์ที่ไม่ได้ยึดโยงอยู่กับอัตลักษณ์แห่งชาติแต่เป็นวิถีชีวิตของผู้คนชายแดนที่มีได้ถูกแบ่งแยกด้วยเส้นเขตแดนของชาติ ตลอดจนการเกิดขึ้นของความสัมพันธ์ข้ามชาติ อันเนื่องมาจากการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นของคนพลัดถิ่นและแรงงานข้ามชาติบริเวณชายแดน ซึ่งอาจมีปัจจัยการย้ายถิ่นทั้งจากความรุนแรงทางการเมืองและ/หรือการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 4   บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2013 (18 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายทางการศึกษาตามแนวชายแดน	ภูมิภาคศึกษาสถานศึกษาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ชายแดนไทย-กัมพูชา
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	มานุษยวิทยาแรงงานในชายแดน	ชีวิตหลากหลาย แรงงานพม่าบนพื้นที่ชายแดน
เมียนมา	เศรษฐกิจ	ศักยภาพการค้าชายแดน	ศักยภาพการค้าชายแดนไทยกับเมียนมาร์ : กรณีศึกษาพื้นที่ชายแดนแม่สอด-เมียวดี
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	สังคมวิทยาการสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดน	กลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว
ลาว	เศรษฐกิจ	วัฒนธรรมการค้าชายแดน	วัฒนธรรมการค้าชายแดนสองฝั่งโขง
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	ความสัมพันธ์ข้ามชาติและการอพยพย้ายถิ่นของคนกระเหรี่ยงบริเวณชายแดน	ความสัมพันธ์ข้ามชาติและการอพยพเคลื่อนย้าย : การดำเนินชีวิตของคนพลัดถิ่นกระเหรี่ยง ณ ชายแดนไทย-พม่า
อื่น ๆ (ลาวและกัมพูชา)	เศรษฐกิจ	ยุทธศาสตร์การค้าชายแดนเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ด้านการค้าชายแดนของจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อรองรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การค้าชายแดนกับประชาคมอาเซียน
อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดนของไทย	การค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน
อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน : พัฒนาเศรษฐกิจไทยควบคู่ไปกับเพื่อนบ้าน
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้า	การค้าชายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกร่าง ระหว่างจังหวัด

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			สุรินทร์ประเทศไทยและจังหวัดอุดรมีชัย ประเทศกัมพูชา
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดนเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: การค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (ไทย-ลาว)
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ปัจจัยที่ส่งผลต่อมูลค่าการค้าตามแนวชายแดน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ	ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการชายแดนระดับอำเภอ ในการเฝ้าระวังป้องกันและควบคุมโรคติดต่อตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา
เมียนมา	เศรษฐกิจ	ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากเศรษฐกิจชายแดน	การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา : ด่านสิงขร ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - การป้องกันควบคุมโรคบริเวณชายแดน	การป้องกันควบคุมโรคชายแดนไทย-เมียนมาร์โดยองค์การบริหารส่วนตำบล
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	มานุษยวิทยาและสังคมวิทยากับพื้นที่ชายแดน	รักไร้รัฐ : ความสัมพันธ์ไร้พรมแดนบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว
อื่น ๆ (ลาว เมียนมา กัมพูชา)	เศรษฐกิจ	ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวและการเชื่อมโยงกับเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเมืองชายแดนภูซาง จังหวัดพะเยา ในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2014

ในปี ค.ศ. 2014 นี้ มีวรรณกรรมเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาทั้งสิ้น 31 ชิ้น โดยมีเนื้อหาสาระกระจายตัวในประเด็นหัวข้อทั้งมิติการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ทั้งนี้วรรณกรรมในประเด็นเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมมีจำนวนน้อยกว่าประเด็นอื่น ๆ ซึ่งมีแนวโน้มเชิงมิติประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

วรรณกรรมในมิติการเมืองมีจำนวนทั้งสิ้น 9 ชิ้น มีประเด็นในการศึกษาหลายประเด็น โดยครอบคลุมประเด็นหลัก ๆ อันได้แก่ นโยบายของภาครัฐเกี่ยวกับการบริหารปกครองชายแดนและผลกระทบของนโยบาย/แผนงาน/โครงการของภาครัฐในมิติต่าง ๆ ต่อพื้นที่ชายแดน อาทิ ผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนอันเนื่องมาจากโครงการของภาครัฐในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมสู่ด่านชายแดน ซึ่งคาบเกี่ยวทั้งมิติเศรษฐกิจและมิติสังคม-วัฒนธรรม และยังมีวรรณกรรมที่ให้ความสนใจนโยบายของภาครัฐและการจัดบริการสาธารณะในหลากหลายประเด็นที่สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการในเขตพื้นที่ชายแดน ทั้งด้านการศึกษา (ทุกระดับการศึกษา) ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติ และงบประมาณทางการแพทย์และสาธารณสุข งานด้านการบริหารปกครองชายแดนดังกล่าวหลายชิ้นว่าด้วยเรื่องการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในประเด็นต่าง ๆ ของพื้นที่ชายแดนเพื่อรองรับการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยมีความเชื่อมโยงกับการจัดตั้งประชาอาเซียนทั้งสามเสาหลัก นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเชิงมานุษยวิทยา-สังคมวิทยาการเมืองของกลุ่มชนไร้รัฐ (ชาวโรฮิงยา) ที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักหน่วงภายใต้สถานการณ์ที่อำนาจของรัฐบาลกีดกันให้กลุ่มชนเหล่านี้ต้องกลายเป็นคนไร้รัฐและมีชีวิตที่เปลี่ยวเปล่าเช่นทุกวันนี้

ต่อมา วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับมิติความมั่นคงมีอยู่ทั้งสิ้น 4 ชิ้น มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมทั้งประเด็นความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิม ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่สนใจศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาดำรงตระเวนชายแดน เพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน และยังมีความสนใจที่เน้นไปที่ความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่มีความสำคัญทั้งประเด็นสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติและการมีส่วนร่วมของประชาชน และความมั่นคงทางด้านสาธารณสุขและโรคติดต่อ ซึ่งมีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อจำแนกพื้นที่เสี่ยงต่อโรคติดต่อตามแนวชายแดน สะท้อนเบื้องต้นได้ถึงการเล็งเห็นถึงความสำคัญของประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ทั้งในเชิงนโยบายและการศึกษาในแวดวงวิชาการ

สำหรับวรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจมีอยู่ทั้งสิ้น 12 ชิ้น ถือเป็นวรรณกรรมส่วนใหญ่ในรอบปีต่อเนื่องมาจากปี ค.ศ. 2013 งานส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อการปรับตัว การพัฒนาศักยภาพ การเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการ การเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน ตลอดจนการสร้างมาตรฐานและการยอมรับต่อสินค้าและบริการตามแนวชายแดน โดยเชื่อมโยงกับการรวมกลุ่มของประเทศในภูมิภาคภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ถือเป็นจุดหมาย

สำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค และยังมีวรรณกรรมที่สนใจเรื่องแรงงานข้ามชาติทั้งแรงงานไทยที่เข้าไปทำงานยังต่างแดน แรงงานข้ามชาติในสถานประกอบการนอกระบบและโรงงานตามแนวชายแดนที่คาบเกี่ยวกับภูมิทัศน์ความมั่นคงในเชิงของการใช้แรงงานเด็กและการค้ามนุษย์อีกด้วย

ส่วนสุดท้ายเป็นวรรณกรรมในมิติสังคมและวัฒนธรรมที่มีจำนวนทั้งสิ้น 6 ชิ้น วรรณกรรมส่วนใหญ่ให้ความสนใจที่ประเด็นประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เครื่องนุ่งห่ม และอาหาร ของพื้นที่ชายแดน ซึ่งบริเวณชายแดนนี้เกิดปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่สะท้อนปฏิสัมพันธ์ข้ามชาติที่พรมแดนของรัฐไม่สามารถวางกั้นได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงของผู้คนและชุมชนชายแดนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม

ตารางที่ 5 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2014 (31 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การพัฒนาพื้นที่ชุมชนชายแดนเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาด้านจันทบุรีกับการพัฒนาในกระแส การเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ	การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	สังคมวิทยา ประเพณีและความสัมพันธ์ข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน	ประเพณี บ่อนปลุมบิณฑ์ กับความสัมพันธ์ข้ามชาติชายแดนไทย-กัมพูชา
ชายแดนทางบกโดยรวม	เศรษฐกิจ	มูลค่าและบทบาทของการค้าชายแดนต่อมิติด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	บทบาทของการค้าระหว่างประเทศผ่านชายแดนทางบกของประเทศไทย
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การพัฒนาการค้าชายแดน	แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายแดน กรณีศึกษาตลาดมิตรภาพชายแดนไทย-กัมพูชา

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	เศรษฐกิจ	โอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การค้าการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบนชายแดน	การยอมรับ ความคาดหวังและปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในจังหวัดตาก
ลาว	การเมือง	ผลกระทบต่อชุมชนจากโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมสู่ด่านชานแดน	ผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม สู่ด่านชายแดนห้วยโก๋น จังหวัดน่าน
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การปรับตัวการค้าสินค้าเกษตรบนชายแดน	แคนตาลูป แดงเทศ ปรับตัวได้ดีที่ชายแดนตะวันออก
กัมพูชา	การเมือง	การบริหารจัดการชายแดนเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน	การบริหารจัดการชายแดนเพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน : พื้นที่บริเวณชายแดนภาคตะวันออก (ชายแดนไทยและกัมพูชา)
มาเลเซีย	ความมั่นคง	ประวัติศาสตร์การปราบปรามชาวจีนของญี่ปุ่นในชายแดนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2	กรณีเบตง 1-6 พฤศจิกายน 1942 : การปราบปรามชาวจีนของกองทัพญี่ปุ่นในเมืองชายแดนไทย-มาเลเซีย
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	ความสามารถในการแข่งขันและความสำเร็จในการค้าชายแดนเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	ตัวแบบเชิงสาเหตุและเชิงผลขององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อสมรรถนะเชิงพฤติกรรมเพื่อความสามารถในการแข่งขัน และความสำเร็จในการประกอบการของผู้ประกอบการการค้าชายแดนไทย-มาเลเซียเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
เมียนมา	การเมือง	นโยบายและยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ชายแดน	ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	การเมือง	นโยบายและการบริหารศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติ	รูปแบบการบริหารศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติในเขตชายแดนไทย-พม่า
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	ธุรกิจการค้าชายแดน	การดำเนินธุรกิจการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาตลาดการค้าช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
ลาวและกัมพูชา	เศรษฐกิจ	สร้างมาตรฐานและการยอมรับของสินค้าและบริการของไทยตามแนวชายแดนเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน	ปัจจัยทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบริโภคสินค้าและบริการของไทยตามแนวชายแดนไทย ลาว กัมพูชา
เมียนมา	เศรษฐกิจ	แรงงานข้ามชาติในกระบบและโรงงาน	สถานการณ์แรงงานเด็กข้ามชาติ สัญชาติพม่าอายุระหว่าง 10-18 ปี ที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการนอกระบบและโรงงานในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
ชายแดนโดยรวม	ความมั่นคง	นโยบายของรัฐบาลไทยกับความมั่นคงตามแนวชายแดน	ยุทธศาสตร์การพัฒนาตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	ปัจจัยแรงงาน	ปัจจัยเกื้อหนุนของแรงงานไทยที่เข้าไปทำงานในมาเลเซีย
มาเลเซีย	สังคมและวัฒนธรรม	วัฒนธรรมอาหารการกินของนราธิวาส สู่อาเซียน	6 อาหารท้องถิ่น วัฒนธรรมการกินแบบพื้นบ้าน สืบสานสู่อาเซียน
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนชายแดน	วาทกรรมชายแดน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์ด้านชายแดน	หอบท้งสี่ลุ่ม : ประวัติศาสตร์ด้านชายแดนระหว่างสยามกับล้านนา
ชายแดนโดยรวม	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน
เวียดนาม	การเมือง	ประวัติศาสตร์การเมืองของ ขบวนการกู้ชาติเวียดนามใน ไทย	การเคลื่อนไหวของขบวนการกู้ชาติ เวียดนามในอีสาน : อุดรธานี (ทศวรรษ 1880 ถึงทศวรรษ 1930)
ลาวและกัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ – ความมั่นคงสาธารณสุข โรคติดต่อ และนวัตกรรม สารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อ จำแนกพื้นที่เสี่ยง	การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ เพื่อจำแนกพื้นที่เสี่ยงต่อ อุบัติการณ์โรคมะเร็ง ในเขตพื้นที่ ชายแดนไทย-ลาว-กัมพูชา จังหวัดศรี สะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี
ลาวและกัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	สังคมวิทยาความสัมพันธ์ของ ประชาชนในชุมชนชายแดน	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชายแดน ไทย ลาวและกัมพูชา
เมียนมา	การเมือง	นโยบายและงบประมาณ สำหรับโรงพยาบาลในเขต พื้นที่ชายแดน	ต้นทุนในการให้บริการของ โรงพยาบาลพื้นที่ชายแดน ในสังกัด สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปี 2554-2555
ลาวและกัมพูชา	การเมือง	นโยบายการศึกษาเพื่อเพิ่ม ศักยภาพให้โรงเรียนในเขต ชายแดนเพื่อรองรับการเข้าสู่ ประชาคมอาเซียน	การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม ภายใต้ผลการเรียนรู้และกระบวนการ จัดการเรียนรู้เพื่อรองรับการเข้าสู่ ประชาคมอาเซียน กลุ่มสาระการ เรียนรู้ภาษาต่างประเทศสำหรับ โรงเรียนในเขตชายแดนไทย ลาว กัมพูชา

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	การเมือง	การใช้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ	ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ : พื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติและความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า
เมียนมา	การเมือง	มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา การเมืองของกลุ่มชนไร้รัฐชาว โรฮิงยา	โรฮิงยา ชีวิตภายใต้อำนาจ จากชายแดนด้านตะวันตกของพม่าถึงไทย
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ – ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ	ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนชายแดนไทย-ลาว
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	การเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ พื้นที่แนวชายแดนผ่าน การศึกษาวัฒนธรรมผ้าทอ	การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวขมุกับไทลื้อ : ศึกษาจากวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในเมืองเงิน แขวงไชยบุรี สปป.ลาว

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2015

ในปีดังกล่าวมีผลงานวิจัยและงานเชิงวิชาการที่เกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาครอบคลุมทุกมิติทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม โดยมีจำนวนรวมกันทั้งสิ้น 42 ชิ้น มีทั้งวรรณกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับด้านชายแดนหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ และมีการนำเสนอเกี่ยวกับด้านชายแดนมากกว่า 1 ด้านของประเทศไทย (รวมเป็นด้าน “อื่น ๆ” ดังปรากฏในตาราง) วรรณกรรมให้ความสนใจไปที่ด้านชายแดนเฉลี่ยกันทุกด้าน โดยหัวข้อในมิติด้านเศรษฐกิจยังเป็นวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่ได้รับความสนใจศึกษาในแวดวงวิชาการชายแดนไทยศึกษาในปีนี้มีรายละเอียดเชิงประเด็นที่สามารถสรุปผลได้ดังนี้

วรรณกรรมที่ว่าด้วยมิติทางการเมืองมีทั้งสิ้น 7 ชิ้น ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับนโยบายและการบริหารจัดการภาครัฐในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชายแดนในการก้าวเข้าสู่เขตพัฒนาเศรษฐกิจและประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน อาทิ การจัดการศึกษา บริการด้านสาธารณสุขของต่างด้าวและแรงงานข้ามชาติในเขต

พื้นที่ชายแดน ตลอดจนการพิจารณาข้อกฎหมายในการจัดการพื้นที่ตลาดการค้าบริเวณจุดผ่อนปรนชายแดนและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับตลาดการค้าชายแดน รวมถึงประเด็นความไม่สมมาตรในการกำหนดทิศทางการพัฒนาระหว่างรัฐส่วนกลางและท้องถิ่นเมืองชายแดน การพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนและความพยายามของรัฐในการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามแดนที่ปรากฏความไม่เท่าเทียมกันอยู่ ซึ่งมีความคาบเกี่ยวกับมิติทางเศรษฐกิจที่ต้องอาศัยหลักการบริหารปกครองชายแดนของภาครัฐที่ให้การสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและโอกาสทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน

ส่วนวรรณกรรมชายแดนไทยศึกษาที่ว่าด้วยมิติความมั่นคงครอบคลุมทั้งประเด็นความมั่นคงรูปแบบเดิม (จำนวน 1 ชิ้น) ผสมผสานกับประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ (จำนวน 15 ชิ้น) ที่มีนัยสำคัญต่อความมั่นคงของมนุษย์ที่กลายมาเป็นประเด็นความมั่นคงที่รัฐและประชาคมระหว่างประเทศตระหนักถึงความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ ได้แก่ การค้ามนุษย์ข้ามชาติ ภัยคุกคามจากยาเสพติด การค้าสินค้าผิดกฎหมายข้ามแดนทั้งยาเถื่อนและบุหรี่ยังมีภัยคุกคามเรื่องโรคติดต่อร้ายแรงและโรคติดต่ออุบัติใหม่ซึ่งมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้อยู่หลายชิ้น รวมถึงความมั่นคงยั่งยืนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีประเด็นความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ที่เชื่อมโยงอยู่กับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนซึ่งเป็นประเด็นทั้งการเมืองภายในประเทศและการเมืองระดับระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเตรียมพร้อมรับมือกับความท้าทายจากภัยคุกคามรูปแบบใหม่เพื่อเข้าสู่ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน และการวิเคราะห์ถึงผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนซึ่งมีความคาบเกี่ยวกับมิติทางด้านเศรษฐกิจอีกด้วย

ในส่วนของวรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจมีอยู่ทั้งสิ้น 16 ชิ้น เนื้อหาสาระของวรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจมีความครอบคลุมทุกด้านชายแดน โดยมุ่งให้ความสนใจในประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่หมายรวมถึงทั้งการค้าและการเงินชายแดน ได้แก่ นโยบายและยุทธศาสตร์ส่งเสริมการค้าชายแดนซึ่งมีความคาบเกี่ยวกับนโยบายและการบริหารของภาครัฐในมิติทางการเมืองด้วย ศักยภาพเกี่ยวกับการส่งสินค้าชายแดน เช่น การลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์สำหรับการค้าชายแดน การให้บริการท่าข้ามส่งสินค้าข้ามแดน เป็นต้น การพัฒนาความสามารถและมีทัศนคติที่ีมีการเตรียมพร้อมในการแข่งขันของผู้ประกอบการการค้าชายแดน การส่งเสริมธุรกิจธนาคารชายแดน การท่องเที่ยวชายแดน การบริหารจัดการตลาดการค้าชายแดน ศูนย์การค้าชายแดน ตลอดจนการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายทางเศรษฐกิจในการรองรับเขตเศรษฐกิจพิเศษตามพื้นที่แนวชายแดนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมุ่งเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยภายใต้แนวนโยบายการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนำไปสู่การศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนที่คาบเกี่ยวกับมิติเชิงสังคม-วัฒนธรรมด้วย

ในขณะที่วรรณกรรมว่าด้วยมิติสังคมและวัฒนธรรมทั้ง 4 ชิ้น นอกจากชิ้นที่ให้ความสนใจในประเด็นที่คาบเกี่ยวกับมิติทางเศรษฐกิจในการศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชายแดนและนโยบายของรัฐเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแล้ว ยังมีวรรณกรรมที่สนใจประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์พื้นถิ่นผ่าน

การศึกษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและ/หรือเครื่องรางของผู้คนตามแนวชายแดน ผู้พลัดถิ่น และแรงงานข้ามแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมที่ศึกษากระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐบนพื้นที่ชายแดนที่คาบเกี่ยวกับมิติทางการเมืองเรื่องอำนาจศูนย์กลางของชาติ ซึ่งมีนัยสำคัญในแง่ของการปะทะสังสรรค์ระหว่างแนวคิดเรื่องเขตแดนและอำนาจรัฐชาติกับการรักษาไว้ซึ่งความเป็นตัวตนของกลุ่มชนชายแดน ผู้พลัดถิ่น ผู้ย้ายถิ่น และแรงงานข้ามแดน

ตารางที่ 6 บทควมวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2015 (42 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	นโยบายการค้าชายแดน กับ การปรับตัวเข้าสู่ประชาคม อาเซียน	นโยบายการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา กับ การปรับตัว เข้าสู่ประชาคม อาเซียน : กรณีศึกษาจังหวัดสระแก้ว
อื่น ๆ (ชายแดน โดยรวม)	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ – การค้ามนุษย์ข้ามชาติ	เด็กขอลาน : ผลผลิตจากการค้า มนุษย์
เมียนมา	สังคมและ วัฒนธรรม	อัตลักษณ์คนพลัดถิ่นชาว โรฮิงญาในชุมชนชายแดน	ผู้พลัดถิ่นชาวโรฮิงญา : ภาพที่ ชุก ช่อน ในชุมชนมุสลิมชายแดนไทย-พม่า
อื่น ๆ (เมียนมา และลาว)	ความมั่นคง	ตลาดชายแดนกับผลิตภัณฑ์ สุขภาพและยาเถื่อนผิด กฎหมาย	ความเสี่ยงของยาและผลิตภัณฑ์ สุขภาพที่จำหน่ายในอำเภอ ชายแดน จังหวัดเชียงราย
เมียนมา	สังคมและ วัฒนธรรม	มานุษยวิทยาอิสลาม - อัต ลักษณ์ทางศาสนาของ แรงงานมุสลิมพม่า	ความเคร่งครัดทางศาสนาของ แรงงานมุสลิมพม่า
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามโรคติดต่อและ โรคติดต่ออุบัติใหม่	การเฝ้าระวังโรคไข้หวัดใหญ่ของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ใน พื้นที่ชายแดนไทย?สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว : กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการการค้าชายแดน	โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการพัฒนาความสามารถในการแข่งขัน สำหรับผู้ประกอบการการค้าชายแดนไทย-มาเลเซีย เพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน : การทบทวนวรรณกรรม
ลาว	การเมือง	การพิจารณากฎหมายในการจัดการพื้นที่ตลาดการค้าบริเวณจุดผ่อนปรนชายแดน	ข้อพิจารณาด้านกฎหมายในการจัดการพื้นที่ตลาดการค้าชายแดนช่องตาฮู ขององค์การบริหารส่วนตำบลโพนงาม อำเภอบุณทริก จังหวัดอุบลราชธานี
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวตลาดการค้าชายแดน	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวตลาดการค้าชายแดนไทย-กัมพูชาของนักท่องเที่ยวชาวไทย กรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว
เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัยคุกคามด้านโรคติดต่อและโรคติดต่ออุบัติใหม่	การพัฒนารูปแบบการป้องกันและควบคุมโรคมาลาเรียสำหรับพื้นที่ชายแดน ไทย-พม่า
ลาว	เศรษฐกิจ	มุมมองผู้บริโภคชาวลาวต่อศูนย์การค้าชายแดน	มุมมองของผู้บริโภคชาวลาวในกรุงเวียงจันทน์ที่มีต่อศูนย์การค้าชายแดนไทย-ลาว จังหวัดหนองคาย ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ปัจจัย
เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัยคุกคามจากโรคติดต่อและโรคติดต่ออุบัติใหม่	การกระจายและปัจจัยทำนายพื้นที่เสี่ยงโรคมาลาเรียในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	ทัศนคติของผู้ประกอบการค้าชายแดน เพื่อเตรียมความ	ความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติในการเปิดรับข่าวสาร และการเตรียม

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
		พร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	ความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ของผู้ประกอบการค้าชายแดน อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดสระแก้ว
เมียนมา	การเมือง	การเข้าถึงบริการสุขภาพของต่างด้าว	การเข้าถึงบริการสุขภาพของแรงงานต่างด้าวก่อนก้าวเข้าสู่เขตพัฒนาเศรษฐกิจ และประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ชายแดนไทย-เมียนมาร์ จังหวัดตาก
อื่น ๆ (ชายแดนโดยรวม)	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษตามพื้นที่แนวชายแดน	เขตเศรษฐกิจพิเศษกับความคาดหวังของคนไทย
อื่น ๆ (เมียนมาและลาว)	เศรษฐกิจ	ผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อการค้าและการท่องเที่ยวชายแดน	การคาดการณ์ผลกระทบจากนโยบายประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่ออุตสาหกรรมการค้าและการท่องเที่ยวในเขตเมืองชายแดนจังหวัดเชียงราย
กัมพูชา	การเมือง	การพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับตลาดการค้าชายแดน	การพัฒนาตัวชี้วัดการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมตลาดการค้าชายแดนโรงเกลือ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดสระแก้ว
เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - กระบวนการชุมชนป้องกันยาเสพติดในพื้นที่ชายแดน	ยุทธศาสตร์การป้องกันยาเสพติดด้วยกระบวนการชุมชนในพื้นที่ชายแดนสังขละบุรี
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การลดต้นทุนโลจิสติกส์สำหรับการค้าชายแดน	กลยุทธ์การลดต้นทุนโลจิสติกส์สำหรับการค้าชายแดน ประเทศไทย-มาเลเซีย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่น ๆ (เมียนมา และลาว)	การเมือง	บทบาทขององค์กรพัฒนา เอกชนในการพัฒนาพื้นที่ ชายแดน	บทบาทและผลกระทบขององค์กร พัฒนาเอกชนในการพัฒนาพื้นที่ ชายแดนจังหวัดเชียงราย
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามจากยาเสพติด	ประสิทธิผลของนโยบายการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด ตามแนว ชายแดนแม่น้ำโขง
กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	พื้นที่ชายแดนกับการจัดการ ทรัพยากรป่าไม้
เมียนมา	การเมือง	นโยบายการจัดการศึกษาของ ท้องถิ่นสำหรับเยาวชนพม่า	กลยุทธ์การจัดการศึกษาขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับเยาวชน พม่า ในศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต ชายแดนไทย-พม่า จังหวัดระนอง
อื่น ๆ (ลาวและ เมียนมา)	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามจากการค้าสิ่งผิด กฎหมายข้ามชาติ	การลักลอบค้าบุหรี่เถื่อนชายแดน ภาคเหนือ ไทย-ลาว-พม่า: สถานการณ์และแนวทางการสร้าง กลไกความร่วมมือในการควบคุม ระหว่างไทยและเพื่อนบ้าน
อื่น ๆ (ลาวกับ กัมพูชา)	ความมั่นคง	รับมือกับความมั่นคงรูปแบบ ใหม่ของฝ่ายความมั่นคง ใน การเข้าสู่ประชาคมการเมือง และความมั่นคงอาเซียน	ความท้าทายการป้องกันภัยคุกคาม รูปแบบใหม่ตามแนวชายแดนกองทัพ ภาคที่ 2 ในการเข้าสู่ประชาคม การเมืองและความมั่นคงอาเซียน
ลาว	การเมือง	ความไม่สมมาตรของการ พัฒนาเศรษฐกิจชายแดนและ ความพยายามของรัฐในการ	ความไม่เท่าเทียมในการกำหนดทิศ ทางการพัฒนาระหว่างรัฐส่วนกลาง และท้องถิ่นเมืองชายแดน :

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
		ควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ข้ามแดน	กรณีศึกษาอำเภอเชียงของ จังหวัด เชียงราย
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	นโยบายพัฒนาตลาดการค้า ชายแดน	การพัฒนาตลาดการค้าชายแดนไทย- กัมพูชากรณีศึกษาตลาดการค้า ชายแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์
กัมพูชา	เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม	ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชนชายแดน และนโยบายของรัฐเพื่อ รองรับประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียน	ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาด้าน จังหวัดจันทบุรี
เมียนมา	เศรษฐกิจ	ศักยภาพการให้บริการทำข้าม ส่งสินค้าชายแดน	ศักยภาพการให้บริการทำข้ามส่ง สินค้าไปประเทศพม่าของจังหวัดตาก
เมียนมา	การเมือง	นโยบายการจัดการศึกษาของ มหาวิทยาลัยในการพัฒนา ชายแดน	ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาของ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ใน การพัฒนาพื้นที่ชายแดน ไทย-เมียน มาร์ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามจากปัญหาอาชญากรรม บริเวณชายแดน	การพัฒนารูปแบบการป้องกันและ แก้ไขปัญหาอาชญากรรมในหมู่บ้าน ชายแดนไทย-ลาว
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การส่งเสริมธุรกิจธนาคาร ชายแดน	การส่งเสริมธุรกิจธนาคารเขต ชายแดนติดต่อประเทศกัมพูชาเพื่อ เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
เมียนมา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามจากปัญหาอาชญากรรม บริเวณชายแดน	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ป้องกัน และแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ขององค์กร บริหารส่วนตำบล ใน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			เขตพื้นที่ชายแดน ไทย - พม่า อำเภอ สวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี
ลาว	เศรษฐกิจ	ยุทธศาสตร์ส่งเสริมเขต เศรษฐกิจการค้าชายแดน	ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริม เขตเศรษฐกิจชายแดน กรณีศึกษา อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
อื่น ๆ (ชายแดน โดยรวม)	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัย คุกคามจากโรคติดต่อและ โรคติดต่ออุบัติใหม่	พื้นที่เสี่ยงของโรคมะเร็งตามแนว ชายแดนไทย
ลาว	เศรษฐกิจ	นโยบายการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเมืองชายแดน	การบริหารจัดการการท่องเที่ยว อำเภอเชียงของ ในฐานะอำเภอ ชายแดน
เมียนมา	สังคมและ วัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์เครื่องราง และอัตลักษณ์พื้นถิ่น	คง เข้ม ข้าม หลังเครื่องรางล้านนา
กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ด้านสิ่งแวดล้อมและการ จัดการด้านสิ่งแวดล้อม ชายแดน	การพัฒนาตัวชี้วัดการจัดการด้าน สิ่งแวดล้อมที่ตลาดสดการค้า ชายแดนโรงเกลือ อำเภออรัญ ประเทศ จังหวัดสระแก้ว
กัมพูชา	ความมั่นคง อัน เนื่องมาจาก การพัฒนา เศรษฐกิจ ชายแดน	ความมั่นคงรูปแบบเดิมและ ความมั่นคงรูปแบบใหม่	แนวโน้มผลกระทบของการพัฒนา เศรษฐกิจชายแดนไทย-กัมพูชาต่อ ความมั่นคงเมื่อเข้าสู่ประชาคม เศรษฐกิจอาเซียน กรณีศึกษา : จังหวัดสระแก้ว
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขต เศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การพัฒนายุทธศาสตร์การจัดตั้งเขต เศรษฐกิจพิเศษชายแดนบูรพา : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสระแก้ว

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	พฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้า ในเขตการค้าชายแดน	พฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าในเขต การค้าชายแดนไทย - มาเลเซีย กรณีศึกษา : ผู้บริโภคชาวมาเลเซีย
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	กระบวนการประกอบสร้าง อัตลักษณ์ “ความเป็นบูร” ภายใต้โครงสร้างอำนาจของ รัฐไทยและลาว	การประกอบสร้าง ความเป็นบูร ร่วม สมัย บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2016

วรรณกรรมที่เผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในปีนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 46 ชิ้น ครอบคลุมประเด็นกระจายตัวทั้งในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ในจำนวนพอๆ กัน และปรากฏวรรณกรรมในมิติความมั่นคงเป็นส่วนน้อยกว่า โดยวรรณกรรมส่วนใหญ่ให้ความสนใจไปยังชายแดนด้านลาวและกัมพูชา ทั้งนี้ แนวโน้มที่น่าสนใจในเชิงประเด็นมีดังนี้

วรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจมีอยู่ทั้งสิ้น 12 ชิ้น งานจำนวนมากให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวชายแดน และการผนวกเอาตัวแสดงที่หลากหลายมากขึ้นเข้าไปในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากโอกาสเปิดของเศรษฐกิจการค้าข้ามแดน ทั้งวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ธุรกิจฮาลาล และเศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ ยังปรากฏงานที่ศึกษาเกี่ยวกับมิติสังคมและวัฒนธรรม โดยพิจารณาไปยังชุมชนชายแดนเป็นหลัก ในฐานะหน่วยที่ครอบครองต้นทุนทางสังคม อันวางอยู่บนรากฐานทางประวัติศาสตร์ก่อนการเกิดขึ้นของเส้นเขตแดนรัฐชาติ ซึ่งถือเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยวชายแดน

แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับวรรณกรรมในมิติสังคมและวัฒนธรรมที่มีจำนวน 13 ชิ้นและสนใจวัฒนธรรมร่วม/ภูมิปัญญาร่วมข้ามระหว่างผู้คนข้ามเส้นเขตแดน อันส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะของผู้คนในชุมชนประชิดด้านชายแดนแต่ละด้าน ลักษณะทางวัฒนธรรมดังกล่าวสำหรับชายแดนหลายด้านเป็นผลจากประวัติศาสตร์ของการเป็นชุมชน/ชุมทางการค้าระหว่างประเทศในยุคโบราณ แนวโน้มจากงานเหล่านี้สะท้อนว่า ขณะที่ประวัติศาสตร์ส่วนกลางมีลักษณะของชาตินิยมและมักจะโน้มนำไปสู่ความขัดแย้งและการแข่งขันกับประเทศรอบบ้าน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนชายแดนจำนวนมากกลับให้ความเข้าใจตรงข้ามถึงจุดร่วมและความร่วมมืออันดำรงอยู่ในธรรมชาติของชีวิตคนชายแดนมายาวนาน

ขณะที่วรรณกรรมในมิติการเมืองมีจำนวนเท่าๆ กันคือ 13 ชิ้น แต่มีประเด็นสนใจในการศึกษากระจายมากกว่าสองมิติที่ผ่านมา โดยครอบคลุมทั้งการปะทะสังสรรค์ระหว่างอัตลักษณ์เฉพาะดังกล่าวตามรากเดิมของธรรมชาติชุมชนกับอัตลักษณ์ที่ศูนย์กลางอำนาจพยายามประกอบสร้างให้ใหม่ในนามของความเป็นชาติสมัยใหม่ การชวนพิจารณาเชิงกลุ่มในภาพของเครือข่ายชนชั้นนำเศรษฐกิจการเมืองข้ามชาติอันก่อตัวขึ้นตามแนวชายแดน และพื้นที่ของท้องถิ่นในการมีบทบาทบริหารจัดการชายแดน อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมในมิติการเมืองที่พอจะจัดได้ว่าปรากฏเป็นส่วนมากของปีนี้ ครอบคลุม 2 ประเด็นใหญ่ ได้แก่ นโยบายและการบริหารจัดการภาครัฐต่อผู้คนข้ามแดนและพื้นที่ชายแดน กับการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาที่สะท้อนการทำงานของอำนาจในบริเวณชายแดนและชายขอบ

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมที่สนใจศึกษาในอีกมิติหนึ่งคือ มิติความมั่นคง มีอยู่ทั้งสิ้น 8 ชิ้น ซึ่งเมื่อยกเว้นงานศึกษาเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ของการขุดคอคอดกระแล้ว ที่เหลือทั้งหมดมุ่งสะท้อนลักษณะการของงานความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศกับประเทศฝั่งตรงข้ามชายแดน เพื่อรับมือเป็นหลักกับมิติภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่กลายเป็นลักษณะสำคัญของความมั่นคงทางชายแดน เช่น โรคติดต่อ สอดคล้องกับงานอีกส่วนที่มุ่งให้คำตอบและแนวทางในการปรับตัวของหน่วยกำลังด้านความมั่นคงและกองทัพ มาสู่การจัดการภัยคุกคามรูปแบบใหม่มากขึ้น

ตารางที่ 7 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2016 (46 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์	เมืองฝาง : เมืองชุมทางการค้าและคมนาคมระหว่างรัฐ
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	เพศภาวะและการซื้อบริการทางเพศ	มุมมองเรื่องมิติเพศภาวะของผู้ชายผู้ซื้อบริการทางเพศหญิงต่างชาติ : กรณีศึกษาชายไทยกับหญิงลาว
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ความต้องการปัจจัยทางการตลาดการท่องเที่ยวชายแดน ณ ด่านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	มานุษยวิทยา คนสองถิ่นที่/ดินแดน	คนสองน้ำ : พลวัต คนสองสัญชาติ ในเมืองชายแดนจังหวัดระนอง
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การประกอบการ SMEs	ผลกระทบของกลยุทธ์การจัดการต้นทุนที่เหมาะสมที่มีต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานและ ความได้เปรียบทางการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตการค้าชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การประกอบการฮาลาล	การวิเคราะห์ศักยภาพการทำกำไรจากการผลิตสินค้าของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารฮาลาลประเภทไก่ขนาดเล็กในจังหวัดสงขลา ประเทศไทย และรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	แรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตพื้นที่การค้าชายแดน จังหวัดเชียงราย
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายสาธารณสุขต่อแรงงานข้ามชาติ	ความเจ็บป่วยและการแสวงหาการดูแลสุขภาพของแรงงานข้ามชาติกัมพูชา ที่ตลาดการค้าชายแดนช่องจอมจังหวัดสุรินทร์
มาเลเซีย	สังคมและวัฒนธรรม	ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมสองฝั่งชายแดน	ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมชายแดนไทย-มาเลเซีย : กรณีศึกษาชุมชนโละจูด จังหวัดนราธิวาส
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	เศรษฐกิจ	การประกอบการในบริบท AEC	การศึกษาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจชายแดนไทยในจังหวัดเชียงรายภายใต้ AEC

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	การสื่อสารชุมชน โทรทัศน์ชุมชน	การรับรู้ ความรู้ และการยอมรับเทคโนโลยีโทรทัศน์ชุมชนของพื้นที่ชุมชนชายแดนภาคตะวันออก ประเทศไทย
ลาว	เศรษฐกิจ	เทคโนโลยีสารสนเทศกับการท่องเที่ยวชายแดน	ความสามารถพื้นฐานในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของประชากรในเขตการท่องเที่ยวชายแดน
กัมพูชา	ความมั่นคง	ความมั่นคงแบบองค์รวม	กองทัพไทยกับการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการความมั่นคงชายแดนแบบองค์รวมกับประเทศเพื่อนบ้าน กรณีศึกษาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์และโบราณคดี	ร่องรอยอารยธรรมเขมรโบราณและสยามอยุธยาในเขตจังหวัดสระแก้ว
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ภัยคุกคามโรคติดต่อและโรคติดต่ออุบัติใหม่	การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคติดต่อชายแดนไทย-ลาวฯ
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	การเมือง	การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยการประกอบสร้างสำนักชาติไทย	ความคิดเรื่อง ชาติ และ ความเป็นไทยของคนชายแดนในทศวรรษ 2480-2510 : ศึกษากรณีบุญช่วย ศรีสวัสดิ์
ลาว	เศรษฐกิจ	การพัฒนาในอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง	พื้นที่รอบนอกของชายแดน ในกระแสการพัฒนาอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขง
มาเลเซีย	การเมือง	ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	ความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยและผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับประเทศมาเลเซีย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	วิถีวิทยาทางมานุษยวิทยาต่อพื้นที่ชายแดน	ตำแหน่งแห่งที่ ในฐานะเครื่องมือการเข้าถึงข้อมูล : บทสะท้อนจากการทำงานภาคสนามในพื้นที่ชายแดนอีสาน-ลาว
ลาว	การเมือง	มานุษยวิทยาการเมืองเรื่องการค้าข้าวข้ามโขง	การติดตามวัตถุของการศึกษา : นัยเชิงวิถีวิทยาในการศึกษาการค้าข้าวข้ามพรมแดนไทย-ลาว?
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	วิถีวิทยาในการวิจัยภาคสนามกับจริยธรรมการวิจัยในระดับปฏิบัติการ และระบบคุณค่าต่อการเดินทางข้ามแดน	จริยธรรมระดับปฏิบัติการ : ประสบการณ์วิจัยภาคสนามกับชุมชนข้ามแดน บริเวณชายแดนไทยและรัฐฉาน ประเทศพม่า
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	ผู้หญิงพลัดถิ่น/ ผู้หนีภัยผู้รับจากเมียนมา	การวิจัยเชิงสตรีนิยมและมุมมองทางเพศภาวะในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า : บทบาทของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงผ่านการให้ความหมายในงานหัตถกรรมผ้า
เมียนมา	การเมือง	ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงต่างๆ ภายในศูนย์พักพิงชั่วคราว	การไหลเวียนและพื้นที่ชายแดน :? มองมุมใหม่ค่ายผู้ลี้ภัยบริเวณชายแดน ไทย-พม่า
เมียนมา	การเมือง	ชายขอบและชายแดนทางวัฒนธรรมในชายขอบและชายแดนทางพื้นที่กายภาพ	ความเป็นชายขอบกับการรับรู้ชายแดน : วิถีวิทยาว่าด้วยพรมแดนศาสนาและชาติพันธุ์ของมุสลิมในค่ายผู้ลี้ภัย
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	ความมั่นคง	แนวทางดำเนินงานความมั่นคงทางชายแดนของกองทัพ	แนวทางการจัดการความมั่นคงเพื่อเตรียมรับความท้าทายต่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 กรณีของกองทัพบก

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (ลาว-กัมพูชา)	สังคมและวัฒนธรรม	ระบบความเชื่อข้ามเขตแดน	ความเชื่อร่วมเรื่องเครื่องรางของขลังในเมืองชายแดน ไทย-ลาว-กัมพูชา
กัมพูชา	การเมือง	การบริหารจัดการเศรษฐกิจข้ามแดนและตลาดการค้าชายแดน	รูปแบบผลประโยชน์ทับซ้อนในตลาดการค้าชายแดน : กรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายและการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว	การเปรียบเทียบผลการดำเนินงานต่างด้าวไปปฏิบัติ กรณีศึกษา 3 จังหวัดภาคตะวันออกสระแก้ว จันทบุรี และตราด
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของชุมชนชายแดน	การปรับตัวของชุมชนบริเวณด่านชายแดนตะวันตกของประเทศไทย อันเนื่องมาจากการเปิดเสรีสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา
อื่นๆ (ภูมิรัฐศาสตร์)	ความมั่นคง	แนวโน้มความมั่นคงของภูมิภาค และประเด็นทางภูมิรัฐศาสตร์	การขุดคอคอดกระกับความมั่นคงทางภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
กัมพูชา	การเมือง	เครือข่ายชนชั้นนำข้ามชาติ	เครือข่ายชนชั้นนำทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบของบ่อนคาสีโนตามชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดภาคตะวันออก
ลาว	เศรษฐกิจ	การประกอบการร้านค้าปลีก	กลยุทธ์การพัฒนาร้านค้าปลีก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวตะเข็บการค้าชายแดนประเทศไทย
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	เศรษฐกิจชุมชน	ศักยภาพทางเศรษฐกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา : กรณีศึกษา ชุมชนบ้าน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			โจรก ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	ทุนทางสังคมในความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนสองฝั่งเขตแดน	ทุนทางสังคมในชุมชนริมแม่น้ำเหืองที่ เสริมสร้างความสัมพันธ์ชายแดนไทย- ลาว
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายและการบริหารจัดการ แรงงานข้ามชาติ	บทบาท ผลกระทบ และมาตรการแก้ไข เกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในเขตชุมชน ชาวประมง ของจังหวัดชายแดนไทย- กัมพูชา : กรณีศึกษา อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมสองฝั่ง ชายแดน	บทบาทและการดำรงอยู่ของหมอ สมุนไพรท่ามกลางกระแสการ เปลี่ยนแปลงของชุมชนบุรีในพื้นที่ ชายแดนอีสาน
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงรูปแบบใหม่ - ความ ร่วมมือระหว่างประเทศในการ เฝ้าระวังป้องกันและควบคุม โรค	การพัฒนาระบบเฝ้าระวังป้องกัน ควบคุมโรคตามแนวชายแดนไทย- ลาว ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย ตาม แนวทางการบันทึกความร่วมมือ
อื่นๆ (การโยกย้าย ถิ่นฐาน)	ความมั่นคง	การย้ายถิ่นฐานอย่างไม่ปกติ และปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมือง	การย้ายถิ่นอย่างไม่ปกติของคนต่างด้าว ชาวมุสลิมในเขตพื้นที่ภาคใต้ของไทย
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน กลไกก้าว ข้ามอุปสรรคทางการค้าและการลงทุน ระหว่างประเทศ
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	การเมือง	มาตรการทางกฎหมายต่อ แรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ	มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับแรงงาน สัญชาติเมียนมาร์ กัมพูชา และลาว ที่ อพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	การเมือง	ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในภาพรวม	ประเทศเพื่อนบ้าน (ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม) การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ ยั่งยืน
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ความตั้งใจในการกลับมาเที่ยวซ้ำของ นักท่องเที่ยวมาเลเซีย ภายใต้ สถานการณ์ความไม่สงบพื้นที่ด้าน ชายแดนไทย อำเภอบางละมุง จังหวัดยะลา
มาเลเซีย	ความมั่นคง	อาชญากรรมข้ามชาติ และ ธุรกิจผิดกฎหมายข้ามชาติ	กระบวนการและเส้นทางพาณิชย์น้ำมัน เถื่อนข้ามชาติในพื้นที่ด้านชายแดน ภาคใต้ไทย-มาเลเซีย
อื่นๆ (เมียนมา- ลาว-จีนตอนใต้)	เศรษฐกิจ	การพัฒนาการท่องเที่ยวจาก ฐานประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมข้ามเขตแดน	อัตลักษณ์และแนวทางการพัฒนาเมือง โบราณเชียงแสน สู่พื้นที่พิเศษเพื่อการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
กัมพูชา	การเมือง	บทบาทขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในการบริหาร จัดการชายแดน	การบริหารจัดการปัญหาพื้นที่ชายแดน : กรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นพื้นที่ชายแดนจังหวัดจันทบุรี
กัมพูชา	ความมั่นคง	แนวทางดำเนินงานความมั่นคง ทางชายแดนของหน่วยกำลัง ด้านความมั่นคง	ยุทธศาสตร์การใช้กฎหมายความมั่นคง และการใช้หน่วยกำลังด้านความมั่นคง เพื่อการบังคับใช้กฎหมายที่เหมาะสม ต่อการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิด กฎหมาย ตามแนวชายแดนไทย ? กัมพูชา ภายใต้กรอบการลงทุนและ กรอบข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2017

วรรณกรรมที่เผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในปีนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 66 ชิ้น โดยส่วนใหญ่สนใจไปยังชายแดนด้านกัมพูชา (18 ชิ้น) และลาว (16 ชิ้น) ทั้งนี้ แนวโน้มที่น่าสนใจคือ จุดสนใจของงานศึกษาหลายชิ้นสะท้อนการขยายมายึดเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง หรือจัดได้ว่าเป็นงานเชิงพื้นที่ศึกษา (are study) โดยชัดเจนอยู่หลายชิ้น ดังนั้น งานเหล่านี้จึงมีความคาบเกี่ยวในเชิงหัวข้อการศึกษาระหว่างศาสตร์ทางสังคมมากกว่า 1 สาขาวิชา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเชื่อมโยงระหว่างอัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เข้ากับการพัฒนาและขยายโอกาสทางเศรษฐกิจในบริเวณชายแดน อีกทั้งวรรณกรรมที่ให้น้ำหนักศึกษาไปยังเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน มีอยู่ทั้งสิ้น 4 ชิ้น แต่ก็ศึกษาด้วยหัวข้อและท่าทีที่แตกต่างกันทั้งในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม โดยครอบคลุมถึงแนวทางการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาด้วย นอกจากนี้ลักษณะเด่นดังกล่าว แนวโน้มของวรรณกรรมเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในเชิงประเด็นของ ค.ศ. 2017 มีดังนี้

วรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจมีจำนวนมากที่สุด คือ 23 ชิ้น โดยหลักแล้วให้น้ำหนักไปยังประเด็นของโอกาสทางการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวชายแดน ตลอดจนการพัฒนาจุดผ่านแดนเพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจ สัดส่วนที่น้อยกว่าของวรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจ คือ งานศึกษาที่ให้น้ำหนักพลวัตของทุนในรูปแบบการถือครองที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปในบริเวณด่านและตลาดการค้าชายแดน โครงสร้างพื้นฐานเชื่อมโยงชายแดนสองฝั่งประเทศ และการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติ โดยเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมในมิติเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจำนวนเท่าตัว

สำหรับวรรณกรรมในมิติสังคมและวัฒนธรรมในปีนี้มีสัดส่วนที่น้อยกว่าเศรษฐกิจ แต่ในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา คือ มีทั้งสิ้น 17 ชิ้น (ขณะที่ ค.ศ.2016 มีอยู่ 13 ชิ้น) จุดสนใจของการศึกษาโดยหลักแล้วยังคงเป็นไปในทิศทางเดิม คือ สัมพันธ์สอดคล้องอยู่กับมิติเศรษฐกิจ งานศึกษาประเด็นเช่น ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดน ชุมชนโบราณ ประวัติศาสตร์ อารยธรรม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ร่วมของสองฝั่งชายแดน ถูกพิจารณาไม่มากนักน้อยในฐานะปัจจัยโอกาสต่อการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจชายแดน หรือในทางกลับกัน คือ รูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การค้าข้าว ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีส่วนก่อรูปเครือข่ายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนข้ามเส้นเขตแดนของรัฐขึ้นมา รูปแบบทางสังคมของความสัมพันธ์ข้ามชาติถูกให้น้ำหนักกระจายในงานหลายชิ้น ทั้งการย้ายถิ่นฐานแบบชั่วคราวของนักเรียนข้ามชาติ และการย้ายถิ่นฐานแบบถาวรผ่านการแต่งงานข้ามชาติ เป็นต้น

แนวโน้มหัวข้อการศึกษาของปีนี้แตกต่างจากปีที่ผ่านมาอย่างเห็นได้ชัดอีกเรื่องหนึ่งคือ จำนวนของวรรณกรรมในมิติความมั่นคงที่เป็นสัดส่วนน้อยของ ค.ศ. 2016 กลับมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นใน ค.ศ. 2017 อันสะท้อนว่าน้อยของมิติความมั่นคงยังคงความสำคัญต่อการทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดน แต่ในรูปแบบของความหมายที่แตกต่างออกไปจากช่วงสงครามเย็น กล่าวคือ วรรณกรรมในมิติความมั่นคงทั้งหมด 14 ชิ้น มีอยู่ 13 ชิ้น ที่สนใจโดยตรงไปยังความมั่นคงรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะในภัยคุกคามประเภทที่เป็นโรคติดต่ออุบัติใหม่ ทุจริต ภัยสุขภาพ

สาธารณสุข และการควบคุมป้องกันโรคข้ามแดน การจัดการกับการลักลอบค้ายาเสพติดข้ามชาติ ตลอดจนการกำหนดจุดสนใจไปที่คนข้ามชาติ ทั้งแรงงานต่างด้าว คนไร้สัญชาติ และผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา ซึ่งน่าสนใจว่าเมื่อวรรณกรรมเหล่านี้กล่าวถึงกลุ่มบุคคลดังกล่าว วรรณกรรมทั้งหมดมิได้มีท่าทีชัดเจนถึงการพิจารณากลุ่มบุคคลข้ามชาติในฐานะภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐไทย แต่ให้น้ำหนักกังวลสนใจไปที่ความมั่นคงของมนุษย์ที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้พึงได้รับหลักประกันด้วย

สุดท้ายคือวรรณกรรมในมิติการเมือง ซึ่งอันที่จริงแล้วมีจำนวนไม่ต่างจากปีที่ผ่านมามากนัก คือ มีทั้งสิ้น 11 ชิ้น (ส่วน ค.ศ. 2016 มีอยู่ 13 ชิ้น) แต่เทียบโดยสัดส่วนภายในหนึ่งปี ถือเป็นวรรณกรรมที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดของ ค.ศ. 2017 ความน่าสนใจคือ วรรณกรรมในมิติการเมืองของปีส่วนใหญ่ให้น้ำหนักไปที่เรื่องนโยบาย แนวทางการบริหารปกครอง (governance) และการบริหารจัดการ (management) ประเด็นด้านเศรษฐกิจชายแดน ซึ่งคณะผู้วิจัยจัดอยู่ในหมวดหมู่ของหัวข้อการศึกษา/มิติการเมือง เพราะเป็นเรื่องของอำนาจกำกับจัดการประเด็นผู้คน และพื้นที่ โดยปรากฏถึงการพิจารณามิติการเมืองผ่านมุมมองของตัวแสดงที่หลากหลายและเครื่องมือการบริหารปกครองที่หลากหลาย ทั้งนโยบายของรัฐบาล ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง แผนยุทธศาสตร์ชุมชนและกลไกชุมชน กรอบกฎหมาย นโยบาย ระเบียบ และกลไกภาครัฐในการพิจารณาเปิด/ปิด/ระงับจุดผ่านแดน ตลอดจนบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้ ยังปรากฏงานศึกษาการทำงานของอำนาจและปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับชีวิตประจำวัน ณ พื้นที่ชายแดน ด้วยท่าทีเชิงมานุษยวิทยาการเมืองด้วย

ตารางที่ 8 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2017 (66 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	แรงงานข้ามชาติ	การเคลื่อนย้ายแรงงานชาวไทยเชื้อสายมลายูระดับทักษะ จากจังหวัดชายแดนภาคใต้ สู่ประเทศมาเลเซีย
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	ความมั่นคง	แรงงานข้ามชาติกับ ปัญหาความมั่นคง	ผลกระทบของการค้าแรงงานต่างด้าวต่อความมั่นคงของชาติในเชิงเศรษฐกิจสังคมและการเมือง: กรณีศึกษาจังหวัดชัยภูมิ
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การพัฒนาจุดผ่านแดน ด่าน สิงขร	โครงการศึกษาวิจัยข้อเสนอแนวทางในการ ส่งเสริมและพัฒนาด่านสิงขร ด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	คุณภาพชีวิต อัตลักษณ์ และทุนทางสังคมของคนสองถิ่น	นวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคนสองถิ่น: ชายแดนไทย-พม่า จังหวัดกาญจนบุรี
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	นักเรียนข้ามชาติ	สภาพปัญหาในกระบวนการเรียนการสอนในวิเทศแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนกัมพูชาที่เข้ามาศึกษาในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดจันทบุรี
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การกำหนดนโยบายส่งเสริมการค้าชายแดนไทย-เมียนมา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
เมียนมา	การเมือง	บทบาทองค์กรพัฒนาเอกชนต่อการช่วยเหลือผู้คนเมียนมาในชายแดน	ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายฐาน การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน จากชายแดนไทย-เมียนมา
ลาว	ความมั่นคง	โรคอุบัติใหม่ อุบัติใหม่ซ้ำ	การป้องกันและควบคุมโรคอุบัติใหม่ซ้ำในเมืองชายแดน: กรณีศึกษาจังหวัดนครพนม
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตการค้าชายแดนไทย-กัมพูชาเพื่อการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน กรณีศึกษาเขตการค้าชายแดน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
ลาว	เศรษฐกิจ	ผลกระทบของการรวมกลุ่มเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาค และจุดผ่านแดน ต่อชุมชนชายแดน	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของชุมชนชายแดนต่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) : การเกิดขึ้นของจุดผ่านแดนถาวรช่อง

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			ญาติและการตอบสนองของคนท้องถิ่นใน อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี
ลาว	ความมั่นคง	ระบบสุขภาพ สาธารณสุข การ ควบคุมโรค	ระบบสุขภาพอำเภอชายแดนไทย-ลาว: สถานการณ์และสภาพปัญหาที่สำคัญ
กัมพูชา	ความมั่นคง	ระบบสุขภาพ สาธารณสุข การ ควบคุมโรค	การจัดการระบบสาธารณสุขชายแดน ประเทศไทย กับราชอาณาจักรกัมพูชา
กัมพูชา	สังคมและ วัฒนธรรม	ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมสองฝั่งชายแดน	การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมบุญ สงกรานต์เพื่อพัฒนาการศึกษาตามแนว ชายแดนไทย-กัมพูชา
กัมพูชา	การเมือง	กลไกระดับชุมชน ในการ จัดการผลกระทบจากบ่อน คาสีโน	บ่อนคาสีโนชายแดนภาคตะวันออก ไทย-กัมพูชา : ผลกระทบและการ จัดการของชุมชนชายแดน
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	รูปแบบการบริหารจัดการเมือง ท่องเที่ยวชายแดนอย่างยั่งยืนในระดับ ท้องถิ่น เพื่อรองรับการเปิดเสรี เศรษฐกิจอาเซียน
อื่นๆ (เมียนมา- ลาว-จีนตอนใต้)	สังคมและ วัฒนธรรม	การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม	การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของชาวจีน กับประชาชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชายแดนจังหวัดเชียงราย: ปัญหาและ แนวทางแก้ไขปัญหายั่งยืน
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	การแต่งงานข้ามชาติ	ความรักหรือเงินตรา: การแต่งงานข้าม ชาติของหญิงลาว กับชายไทยในพื้นที่ ชายแดน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	ความมั่นคง	คนไร้สัญชาติ การพัฒนาชุมชนชายแดน	รูปแบบการสร้างความมั่นคงในชีวิตของคนไร้สัญชาติในชุมชน ชายแดนไทย-ลาว ริมแม่น้ำเหือง จังหวัดเลย
อื่นๆ (ลาว-กัมพูชา)	ความมั่นคง	การจัดการพื้นที่ชายแดนด้วยกลไก ตม.	ปัญหาในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง ตามด่านชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
กัมพูชา	ความมั่นคง	จุดผ่านแดน ช่องทางธรรมชาติ	แนวทางการพัฒนาช่องทางแดนธรรมชาติเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: ช่องผ่านแดนทางธรรมชาติข้ามแด่ ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	เศรษฐกิจ	การค้าและการลงทุนในพื้นที่ชายแดน	การพัฒนาพื้นที่ชายแดน เพื่อการค้าการลงทุนและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน
เมียนมา	ความมั่นคง	การจัดการพื้นที่ชายแดนด้วยกลไก ตชด.	ผลสัมฤทธิ์ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	เศรษฐกิจ	การพัฒนาการท่องเที่ยวจากฐานประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมข้ามเขตแดน	การออกแบบภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนเพื่อรองรับเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จังหวัดเชียงราย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ	ชุมชนโบราณบ้านอาฮี: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนโบราณในกลุ่มแม่น้ำเหือง
ลาว	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวข้ามแดน	การวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวข้ามแดนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทยและแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	อัตลักษณ์ผ่านงานสถาปัตยกรรมของผู้ย้ายถิ่นฐานข้ามชาติ และผู้หนีภัยการสู้รบ	พลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษากลุ่มไทใหญ่ในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนและกลุ่มกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ จังหวัดตาก
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ภาวะเศรษฐกิจของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและการค้าชายแดนไทย-ลาว
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการประกอบธุรกิจส่งออกสินค้าชายแดนไทยและกัมพูชา กรณีศึกษา จังหวัดสระแก้ว
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	ความเหมาะสมของการสร้างทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง สายหาดใหญ่-ชายแดนไทย-มาเลเซียในเขตเศรษฐกิจพิเศษสะเดา

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	การเมือง	แผนยุทธศาสตร์ชุมชนชายแดน ในการร่วมจัดการเศรษฐกิจชายแดน	แผนยุทธศาสตร์ชุมชนเทศบาลเวียงเชียงแสนเพื่อรองรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชายแดนและพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี : เชื่อมโยงประเทศไทยกับเมืองทวาย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
ลาว	การเมือง	นโยบายและยุทธศาสตร์การค้าชายแดน	ปัจจัยของนโยบายส่งเสริมจากภาครัฐบาลที่มีผลต่อการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การค้าชายแดนไทย-สปป.ลาว
กัมพูชา	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวชายแดน ในกรอบความร่วมมืออนุภูมิภาค	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวชายแดนไทย-กัมพูชาบริเวณจังหวัดศรีสะเกษ ภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การพัฒนาระบบโลจิสติกส์	The Truck Terminal Project in Sa Kaeo Province : Implications of Border Trade between Thailand and Cambodia
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	สังคมและวัฒนธรรม	ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ในฐานะทุนทางสังคม สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ	ความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
อื่นๆ (อนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง)	ความมั่นคง	ความร่วมมือด้านความมั่นคงในอนุภูมิภาค การลักลอบค้ายาเสพติดข้ามชาติ	การศึกษาข้อตกลงความร่วมมือระหว่างประเทศในการป้องกันและแก้ไขปัญหา การลักลอบค้ายาเสพติด

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			ข้ามชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่ม ประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง
กัมพูชา	สังคมและ วัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและ อารยธรรมร่วมสองฝั่งชายแดน	ร่องรอยอารยธรรมข้ามพรมแดนของรัฐ ชาติ ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ประเทศไทย และจังหวัดบันเตียเมียน เจย ประเทศกัมพูชา
อื่นๆ (เมียนมา- ลาว-กัมพูชา)	ความมั่นคง	โรงพยาบาลชายแดน กับการ ให้บริการแรงงานข้ามชาติ และ การรับมือโรคติดต่ออุบัติใหม่ อุบัติซ้ำ	การบริการสุขภาพโรงพยาบาลชุมชนที่ มีชายแดนติดประเทศลาว พม่า และ กัมพูชา เมื่อก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียนในปี 2558
ลาว	ความมั่นคง	การควบคุมป้องกันโรคติดต่อ ข้ามแดน โดยกลไก อสม.	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมใน การจัดการควบคุมป้องกันโรคติดต่อ ตามแนวชายแดนของอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
ลาว	เศรษฐกิจ	การแข่งขันการค้าและการ ลงทุนในพื้นที่ชายแดน	ศักยภาพการแข่งขันของประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาวในสินค้าเกษตรที่มีผลต่อ การลงทุนของนักลงทุน มองผ่านจุด ผ่อนปรนชายแดนบ้านฮวก อำเภอภู ซาง จังหวัดพะเยา
อื่นๆ (เมียนมา- ลาว-จีนตอนใต้)	สังคมและ วัฒนธรรม	อัตลักษณ์ของชุมชน/เมือง ใน ฐานะสิ่งเพิ่มมูลค่าสำหรับการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชายแดน	การวิเคราะห์อัตลักษณ์เพื่อเพิ่มมูลค่า ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน เขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดเชียงราย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
มาเลเซีย	สังคมและวัฒนธรรม	เครือข่ายทางสังคมจากการค้าข้าวข้ามแดน	การค้าข้าวข้ามรัฐของคนไทยมุสลิมในบริบทชายแดน ไทย - มาเลเซีย (พ.ศ. 2489 - พ.ศ.2554)
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	ตำนาน พิธีกรรมท้องถิ่นร่วมสองฝั่งชายแดน	บทบาทของตำนานและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเมหะคักดีในอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของผู้ประกอบการ การค้าชายแดนไทยกับกัมพูชาด่านอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
ลาว	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองท่องเที่ยวชายแดน	โอกาสและความท้าทายของการพัฒนานครพนมเป็นเมืองท่องเที่ยวริมฝั่งแม่น้ำโขง
กัมพูชา	ความมั่นคง	บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในงานความมั่นคงทางชายแดน	มาตรการและนโยบายการพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชายแดน ในการบริหารจัดการปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ในพื้นที่ภาคตะวันออก
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	อัตลักษณ์ชุมชน ในฐานะฐานรากของการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ	รูปแบบการส่งเสริมอาชีพจากอัตลักษณ์ชุมชน พื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ด่านบ้านพุน้ำร้อน กาญจนบุรี
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	การสร้างทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ในพื้นที่ชายแดนตามแบบแผนจารีต เครือญาติ และสมัยใหม่	ทุนทางสังคมกับการเสริมสร้างทุนมนุษย์ ในเขตเมืองชายแดน กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศไทยกับกัมพูชา

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	ความมั่นคง	บทบาทของผู้นำชุมชนในงาน ความมั่นคงทางชายแดน	บทบาทของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วม สร้างความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย- กัมพูชา กรณีศึกษา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
เมียนมา	การเมือง	แนวทางบริหารจัดการแรงงาน ข้ามชาติชาวไทใหญ่	แนวโน้มทิศทางการย้ายถิ่นของแรงงาน ข้ามชาติและการจัดการเพื่อรองรับการ รวมกลุ่มประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาแรงงานไทใหญ่ ในอำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่
อื่นๆ (เมียนมา- ลาว-กัมพูชา)	เศรษฐกิจ	การลงทุนชายแดน	การตัดสินใจลงทุนในเขตจังหวัด ชายแดน และการลงทุนในประเทศ อาเซียนของผู้ประกอบการไทย
ลาว	เศรษฐกิจ	ผู้ประกอบการสิ่งทอในการค้า ชายแดน	การวิเคราะห์ประสิทธิภาพการบริหาร จัดการผู้ค้าสิ่งทอชายแดนไทย-ลาว
ลาว	เศรษฐกิจ	ตลาดของเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชายแดน	ส่วนผสมทางการตลาดของธุรกิจเขต พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน: มุกดาหาร
เมียนมา	การเมือง	แผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดใน การจัดการชายแดนและจุดผ่าน แดน	ความพร้อมของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจบริเวณชายแดน ด้านสิงขรและมูตอง
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	ผู้ประกอบการการค้าชายแดน	โมเดลการวิเคราะห์ห่วงโซ่ประกอบเชิง ยีนยันอันดับที่สองของการเพิ่มขีด ความสามารถทางการแข่งขันของ ผู้ประกอบการการค้าชายแดนไทยกับ กัมพูชา ด้านอรัญประเทศ จังหวัด สระแก้ว

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (ลาว-จีนตอนใต้)	เศรษฐกิจ	ห่วงโซ่อุปทานไม้ตัดดอก	การศึกษาห่วงโซ่อุปทานไม้ตัดดอกจากประเทศจีนตอนใต้ (ยูนนาน) ในเส้นทาง R3A
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การถือครองที่ดิน การค้าชายแดน	การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินในเขตพื้นที่ด้านการค้าชายแดน กรณีศึกษาด้านการค้าชายแดนช่องจอม
เมียนมา	ความมั่นคง	ภัยการสู้รบในชายแดนฝั่งเมียนมา	ชายแดนระเบิด: ชีวิต ความกลัว และความรุนแรง บนพรมแดนไทย-พม่า ตามแนวแม่น้ำสาละวิน
กัมพูชา	ความมั่นคง	การจัดการความมั่นคงรูปแบบใหม่ในพื้นที่ชายแดน	กลไกการจัดการปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ตามแนวชายแดนภาคตะวันออกไทย – กัมพูชา
มาเลเซีย	สังคมและวัฒนธรรม	นักเรียนข้ามชาติ	การย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อในมาเลเซียของนักศึกษาไทยจากจังหวัดชายแดนภาคใต้
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	การเมือง	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทยกับอาเซียน : ภูมิภาคนิยม รัฐ และทุน
เมียนมา	การเมือง	การพิจารณาเปิดจุดผ่านแดนถาวร	ความเหมาะสมในการเปิดด่านจุดผ่านแดนถาวรไทย-เมียนมา บ้านห้วยต้นนุ่น อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของประเทศไทย : สถานการณ์ ความเป็นไปได้ และข้อจำกัด

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	การเมือง	มานุษยวิทยาการเมือง ในตลาดชายแดน	การต่อรอง ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และอำนาจในตลาดชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาแรงงานเข็นรถรับจ้างขนส่งสินค้าชาวกัมพูชา ตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษกับการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายแดน : บทสำรวจเบื้องต้นในบริบทพื้นที่ตากและเชียงใหม่
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การไหลเวียนของผู้คนในบริบทของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย : บทสำรวจองค์ความรู้ในมิติการท่องเที่ยวและบริการสุขภาพข้ามแดน

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2018

วรรณกรรมที่เผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในปีนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 57 ชิ้น โดยส่วนใหญ่สนใจไปยังชายแดนด้านลาว (15 ชิ้น) และกัมพูชา (14 ชิ้น) ดังนั้น จึงพอจะสรุปแนวโน้มเบื้องต้นในเรื่องด้านชายแดนได้ว่า ช่วง 3 ปี ระหว่าง ค.ศ.2016-2018 นั้น แนวทวนวิชาการไทยให้น้ำหนักสนใจเป็นพิเศษไปยังชายแดนติดต่อกับลาวและกัมพูชา ในจำนวนที่มากกว่าด้านชายแดนอื่นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ แนวโน้มที่น่าสนใจของปีนี้เป็น จุดสนใจของการศึกษาที่มีความต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา ยังคงเป็นเรื่องของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และการค้าชายแดน ซึ่งจุดสนใจนี้มีใช่วางอยู่บนประเด็นทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังครอบคลุมไปถึงผลที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง การปรับตัวของผู้คนและชุมชนชายแดนอีกด้วย ชื่อน่าสนใจประการถัดมาที่สืบเนื่องกัน คือ การปรากฏวรรณกรรมที่กำหนดจุดสนใจในลักษณะดังกล่าว แล้วเคลื่อนตัวเข้าศึกษาการค้าชายแดน เศรษฐกิจชายแดนในเชิงรุกมากขึ้น เช่น การสำรวจภาวะเศรษฐกิจในประเทศรอบบ้านคู่ค้าอย่างเมียนมาและลาว หรือการสำรวจตลาดเวชภัณฑ์ยาประจำครอบครัวในกรุงเวียงจันทน์ สปป.ลาว จนได้ข้อสรุปว่า ตลาดยายังคงเปิด

กว้างทางโอกาสสำหรับผู้ประกอบการจากฝั่งไทย งานศึกษาที่พัฒนาข้อสรุปเรื่องพฤติกรรมของผู้บริโภคชาวลาวที่ข้ามฝั่งมาซื้อสินค้าในตลาดการค้าชายแดนฝั่งประเทศไทย ตลอดจนงานศึกษาที่วิเคราะห์เชิงลึกถึงทุนทางสังคมและสายสัมพันธ์ทางเครือญาติในการเป็นฐานต่อยอดการเข้าสู่โอกาสทางเศรษฐกิจการค้ากับอีกฝั่งของชายแดนอย่างกรณีมาเลเซีย

นอกจากนี้ ยังปรากฏงานศึกษาที่ทำการขยายขอบเขตพื้นที่ศึกษาครอบคลุมรวมเอาพื้นที่ชั้นในของประเทศเข้าไปเพื่อสร้างข้อสรุปที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับโอกาสทางเศรษฐกิจจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ดังกรณีงานศึกษาที่นับรวมในภาพของกลุ่มจังหวัดเบญจบุรพาสุวรรณภูมิ (ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี สมุทรปราการ และสระแก้ว) เข้าไว้เป็นพื้นที่ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพิจารณาถึงเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้ว เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า แม้จุดสนใจของการศึกษาใน ค.ศ.2018 จะไม่แตกต่างออกไปมาจาก ค.ศ.2017 แต่พรมแดนความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจชายแดน โดยเฉพาะเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในแวดวงวิชาการไทยนั้น ขยายขยายทั้งความกว้างของพื้นที่ กลุ่มตัวแสดง และทั้งความลึกของเนื้อหาสาระของประเด็น

อนึ่ง นอกเหนือจากแนวโน้มในภาพรวมตามการวิเคราะห์ของคณะผู้วิจัยดังกล่าวแล้ว เมื่อเทียบดูรายหัวข้อหรือมิติของการศึกษา จะพบว่า ใน ค.ศ.2018 วรรณกรรมเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาที่สนใจมิติเศรษฐกิจยังเป็นสัดส่วนมากที่สุด คือ 26 ชิ้น จากทั้งหมด 57 ชิ้น และยังเพิ่มขึ้นกว่าปีที่ผ่านมาด้วย รองลงมาคืองานศึกษาในมิติการเมือง และงานศึกษาในมิติสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งสิ้น 12 ชิ้น และ 11 ชิ้น ตามลำดับ ส่วนวรรณกรรมในมิติความมั่นคงกลับมาเป็นสัดส่วนน้อยที่สุด ดังเช่น ใน ค.ศ.2016 ด้วยจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น

ตารางที่ 9 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2018 (57 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (ลาว-เวียตนาม)	สังคมและวัฒนธรรม	ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม	“ทุน” กับการสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนไทยเชื้อสายเวียตนาม ภายใต้การเปลี่ยนผ่านนโยบายในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดนครพนม
เมียนมา	การเมือง	มาตรการทางกฎหมาย โครงสร้างพื้นฐาน	มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและพัฒนาการคมนาคมขนส่งระหว่างไทย-เมียนมา เส้นทาง

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			เชียงราย-ท่าขี้เหล็ก ในเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สาย จังหวัดเชียงราย
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	เศรษฐกิจ	ตลาดของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	ส่วนผสมทางการตลาดของธุรกิจในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคเหนือตอนบน
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน และการค้าผ่านแดน	เปิดประตูเศรษฐกิจ การค้าจังหวัดนครพนมสู่ สปป.ลาว
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน กับวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม	การศึกษาการค้าชายแดนของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	วิถีชีวิตของคนสองฝั่งชายแดน	ปัจจัยที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตประชาชนสองฝั่งโขง มองผ่านมิติการค้าชายแดน ความกลมกลืนทางวัฒนธรรม และนโยบายภาครัฐ
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายต่อแรงงานต่างด้าว	กระบวนการนำนโยบายแรงงานต่างด้าวตามแนวชายแดนแบบไป-กลับไปปฏิบัติศึกษากรณี แรงงานสัญชาติกัมพูชาในประเทศไทย
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน กับวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม	กลยุทธ์การส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อสร้างโอกาสเป็นศูนย์กลางการค้าชายแดนไทย-ลาว ในภูมิภาคอาเซียน
กัมพูชา	ความมั่นคง	ภัยคุกคามด้านสิ่งแวดล้อม อนามัยสิ่งแวดล้อม	การประเมินผลกระทบด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมจากการเข้าสู่ประชาคม

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			อาเซียน บริเวณจุดผ่านแดนถาวรช่องจอม จังหวัดสุรินทร์
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน กับเศรษฐกิจชุมชน	บทบาทการค้าชายแดนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา จังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนมและจังหวัดมุกดาหาร
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	การศึกษา ภาษา ผู้หนีภัยผู้รับ	การสอนภาษาไทยในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบริเวณชายแดนไทย-เมียนมา
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การพัฒนารูปแบบเขตเศรษฐกิจชายแดนไทย - กัมพูชา เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
อื่นๆ (ลาว-เวียดนาม)	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ศักยภาพการท่องเที่ยวเมืองชายแดนเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: มุกดาหาร-สะหวันนะเขต-กว๋างตรี
เมียนมา	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์	การศึกษาโลจิสติกส์เพื่อส่งเสริมธุรกิจส่งออกสินค้าชายแดน ด้านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ลาว	เศรษฐกิจ	ผลกระทบของการรวมกลุ่มเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาคและจุดผ่านแดน ต่อชุมชนชายแดน	การปรับปรุงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ในอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี ต่อการเปิดจุดผ่านแดนถาวร ช่องภูตู ภายใต้กระแสการพัฒนา ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	การเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรในพื้นที่ชายแดน	ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง : การ

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			เปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกร ใน การทำ เกษตรแบบพันธะสัญญา ใน พื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์
อื่นๆ (ลาว- กัมพูชา)	การเมือง	ชุมชนชายแดน	ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนตามแนวชายแดนกัมพูชา ลาว ไทย
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายพื้นที่เศรษฐกิจการค้า ชายแดน	การเมืองในการกำหนดนโยบายพื้นที่ เศรษฐกิจการค้าชายแดน: จุดผ่านแดนถาวรช่องสะงำ อำเภอ ภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ
กัมพูชา	การเมือง	การสร้างรัฐชาติในพื้นที่ ชายแดน	กระบวนการสร้างรัฐชาติในพื้นที่ ชายแดน: การเมืองระหว่างประเทศ รัฐไทยและผู้คนตามแนวชายแดน พื้นที่อรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถึง สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจการค้า ชายแดน เพื่อเพิ่มศักยภาพให้ ผู้ประกอบการในท้องถิ่น กรณีศึกษา: ตลาดแจ้สวาง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
อื่นๆ (ลาว- กัมพูชา)	สังคมและ วัฒนธรรม	สังคมวิทยามานุษยวิทยา งาน บริการทางเพศ	วาทกรรมคาราโอเกะ: กรณีศึกษาร้าน คาราโอเกะเลียบชายแดน แม่น้ำโขง

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ และการค้าชายแดน	การวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งผลไม้จากจังหวัดจันทบุรีสู่การค้าชายแดนกัมพูชา
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การศึกษาปัญหา อุปสรรคและรูปแบบการค้าส่งชายแดนของผู้ประกอบการท้องถิ่น ในอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายและการบริหารปกครองชายแดน	การกำหนดนโยบายของภาครัฐในการบริหาร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว
อื่นๆ (ทุกด้าน)	เศรษฐกิจ	ทุนทางการเงิน เขตเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก 5 พื้นที่ (ตาก มุกดาหาร สระแก้ว ตราด สงขลา)	การเข้าถึงทางการเงินของผู้ค้าชายแดนไทย
เมียนมา	ความมั่นคง	ระบบสาธารณสุขชายแดน	การพัฒนาแบบการจัดการระบบสาธารณสุขชายแดนประเทศไทย บริเวณเขตเศรษฐกิจพิเศษตากเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน
เมียนมา	ความมั่นคง	ผู้หนีภัยผู้รับ หนีการประหัตประหารชาวโรฮิงญา	แนวทางการดำเนินการของกองทัพเรือต่อบทบาท ในเรื่องสิทธิมนุษยชน : กรณีศึกษาชาวโรฮิงจา
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การศึกษาปัจจัยส่งเสริมการประกอบธุรกิจการค้าชายแดน กรณีศึกษาบริเวณจังหวัดนครพนมและจังหวัดมุกดาหาร

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การพัฒนาการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ด้านศุลกากรช่องสะงำ
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน การสำรวจตลาด	ยาประจำครอบครัวที่มีไว้จำหน่ายในร้านขายยาในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: การสำรวจนำร่อง
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ทัศนคติการค้าชายแดน : กรณีศึกษาผู้ประกอบการกลุ่มสินค้าเครื่องสำอาง ตลาดสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 3
มาเลเซีย	สังคมและวัฒนธรรม	ทุนทางสังคม สายสัมพันธ์เครือญาติ	โอกาสของพื้นที่ตำมะลัง ในบริบทและทุนทางสังคม พรมแดนไทย – มาเลเซีย
ลาว	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหมู่บ้านชายแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี และ แขวงจำปาสัก สปป. ลาว
ลาว	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การพัฒนารูปแบบกลยุทธ์การสร้างความสามารถทางการแข่งขัน เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร
ลาว	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาชุมชนชายแดน แม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน โลจิสติกส์	การพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ช่องทาง การค้าการขนส่งชายแดนไทย-พม่า จังหวัดเชียงใหม่
อื่นๆ (ทุกด้าน)	สังคมและ วัฒนธรรม	การศึกษาในชุมชนชายแดน	การบูรณาการจัดการเรียนรู้ อาเซียนศึกษาและชายแดนศึกษา: บท สังเคราะห์จากโรงเรียนชายแดน อาเซียนของประเทศไทย
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	วัฒนธรรม ประเพณีร่วมสอง ฝั่งชายแดน	ประเพณีตักบาตรสองแผ่นดินพื้นที่ วัฒนธรรมข้ามพรมแดนไทยลาว
มาเลเซีย	การเมือง	ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้	ความหวังใยของคนสยามในมาเลเซีย ต่อสถานการณ์ ความขัดแย้ง ใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย กรณีศึกษา: ทักษะคนสยามใน มาเลเซียในรัฐกลันตัน รัฐเคดาห์ และรัฐเปรัก
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ	ชุมชนโบราณในกลุ่มน้ำคาน อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
กัมพูชา	ความมั่นคง	อาชญากรรมข้ามชาติ	มาตรการป้องกันอาชญากรรมแรงงาน ต่างชาติ สัญชาติกัมพูชา ในพื้นที่จังหวัดตราด
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การศึกษาสถานการณ์การค้าของ ผู้ประกอบการบริเวณ ด้านช่องจอม จังหวัดสุรินทร์
ลาว	การเมือง	นโยบาย กฎหมาย ระเบียบ เกี่ยวกับเศรษฐกิจชายแดน	การศึกษาแนวทางการพัฒนา นโยบาย กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เกี่ยวกับการส่งเสริม

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			การค้าชายแดน การลงทุน การท่องเที่ยว และการคมนาคมขนส่งภายใต้บริบทประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	การเมือง	ประวัติศาสตร์ของอำนาจผ่านกฎหมายและนโยบาย ในการกำหนดสถานะความหมายให้กับพื้นที่ชายแดน	กระบวนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายให้กลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ: มองผ่านกฎหมายและนโยบายเพื่อส่งเสริมการลงทุนในมิติประวัติศาสตร์
ลาว	ความมั่นคง	ภัยคุกคามด้านสิ่งแวดล้อมมลพิษข้ามชาติ	กลไกทางกฎหมายกับการคุ้มครองสิทธิในการมีชีวิตรอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีจากมลพิษข้ามพรมแดนของประเทศไทย: กรณีศึกษาเหมืองถ่านหินและโรงไฟฟ้าถ่านหินหงสา แขวงไชยบุรี ประเทศลาว
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	วัฒนธรรมร่วมสองฝั่งชายแดน	วรรณกรรมเพลงพื้นบ้านกันตรึม: กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรตามแนวบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา
กัมพูชา	ความมั่นคง	ผู้หลบหนีเข้าเมืองและการค้ามนุษย์	สระแก้ว Model ตัวแบบการนำนโยบายการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ไปปฏิบัติเชิงบูรณาการ
กัมพูชา	ความมั่นคง	ปัญหาความมั่นคงเฉพาะพื้นที่กรณีทุ่นระเบิด	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนตามพื้นที่แนวทุ่นระเบิด ใน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			จังหวัดสระแก้ว ประเทศไทย
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายระดับจังหวัดต่อเศรษฐกิจและด้านการค้าชายแดน	นโยบายตัวแบบนำร่องเพื่อการพัฒนาด้านการค้าชายแดน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว สู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว ภายใต้บริบทประชาคมอาเซียน
มาเลเซีย	การเมือง	การสร้างรัฐชาติในพื้นที่ชายแดน เส้นเขตแดน และปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้	ปัจจัยที่มีผลต่อการตกลงพรมแดนในดินแดนมลายูระหว่างสยามและอังกฤษในสนธิสัญญาปี ค.ศ. 1909
ลาว	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพของการขนส่งสินค้าผ่านแดน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาการขนส่งสินค้าผ่านชายแดนไทย-ลาว
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	พฤติกรรมของผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้าบริเวณด่านพรมแดนประเทศไทยลาว
กัมพูชา	การเมือง	การบริหารปกครองเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	ศักยภาพการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดตราด
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การพัฒนาผู้ประกอบการสำหรับค้าชายแดน	กลยุทธ์การพัฒนาผู้ประกอบการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) กลุ่มเบญจบุรพาสู่การค้า

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			ชายแดนไทย-กัมพูชา (ด้านอรัญประเทศ)ด้วยการวิเคราะห์ SWOT
เมียนมา	ความมั่นคง	ผู้หลบหนีเข้าเมือง แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์	วิธีขนส่งแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมาย: เส้นทางค้าทาสจากแม่สอดสู่พื้นที่ชั้นใน
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	การศึกษา ภาษา	การสอนภาษาไทยเป็นภาษาที่สองสำหรับเด็กชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ภาวะเศรษฐกิจของประเทศเมียนมาและการค้าชายแดนไทยเมียนมา

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2019

แม้จำนวนวรรณกรรมเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในปีนี้จะลดลงเหลือเพียง 36 ชิ้น (จากเมื่อปีก่อนหน้า คือ ค.ศ. 2018 มีจำนวน 57 ชิ้น) แต่กระนั้นแนวโน้มในแง่เนื้อหาของวรรณกรรมในปีนี้ก็มีความน่าสนใจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน กล่าวคือ ปรากฏจำนวนงานศึกษาที่ให้น้ำหนักกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผน การบริหารปกครอง (governance) และการบริหารจัดการ (management) พื้นที่ชายแดนในด้านเศรษฐกิจหลายชิ้น สอดคล้องกับแนวโน้มของ ค.ศ. 2017 ขณะเดียวกัน ก็ปรากฏงานศึกษาด้วยแนวทางมานุษยวิทยาเด่นชัดจำนวนหนึ่ง ทั้งต่อมิติการเมือง ความมั่นคง และสังคมและวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาแนวโน้มสองประการนี้ผานกัน สะท้อนได้ว่าวรรณกรรมที่ให้ความสนใจชายแดนไทยในปี นี้ แม้หัวข้อและประเด็นจะคงความต่อเนื่องแนวโน้มเดิมอย่างสอดคล้องกันในภาพใหญ่มาตั้งแต่ ค.ศ.2016 แต่ก็ได้มีการขยายขยายในแง่ความลึกของเนื้อหาสาระไปมากกว่า ค.ศ.2018 ที่ผ่านมา อันเป็นผลจากแง่มุมวิเคราะห์ที่มุ่งเน้นกระทำการจัดการต่อพื้นที่ผ่านเครื่องมือนโยบายหลายระดับ ซึ่งครอบคลุมถึงการจัดรูปแบบการปกครอง/โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหมาะสมต่อพื้นที่ชายแดน เช่น งานศึกษาในกรณีของการปกครองแม่สอดในรูปแบบพิเศษ และครอบคลุมถึงการใช้นโยบายหลังโครงสร้างนิยม เช่น งานศึกษา “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน” กรณีมุกดาหาร ในฐานะวาทกรรม

ขณะเดียวกัน ความลึกของเนื้อหาสาระที่เป็นแนวโน้มของปีนี้ ก็ยังเป็นผลจากแง่มุมวิเคราะห์ที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจจากมุมมองของผู้คนที่เกาะเกี่ยวอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดนด้วย โดยวางจุดสนใจเจาะลึกลงไป

ถึงระดับของชีวิตประจำวัน เช่น การช่วงชิงพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงต่อการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ด้วยแง่มุมวิเคราะห์ในแบบประการหลังนี้ งานศึกษาหลายชิ้นของปีนี้จะยิ่งช่วยทำให้ “ชีวิตของผู้คน” มีสถานะเข้มข้นขึ้นในการศึกษาชายแดน และสำหรับบางชิ้นช่วยสะท้อนให้เห็นการทำงานของอำนาจ ปฏิบัติการครอบงำ กดทับ ต่อสู้ ต่อรอง และเสียตทาน ระหว่างตัวแสดงต่างๆ และระหว่างตัวแสดงกับโครงสร้าง ที่ดำรงอยู่ภายในพื้นที่ชายแดนได้อย่างมีความน่าสนใจยิ่ง

แนวโน้มเหล่านี้มีคุณูปการทำให้งานชายแดนไทยศึกษาสามารถพิจารณาประเด็นต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในความสนใจของแวดวงวิชาการ พัฒนาตัวจนเข้มข้น ลุ่มลึก และคมชัดมากขึ้น เช่น ประเด็นเรื่องการพิจารณาค่าสินค้ำผิดกฎหมายอย่างกรณีสัตว์ป่า จากมุมมองของผู้ค้า เพื่อสะท้อนปฏิบัติการออกมาในรายละเอียดชีวิตประจำวัน หรือ ประเด็นเรื่อง “ช่องทางธรรมชาติ” ซึ่งมักถูกมองจากมุมมองของหน่วยงานด้านความมั่นคงในความหมายของแนวเขตที่ต้องจัดการด้วยอำนาจรัฐผ่านกฎหมาย เพื่อกำกับ ควบคุม และปิด แต่ในมุมมองของคน-ชุมชนชายแดนที่มีประวัติศาสตร์และสายสัมพันธ์ทางเครือญาติร่วมกันมาตั้งแต่ก่อนการเกิดขึ้นของเส้นเขตแดนสมมติ ช่องทางธรรมชาติหรือแนวเขตเดียวกันนี้ ถือว่ามีสถานะเป็น “ด่านประเพณี” คือ ด่านผ่านแดนที่ยอมรับกันด้วยจารีตขนบธรรมเนียมของคนในพื้นที่นั้นๆ และติดตามมาด้วยระบบกำกับภายใต้กติกาตามจารีต/ขนบของพื้นที่ดังกล่าว ที่ทำงานมาก่อนระบบกำกับภายใต้กติกากฎหมายของรัฐ

อนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนเชิงด้านชายแดน วรรณกรรมในปีนี้มีแตกต่างกับปีที่ผ่านมา ตรงที่สัดส่วนของงานศึกษาที่สนใจด้านชายแดนมีแนวโน้มกลับมีมากที่สุด จำนวน 14 ชิ้น ติดตามมาด้วยด้านชายแดนลาวจำนวน 12 ชิ้น แต่น่าสนใจว่า ค.ศ. 2019 นี้เป็นปีที่มีจำนวนงานศึกษาด้านชายแดนกัมพูชาน้อยที่สุด คือมีอยู่เพียง 3 ชิ้น ส่วนด้านชายแดนมาเลเซีย ยังคงเป็นด้านที่ได้รับความสนใจน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับด้านชายแดนอื่น คือมีอยู่ 1 ชิ้น ซึ่งเป็นการศึกษาประเด็นโลจิสติกส์ทางบกผ่านช่องทางด่านศุลกากรสะเดา

และหากเปรียบเทียบสัดส่วนเชิงประเด็นหรือมิติของการศึกษา สัดส่วนส่วนใหญ่ของวรรณกรรมในปีนี้นำหนักไปที่มิติเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับ ค.ศ. 2018 ที่ผ่านมา โดยมีจำนวน 18 ชิ้น วรรณกรรมในมิติการเมืองจำนวน 9 ชิ้น มิติความมั่นคง 5 ชิ้น และมิติสังคมและวัฒนธรรมมีอยู่ 4 ชิ้น ทั้งนี้ ดังที่คณะ ผู้วิจัยอภิปรายไปข้างต้น จำนวนที่น้อยลงของวรรณกรรมในปี นี้ กลับเติมไปด้วยความลึกของเนื้อหาและความสลับซับซ้อนของแนวคิดทฤษฎีในการศึกษา อันเป็นเครื่องบ่งชี้หนึ่งถึงการพัฒนาตัวขึ้นของวงการชายแดนไทยศึกษา ได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ 10   บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2019 (36 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	ความมั่นคง	การค้ามนุษย์	การพัฒนากระบวนการเตรียมความพร้อมผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ก่อนการส่งกลับและคืนสู่สังคม
อื่นๆ (ลาว-เวียดนาม)	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	การวิเคราะห์ทัศนคติความต้องการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเมืองชายแดนเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: มุกดาหาร-สะหวันนะเขต-กว๋างตรี
เมียนมา	ความมั่นคง	การลักลอบค้ายาเสพติดข้ามชาติ	แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนเขตเทศบาลตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	การเมือง	การจัดการยาเสพติด การพนัน คอรัปชั่น	เศรษฐกิจนอกกฎหมายกับการฟอกเงินในประเทศไทย
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	อุปสรรคของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มเบญจบุรพา ในภาคตะวันออกของตลาดการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน โลจิสติกส์	สภาพและปัญหาอุปสรรคของการค้าชายแดน บริเวณจุดผ่านแดนช่องทางบ้านเป็งเคล็ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างเส้นทางการเที่ยวเชื่อมโยง ชายแดน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			ไทย-เมียนมา : กรณีศึกษาจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดมะริด
ลาว	ความมั่นคง	ผู้หลบหนีเข้าเมือง แรงงาน ต่างด้าวผิดกฎหมาย	ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ในการป้องกัน ปัญหาแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขต พื้นที่เศรษฐกิจชุมชนชายแดน ไทย-ลาว จุดผ่านแดนถาวรภูตู จังหวัด อุดรดิตถ์
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมชายแดนไทย-เมียนมา จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์
ลาว	สังคมและ วัฒนธรรม	ช่องทางธรรมชาติ ด้านประเพณี	ด้านประเพณี: กลไก/เครือข่ายและ ระบบความสัมพันธ์ ในการจัดการ แรงงานข้ามชาติของชุมชน ท้องถิ่น
เมียนมา	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเขต เศรษฐกิจชายแดนที่ส่งผลต่อ ยุทธศาสตร์การก้าวเข้าสู่ประชาคม อาเซียนของตลาดการค้าชายแดน ไทย-เมียนมา
อื่นๆ (เมียนมา- ลาว)	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ การค้าชายแดน การค้าผ่านแดน	การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ประสิทธิภาพการจัดการโลจิสติกส์ ของธุรกิจการค้าข้ามแดนเชียงราย
ลาว	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนา ชายแดน	ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนใน เขตเศรษฐกิจพิเศษ บริเวณพื้นที่ ชายแดนของไทย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน การพัฒนา จุดผ่านแดน	โอกาสและศักยภาพการเป็นพื้นที่ที่ ทำศรัทธาชายแดนประตูทางการค้า ทิศ ตะวันตกของประเทศไทยเมียนมา: กรณีศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน กับการ แก้ปัญหาความยากจน	การวิเคราะห์บทบาทของการค้าชาย ชายแดนและการท่องเที่ยวต่อการ แก้ไขปัญหาความยากจนและความ เหลื่อมล้ำด้านรายได้ในเขตเศรษฐกิจ พิเศษเชียงของ จังหวัดเชียงราย
ลาว	เศรษฐกิจ	แรงงานต่างด้าวภาคเกษตร ที่ดินในชายแดน	การผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผักเพื่อส่งออก ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: การ ควบคุมที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการ ใช้ที่ดิน
ลาว	การเมือง	วาทกรรมนโยบายเขตพัฒนา เศรษฐกิจพิเศษชายแดน	วาทกรรมและการสร้างความหมาย การพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร
เมียนมา	สังคมและ วัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์ ชุมชน ชายแดน	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวิถี ชุมชนบ้านพุน้ำร้อน พื้นที่ด่านผ่าน แดน กาญจนบุรี-ทวาย
เมียนมา	การเมือง	การปกครองรูปแบบพิเศษ สำหรับเมืองชายแดน	แม่สอดเมืองพิเศษ:รูปแบบการ ปกครองที่เหมาะสม และสอดคล้อง กับพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ
เมียนมา	การเมือง	มานุษยวิทยาการเมือง สตรี ชุมชนชายแดน	การช่วงชิงพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงใน พื้นที่ท่องเที่ยวชาติพันธุ์และเมือง ชายแดน: กรณีศึกษาผู้ประกอบการ

ด้านขายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			สตรี ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
อื่นๆ (เมียนมา-จีนตอนใต้)	สังคมและวัฒนธรรม	ประวัติศาสตร์ ชุมชนตลาดขายแดน เครือข่ายเศรษฐกิจ	พลวัตของภาคเมืองเชียงตุงในบริบทการค้าและความเป็นชาติพันธุ์
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าขายแดน	รูปแบบการปรับตัวเพื่อเพิ่มความสามารถการแข่งขันของผู้ประกอบการค้าขายแดนไทยลาว
ลาว	ความมั่นคง	การค้าสินค้าผิดกฎหมาย (สัตว์ป่า) โดยใช้ท่าที่มานุษยวิทยาประกอบการศึกษา	สินค้าสัตว์ป่า: ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้าลาวในตลาดขายแดนไทย สปป ลาว
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวขายแดน การค้าขายแดน	รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจการค้าขายแดน : เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก
กัมพูชา	การเมือง	การบริหารปกครองเขตเศรษฐกิจพิเศษขายแดน	การบริหารจัดการเมืองเศรษฐกิจขายแดน:เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว
ลาว	เศรษฐกิจ	การพัฒนาการท่องเที่ยวจากฐานอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของพื้นที่ขายแดน	แนวทางการพัฒนาและสื่อสารอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวในเขตเศรษฐกิจพิเศษขายแดนเมืองเชียงของ จังหวัดเชียงราย
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าขายแดน	การพัฒนาการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันการค้าขายแดนโดยกระบวนการจัดการความรู้ ด้านอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	การเมือง	การเมืองภาคประชาสังคม	การจัดการตนเองของภาคประชาสังคมเพื่อการเข้าสู่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก
ลาว	การเมือง	การบริหารปกครองเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การบริหารจัดการ นโยบายสนับสนุนศักยภาพด้านพื้นที่ตั้ง และความเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคที่ส่งผลต่อการพัฒนา เขตเศรษฐกิจพิเศษ
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การสำรวจและประเมินพฤติกรรมประชาชนในการค้าขายบริเวณเขตการค้าชายแดนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
เมียนมา	ความมั่นคง	ระบบสาธารณสุขชายแดน นโยบายสาธารณสุขต่อคนต่างด้าวที่มีภูมิลำเนาอยู่อีกฝั่งของชายแดน	ภาระทางเศรษฐกิจจากการดูแลรักษาผู้ป่วยต่างด้าว: กรณีศึกษา โรงพยาบาลพลพลพยุหเสนา จังหวัดกาญจนบุรี
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	แรงงานต่างด้าว เครือข่ายทางสังคม	การย้ายถิ่นข้ามชาติ: การสร้างและธำรงรักษาเครือข่ายทางสังคมของแรงงานพม่าหญิงในเมืองเชียงใหม่
ลาว	การเมือง	นโยบายและระบบบริหารปกครองแรงงานต่างด้าว	มิติการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน : การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติสัญชาติลาว สถานการณ์ แนวโน้มมาตรการและผลกระทบต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจในบริเวณพื้นที่อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	พฤติกรรมการบริโภคของชาวลาวที่มีต่อสินค้าไทยตามด้านชายแดนจังหวัดเลย
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม)	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ การเชื่อมโยงระดับภูมิภาค-อนุภูมิภาค	รูปแบบความเป็นไปได้ของการจัดตั้งสายการบินร่วมอาเซียน ตามแนวเขตลุ่มน้ำโขง CLMVT ด้วยมูลค่าเพิ่มทุนอัจฉริยะ กรณีศึกษา : มุมมองของบุคลากรด้านการบินของประเทศไทย ทำอากาศยาน 7 แห่ง ตามแนวเขตลุ่มน้ำโขง ติดตะเข็บชายแดนประเทศ CLMVT
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์	การจำลองสถานการณ์การขนส่งสินค้าด้วยรถบรรทุกข้ามพรมแดน ไทย-มาเลเซีย กรณีศึกษา ด่านศุลกากรสะเดา จังหวัดสงขลา

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2020

วรรณกรรมที่เผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในปีนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 46 ชิ้น โดยส่วนใหญ่สนใจไปยังชายแดนด้านลาว (15 ชิ้น) แนวโน้มที่น่าสนใจของปีนี้เป็น แก่นมของหัวข้อหรือมิติในการศึกษา ซึ่งมีมิติเศรษฐกิจมิใช่สัดส่วนหลักของจุดสนใจในปีนี้อีกเช่นหลายปีที่ผ่านมา อีกทั้งวรรณกรรมที่ศึกษาในมิติสังคมและวัฒนธรรมของปีนี้ก็จัดได้ว่ามีจำนวนน้อยมาก ทั้งนี้ การศึกษาจำนวนมากที่สุดของปี คือ มิติการเมือง ซึ่งมีทั้งสิ้น 17 ชิ้น โดยส่วนใหญ่ให้น้ำหนักกับการศึกษารูปแบบอันเหมาะสมต่อการบริหารปกครองพื้นที่ชายแดน และชุดประเด็นสำคัญทางชายแดน อันเป็นผลสำคัญจากการเกิดขึ้นของบริบทนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ทั้งรูปแบบยุทธศาสตร์ การอำนวยความสะดวกทางการค้าและการขนส่งข้ามแดนและผ่านแดน ตลาดชายแดน แรงงานต่างด้าว จุดผ่อนปรนและด่านประเพณี และบ่อนคาลิโน การท่องเที่ยวชายแดน สิทธิการศึกษาของเด็กต่างด้าว เป็นต้น อันสะท้อนถึงความพยายามทำความเข้าใจและแสวงหารูปแบบที่เหมาะสมเรื่องบทบาท

ของรัฐในฐานะสถาบันกำกับกติกาของตลาด นอกจากนี้ งานอีกส่วนหนึ่งมุ่งศึกษาการเมืองจากระดับล่างขึ้นบนโดยพิจารณาการต่อสู้ต่อรองทางอำนาจของภาคประชาสังคม นายหน้าในการค้าชายแดน และผู้ค้าสินค้าชายแดนทั่วไป เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าสำคัญที่กลุ่มยึดถือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง งานทั้งหมดของปีนี้จะสะท้อนความพยายามหาคำตอบว่ารัฐ และสังคมควรมีตำแหน่งแห่งที่ และบทบาทอย่างไร ในกิจกรรมข้ามแดน/ข้ามชาติ ที่กำกับด้วยกติกาหลัก คือ เสรีนิยมใหม่ทางเศรษฐกิจ นั่นเอง

สำหรับงานศึกษาในมิติเศรษฐกิจ มีจำนวน 15 ชิ้น โดยแม้ประเด็นการศึกษาจะคงความต่อเนื่องเช่นเดียวกับปีที่ผ่านมา คือ การให้น้ำหนักกับการค้าชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน แต่ปีนี้ปรากฏงานที่มุ่งหาคำตอบเชิงตัวแบบการแข่งขันทางการค้าที่จะคาดหวังช่วยเพิ่มโอกาสการแสวงประโยชน์เศรษฐกิจของผู้ประกอบการอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งการวิเคราะห์ตัวแปรระดับเศรษฐกิจมหภาคในฐานะปัจจัยส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการประกอบการ การเสนอนวัตกรรมทางธุรกิจที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จ รูปแบบการพัฒนาตลาดการค้าและตลาดนัดชายแดน การสำรวจตลาดในอีกฝั่งของชายแดน เช่น ตลาดโคเนโอในมาเลเซีย การสำรวจความคิดเห็นจากมุมมองผู้ประกอบการการค้าชายแดนเอง การศึกษารูปแบบความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการไทยกับอีกฝั่งของชายแดน ไปจนถึงงานศึกษาด้านระบบโลจิสติกส์ ทั้งการนำเข้า-ส่งออก การพิจารณากำหนดท่าเลที่ตั้งสถานีการค้าที่เหมาะสม และรูปแบบและวิธีการกระจายสินค้า ดังนั้น เนื้อหาของความรู้ทางเศรษฐกิจชายแดนในปีนี้จะถือว่ามีความสำคัญและประโยชน์สูงสำหรับภาคส่วนธุรกิจ

ค.ศ.2020 นี้ มีวรรณกรรมศึกษามิติความมั่นคงจำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับหลายปีที่ผ่านมา โดยปรากฏทั้งสิ้น 10 ชิ้น ในแง่ของประเด็นศึกษาส่วนที่มีความต่อเนื่องจากงานหมวดหมู่เดิมเดียวกันจากปีก่อนๆ คือ การปรากฏงานที่มุ่งศึกษาทำความเข้าใจ พร้อมกับหนุนเสริมยกระดับการทำงานของหน่วยงานความมั่นคงในการจัดการประเด็นความมั่นคงทางชายแดน ทั้งเทคโนโลยีการตรวจคนเข้าเมือง การค้ามนุษย์ กรณีม้งลาว หลักกฎหมายระหว่างประเทศในการบริหารจัดการผู้หลบหนีเข้าเมือง อันมีความหมายครอบคลุมถึงผู้หนีภัยการสู้รบ ตลอดจนบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนชายแดนที่รัฐจัดตั้งในการดำเนินงานความมั่นคง อย่างไรก็ตาม ประเด็นศึกษาที่มีความโดดเด่นแตกต่างไปจากปีก่อนๆ คือ จำนวนที่มากของงานศึกษามิติความมั่นคงในประเด็นภัยคุกคามทางสาธารณสุขจากโรคอุบัติใหม่ โรคอุบัติซ้ำ และโรคติดต่อข้ามชาติ อันสะท้อนนัยความสำคัญของการจัดระเบียบในแง่ของระบบสาธารณสุขชายแดนว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญเมื่อกล่าวถึงความมั่นคงทางชายแดนในบริบทของยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งภัยคุกคามมิได้ดำรงอยู่ในรูปแบบของกำลังทางทหารเพียงอย่างเดียว การศึกษาในแง่ของสาธารณสุขบางชิ้นสะท้อนว่า การพิจารณาประเด็นนี้ในพื้นที่ชายแดน มิใช่เพียงแค่เรื่องการควบคุมแนวชายแดนจากการเข้ามาของโรค หรือมิใช่เพียงแค่ผลกระทบข้างเคียงที่เกิดขึ้นจากการเปิดช่องทางเชื่อมโยงกับประเทศรอบบ้านเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงต้นทุน ทรัพยากร และศักยภาพที่พื้นที่ชายแดนต้องมีความพร้อมเพียงพอสำหรับผู้ให้บริการสุขภาพซึ่งข้ามมาจากประเทศอีกฝั่งชายแดนด้วย

สำหรับงานศึกษาในมิติสังคมและวัฒนธรรมนั้น ดังได้กล่าวแล้วว่า มีจำนวนน้อยมากในปีนี้ คือ จำนวน 4 ชิ้น ซึ่งประเด็นและจุดสนใจการศึกษาของงานทั้งหมดยังคงอยู่ในแนวโน้มต่อเนื่องจากปีก่อนๆ โดย 3 จาก 4 ชิ้น มุ่งศึกษาเครือข่ายทางสังคม/ กลุ่มของผู้คนข้ามแดน อันก่อตัวขึ้นจากสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ชชาติพันธุ์ และกิจกรรมการค้าระหว่างกัน อันมีประวัติศาสตร์ยาวนาน เช่นนี้แล้ว คณะผู้วิจัยจึงพอจะสรุปในห้วงระยะ 3-5 ปีมานี้ว่า เครือข่ายทางสังคมข้ามแดน/ข้ามชาติ อันก่อตัวขึ้นจากกิจกรรมและปัจจัยตั้งต้นหลากหลายรูปแบบ เป็นต้นทุนสำคัญหรือจุดแข็งสำหรับการพัฒนาความสัมพันธ์ข้ามแดนมากกว่าจะเป็นผลกระทบ ความเสี่ยง หรือจุดอ่อน ข้อสรุปพื้นฐานร่วมจากงานหลายชิ้นในแง่นี้ ยืนยันชัดว่าโอกาสของการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศรอบบ้านวางอยู่บนพลังของความสัมพันธ์ข้ามชาติในระดับประชาชนกับประชาชน ที่จะเป็นรากฐานแข็งแรงให้กับความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ยั่งยืน

ตารางที่ 11 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ.2020 (46 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	วัฒนธรรมร่วมสองฝั่งชายแดน: ดนตรี	การศึกษาจยามกลุ่มชาติพันธุ์มอญ
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว)	ความมั่นคง	ระบบสาธารณสุขชายแดน ความมั่นคงของมนุษย์	การเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้ใช้บริการสุขภาพจากพม่าและลาวเพื่อเข้าถึงบริการทางการแพทย์ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย
ลาว	การเมือง	การเมืองภาคประชาสังคม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	สภาวะการณ์ความตึงเครียดของการพัฒนาเมืองชายแดนเชียงของไปสู่ความทันสมัยภายใต้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงของกับบทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมท้องถิ่น
เมียนมา	การเมือง	มานุษยวิทยาการเมืองใน การค้าชายแดน: คำว้าวคอย ระบบนายหน้า	ระบบนายหน้าคำว้าวคอยข้ามแดน: การค้าแบบกึ่งทางการ ความเสี่ยงและอำนาจที่เหลื่อมล้ำ

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	ความมั่นคง	ความมั่นคงทางชายแดน	ความมั่นคงตามแนวชายแดนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดเลย
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ตัวแปรทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลกระทบต่อมูลค่าการค้าชายแดนไทย-ลาว
กัมพูชา	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก : แนวทางใหม่ของการพัฒนาอุตสาหกรรม ทูนิยมในประเทศไทย
เมียนมา	การเมือง	สิทธิทางการศึกษา เด็กต่างด้าว	ปัจจัยกำหนดการเข้าไม่ถึงการศึกษาของเด็กข้ามชาติ
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ปัจจัยด้านนวัตกรรมทางธุรกิจที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจการค้าชายแดนไทย ในจังหวัดระนอง
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	การจัดการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์การท่องเที่ยวชายแดนของจังหวัดกาญจนบุรี
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	แบบจำลองนวัตกรรมธุรกิจเขตชายแดนไทย-กัมพูชา
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวชายแดน	ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัดสระแก้วเพื่อเป็นเมืองท่องเที่ยวชายแดน

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว)	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ การเชื่อมโยงระดับอนุภูมิภาค	การศึกษารูปแบบการค้าและวิธีการกระจายสินค้าบนระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-กัมพูชา)	ความมั่นคง	โรคติดต่อ โรคอุบัติใหม่ ข้ามชาติ	การประเมินผลโครงการสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมสำหรับโรคติดต่อและโรคอุบัติใหม่ตามแนวพรมแดนไทย - ราชอาณาจักรกัมพูชา - สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว - สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ปีงบประมาณ 2558 - 2560
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	รูปแบบความร่วมมือการค้าชายแดนของผู้ประกอบการสินค้าเกษตร ไทย - ลาว จังหวัดบึงกาฬ ประเทศไทย และแขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	ความมั่นคง	กฎหมายระหว่างประเทศ ขอบเขตเชิงพื้นที่ของการใช้หลักการ ห้ามผลักดันกลับ	ปัญหาสถานะของหลักการห้ามผลักดันกลับและการใช้นอกอาณาเขตแห่งรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศ
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	การเมือง	การบริหารปกครองกิจกรรมเศรษฐกิจข้ามแดน	รูปแบบองค์การเพื่อการจัดการการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการขนส่งข้ามแดนและผ่านแดน
อื่นๆ (ทุกด้าน)	ความมั่นคง	โรคติดต่อข้ามชาติ	การบริหารจัดการการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อในพื้นที่ชายแดนประเทศไทยในอนาคต

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (ทุกด้าน)	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ความเหลื่อมล้ำ คนจนเมือง	สถานภาพความรู้เกี่ยวกับการลดความ เหลื่อมล้ำคนจนเมืองเขตเศรษฐกิจ พิเศษ
มาเลเซีย	สังคมและ วัฒนธรรม	เครือข่ายทางสังคมของผู้ค้า รายย่อยข้ามชาติ	ชายแดนไทย-มาเลเซีย: เครือข่าย ความสัมพันธ์ทางการค้าของผู้ค้า มลายูรายย่อย
อื่นๆ (ลาว-จีน ตอนใต้)	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ การเชื่อมโยงระดับ อนุภูมิภาค	การพัฒนาระบบโลจิสติกส์นำเข้า- ส่งออกสินค้าเกษตรไทย-จีน: กรณีศึกษาเส้นทางขนส่งมณฑลยูน นาน-ไทย ในเส้นทางแม่น้ำโขงและ เส้นทางขนส่ง R3A
ลาว	การเมือง	การบริหารปกครองพื้นที่ ชายแดน ระบอบชายแดน	พลวัตการควบคุมจัดการพื้นที่ตลาด ชายแดนไทย - สปป.ลาว จังหวัด หนองคาย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน: โคเนื้อ	ตลาดโคเนื้อของประเทศมาเลเซีย
ลาว	การเมือง	การบริหารปกครองแรงงาน ต่างด้าว เขตเศรษฐกิจพิเศษ ชายแดน	ประสิทธิภาพการบริหารจัดการแรงง งานข้ามรัฐในเขตเศรษฐกิจพิเศษ: กรณีศึกษาจังหวัดมุกดาหาร
ลาว	ความมั่นคง	ระบบสาธารณสุขชายแดน โรคติดต่อข้ามชาติ	การจัดการระบบสุขภาพชุมชน ชายแดนไทย-ลาว กรณีศึกษาบริเวณ ชุมชนที่มีจุดผ่อนปรน อำเภอเวียง แก่น จังหวัดเชียงราย
ลาว	การเมือง	การบริหารปกครองเขต เศรษฐกิจพิเศษชายแดน	แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการ พัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	การเมือง	การบริหารปกครองแนวชายแดน ด้านประเพณี	แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่จุดผ่อนปรน (ด้านประเพณี) ชายแดนไทย-ลาว : กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี
อื่นๆ (ทุกด้าน)	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ สถานีสินค้าสำหรับการค้าชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การเลือกทำเลที่ตั้งสถานีสินค้าในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ: กรณีศึกษาจังหวัดชายแดนในประเทศไทย
เมียนมา	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวชายแดน	การดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชายแดนไทยพม่า อำเภอมะสอย จังหวัดตาก
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	ความมั่นคง	การตรวจคนเข้าเมือง	มิติใหม่แห่งการเดินทางกับการใช้เทคโนโลยีตรวจคนเข้าเมืองผ่านระบบตรวจหนังสือเดินทางอัตโนมัติ
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การศึกษาความคิดเห็นของผู้ประกอบการ การค้าชายแดน ด้านท่าเสด็จ หนองคาย
ลาว	ความมั่นคง	ม้งลาวกับปัญหาความมั่นคง คือ ยาเสพติด บุกรุกป่า ลักลอบตัดไม้ ลักลอบล่าสัตว์ป่า	ปัญหาของชาวม้งลาวในเขตพื้นที่ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การพัฒนาตลาดการค้าชายแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์
ลาว	การเมือง	บรรพคตินิยม ชาตินิยม และเส้นเขตแดน	สภาวะหลังบรรพคตินิยมในการตีความชายแดนไทยลาว จากปี ค.ศ. 1954 - 2019

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	สังคมและวัฒนธรรม	การกระจายตัวและสายใยสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง : กรณีศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในประเทศไทย ลาว เมียนมาร์ และจีน จังหวัดเชียงราย
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวชายแดน	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่เมืองโบราณ เชียงแสน และพื้นที่เชื่อมโยงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน
ลาว	การเมือง	มานุษยวิทยาการเมืองในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การเมืองในชีวิตประจำวันของผู้ค้าในตลาดชายแดนอินโดจีนจังหวัดมุกดาหารภายใต้การนำนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษและนโยบายความมั่นคงของรัฐบาล คสช. มาปฏิบัติระหว่างปี พ.ศ. 2558–2562
กัมพูชา	ความมั่นคง	ทุนทางสังคม ในฐานะปัจจัยสร้างความเข้มแข็งของกลไกความมั่นคงระดับหมู่บ้าน/ชุมชน	ทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา
ลาว	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	แนวทางการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อรองรับนโยบาย เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดมุกดาหารที่มีประสิทธิภาพ

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-จีนตอนใต้)	ความมั่นคง	การค้ามนุษย์	กลยุทธ์การสร้างความเข้มแข็งในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จังหวัดเชียงราย
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	เครือข่ายทางสังคมของการค้าชายแดนและการค้าผ่านแดน	เครือข่ายการค้าข้ามพรมแดนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว
อื่นๆ (ทุกด้าน)	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ปัจจัยวิเคราะห์ในการกำหนดที่ตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การเลือกที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์แบบล้อมกรอบข้อมูล
กัมพูชา	การเมือง	นโยบายและยุทธศาสตร์ต่อบ่อนคาสิโน	การทบทวนและปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาของโครงการ พัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียน ในจังหวัดสระแก้ว: กรณีบ่อนคาสิโนชายแดน
กัมพูชา	การเมือง	การจัดระเบียบแรงงานต่างด้าว เพื่อลดผลกระทบเชิงลบ	ผลกระทบของแรงงานข้ามชาติในเขตจังหวัดสุรินทร์
กัมพูชา	การเมือง	การบริหารปกครองแรงงานต่างด้าว ภายใต้ พรก.การบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560	การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในภาคเกษตรกรรมตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสระแก้ว ตามมาตรา 64 แห่งพระราชกำหนด การบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พุทธศักราช 2560
อื่นๆ (ลาว-กัมพูชา)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ตลาดนัดชายแดนไทย – ลาว และไทย – กัมพูชา

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2021

วรรณกรรมที่เผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในปีนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 42 ชิ้น โดยส่วนใหญ่สนใจไปยังชายแดนด้านลาว (12 ชิ้น) และเมียนมา (11 ชิ้น) อนึ่ง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา ซึ่งงานศึกษาต่อต้านชายแดนมาเลเซียมีจำนวนน้อยมากในทุกปี จะพบว่า ค.ศ.2021 นี้แม้ด้านชายแดนมาเลเซียจะมีสัดส่วนน้อยที่สุดเช่นเดิม แต่ก็ปรากฏจำนวนที่มากกว่าหลาย ๆ ปี คือ มีทั้งสิ้น 5 ชิ้น อันเป็นการศึกษาในมิติเศรษฐกิจ 2 ชิ้น ความมั่นคง 2 ชิ้น และการเมือง 1 ชิ้น แต่หากพิจารณาเชิงประเด็นพบว่างานจำนวน 3 ชิ้น จากทั้งหมด 5 ชิ้น ที่กำหนดพื้นที่ศึกษาเป็นด้านชายแดนมาเลเซีย ให้น้ำหนักไปยังประเด็นเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

ส่วนในมิติของการศึกษา ค.ศ.2021 เป็นปีที่แตกต่างไปจากปีที่ผ่านมา ตรงที่วรรณกรรมที่ศึกษาในมิติความมั่นคงมีจำนวนมากที่สุด คือ 17 ชิ้น โดยมุ่งสนใจหาคำตอบต่อรูปแบบวิธีการและกลไกการจัดการภัยคุกคามข้ามชาติประเภทต่างๆ ส่วนงานศึกษาในมิติการเมืองมีจำนวน 12 ชิ้น โดยปรากฏประเด็นการศึกษากระจัดกระจายกว่าปีก่อนหน้า แต่โดยรวมยังคงให้น้ำหนักกับการศึกษารูปแบบการบริหารปกครองเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเป็นประเด็นหลัก ส่วนวรรณกรรมที่ศึกษามิติเศรษฐกิจมีจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยส่วนใหญ่ยังอยู่ในกระแสเดียวกับหลายปีก่อนหน้า คือ การให้น้ำหนักศึกษาการค้าชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ซึ่งครอบคลุมถึงการท่องเที่ยวชายแดนและโลจิสติกส์ และงานศึกษามิติสังคมและวัฒนธรรมมีจำนวนน้อยที่สุดเช่นเดียวกับปีที่ผ่านมา คือจำนวน 5 ชิ้น โดยที่กำหนดจุดสนใจไปยังเรื่องของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมร่วมสองฝั่งชายแดนเป็นประเด็นหลัก

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดของ ค.ศ.2021 นี้ สามารถสรุปได้ว่าแนวโน้มที่น่าสนใจของปีคือ มิติความมั่นคง ที่ปรากฏงานศึกษาในแง่มุมอันแตกต่างไปจากปีก่อนๆ พอสมควร คือ ปรากฏงานศึกษาระบบของความมั่นคงทางชายแดน ในกรณีด้านชายแดนเมียนมา โดยสร้างข้อสรุปว่าระบบดังกล่าวก่อปฏิกิริยาจากปัจจัยองค์ประกอบ 13 ประการ อันเป็นสิ่งที่สะท้อนเค้าวางถึงการศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับสหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหล่านั้น และสามารถใช้เป็นงานฐานสำหรับทดสอบและพัฒนาประยุกต์ในกรณีด้านชายแดนอื่น เพื่อจัดทำระบบความมั่นคงทางชายแดนของไทยที่เป็นแนวทางกลางขึ้นในอนาคตได้ต่อไป ขณะที่งานศึกษาเกี่ยวกับระบบสาธารณสุขชายแดนยังคงปรากฏเช่นเดียวกับแนวโน้มหลายปีที่ผ่านมา แต่มีงานบางชิ้นเสนอข้อสรุปให้กับการจัดระเบียบของระบบดังกล่าวว่าจะสามารถยกระดับประสิทธิภาพขึ้นได้ดียิ่งขึ้น หากไม่ปฏิเสธธรรมชาติของความจำเป็นของความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยให้น้ำหนักกับการทำงานร่วมกัน และกลไกปฏิบัติงานระดับฐานราก เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขต่างชาติ (อสต.) ซึ่งจัดตั้งขึ้นจากกลุ่มแรงงานต่างด้าว ทำงานในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน อันถือเป็นทรัพยากรร่วมของทั้งสองประเทศที่อยู่ประชิดชายแดนกัน นอกจากนี้ วรรณกรรมในมิติความมั่นคงของ ค.ศ. 2021 ยังเป็นปีแรกที่ปรากฏงานศึกษาถึงโรคติดต่ออุบัติใหม่กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด-19 โดยงานชิ้นแรกวางจุดสนใจการศึกษาไปที่แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย ซึ่งลักลอบเข้าเมืองมาตามช่องทางธรรมชาติ และ

ไม่ผ่านระบบคัดกรองสาธารณสุข จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการแพร่ระบาดโควิด-19 ส่วนงานอีกชิ้น วางอยู่ในแนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เพื่อทำความเข้าใจการรับมือของบุคลากรทางสาธารณสุขที่ทำงานในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นเสมือนด้านหน้าของการเผชิญภัยคุกคามดังกล่าว

สำหรับการศึกษาประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของปีนี้ก็มีความน่าสนใจเช่นกัน กล่าวคือ ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา วรรณกรรมเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวจะกระจุกตัวอยู่ในชายแดนด้านเมียนมา ลาว และกัมพูชา (โดยเฉพาะ จ.เชียงราย อ.แม่สวด จ.ตาก จ.สระแก้ว จ.มุกดาหาร) แต่ใน ค.ศ.2021 นี้ กลับปรากฏงานศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในชายแดนด้านมาเลเซียถึง 2 ชิ้น โดยที่ชิ้นแรกพิจารณาในมิติทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คือ การพัฒนาเมืองการค้าชายแดน กรณีสุโข-โก-ลก จ.นราธิวาส ส่วนอีกชิ้นให้น้ำหนักมิติการเมืองชัดเจนกว่าเศรษฐกิจ คือ นโยบายภาครัฐในการส่งเสริมพื้นที่ จ.สงขลา โดยเชื่อมเข้ากับกรอบระดับภูมิภาคของอาเซียน ระดับอนุภูมิภาคคือ กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจสามฝ่ายอินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย (Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle: IMT-GT) และกรอบของประเทศรอบบ้านคือ แผนพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจในบริเวณแนวภาคเหนือ (Northern Corridor Economic Region : NCER) ของมาเลเซีย

ตารางที่ 12 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2021 (42 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
เมียนมา	ความมั่นคง	เครือข่ายการค้ายาเสพติดข้ามชาติ	เครือข่ายการค้ายาเสพติดกับการคงอยู่ในประเทศไทย
เมียนมา	การเมือง	การบริหารปกครองเมืองชายแดน/ เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	พลังภาครัฐกิจเอกชนกับการจัดการเมืองเติบโตเร็วจากการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอำเภอแม่สวด จังหวัดตาก
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน อัตราแลกเปลี่ยนเงิน	ความคิดเห็นของผู้ประกอบการธุรกิจการค้าชายแดนไทย-มาเลเซียที่มีต่อความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนค่าเงินบาทและเงินริงกิตมาเลเซีย
เมียนมา	ความมั่นคง	ปัจจัยองค์ประกอบของความมั่นคงทางชายแดน	รูปแบบความมั่นคงแนวชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอนประเทศไทยกับสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว)	ความมั่นคง	ระบบสาธารณสุขชายแดน หมู่บ้านคูขนาน	บทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขต่างชาติ กับการใช้ทรัพยากรร่วม (มนุษย์) พัฒนาสุขภาพเมืองชายแดน
เมียนมา	ความมั่นคง	ขวัญและกำลังใจของตำรวจ ตระเวนชายแดน	ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ข้าราชการตำรวจชั้นประทวน กอง กำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 34 จังหวัดตาก
ลาว	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ชายแดน	การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้ บริการการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จาก กลุ่มประเทศ CLMV พื้นที่ชายแดน ไทย-ลาวจังหวัดหนองคาย และจังหวัด อุดรธานี
กัมพูชา	สังคมและ วัฒนธรรม	อัตลักษณ์ร่วมสองฝั่งชายแดน กลุ่มชาติพันธุ์	กระบวนการให้ความหมายและการ ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ใน อาณาบริเวณชายแดนพนมดงรัก
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ การค้าชายแดน	การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ เพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาศูนย์ ธุรกิจขนส่งพัสดุ ตลาดการค้าชายแดน ไทย-กัมพูชา
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การเปรียบเทียบศักยภาพทางธุรกิจ การค้าชายแดนในจังหวัดหนองคาย- แขวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว โดย ประยุกต์ตัวแบบโครงข่ายทางสังคม

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	รูปแบบการพัฒนาธุรกิจค้าปลีกแบบดั้งเดิม ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวตะเข็บชายแดนของไทย
เมียนมา	การเมือง	กลยุทธ์การพัฒนาเมืองชายแดน/ เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ในมิติการท่องเที่ยว	กลยุทธ์การพัฒนาเมืองท่องเที่ยวชายแดนแม่สอด
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว-กัมพูชา)	ความมั่นคง	ระบบสาธารณสุขระหว่างประเทศ	รูปแบบความร่วมมือด้านสาธารณสุขและการป้องกันควบคุมโรคระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์ สปป.ลาว และกัมพูชา : ผลลัพธ์จากมาตรการความร่วมมือระหว่างประเทศ
ลาว	การเมือง	รัฐกับการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ	บทบาทของรัฐในการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)
กัมพูชา	ความมั่นคง	อาชญากรรมประเภทโจรกรรมและความเสี่ยงจากการเคลื่อนย้ายเสรีข้ามแดน	การศึกษาบริเวณที่มีความหนาแน่นของการเกิดอาชญากรรมคดีโจรกรรมรถจักรยานยนต์เชิงพื้นที่ในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา จังหวัดสระแก้ว ในรูปแบบภูมิสารสนเทศ
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	ผลกระทบทางสังคมจากเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	ผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว
ลาว	ความมั่นคง	ประวัติศาสตร์การจัดการประเด็นปัญหาด้านความมั่นคง	ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: มองผ่านภาวะผู้นำทหารในการยุติการสู้รบบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
และความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ			
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การวิเคราะห์พฤติกรรมการซื้อสินค้า อุปโภคบริโภคของชาวกัมพูชา เพื่อ พัฒนาศักยภาพเชิงเศรษฐกิจของ ผู้ประกอบการท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์
กัมพูชา	สังคมและ วัฒนธรรม	พลวัต การปรับตัวของ วัฒนธรรมและพิธีกรรมร่วม สองฝั่งชายแดน กรณีพิธี มะมั่วต	พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ ความสัมพันธ์ชายแดนไทยกัมพูชา
มาเลเซีย	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจการค้า ชายแดน กรณีศึกษาเมืองสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส : เมืองต้นแบบการค้า ชายแดนระหว่างประเทศ
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	ความมั่นคง	การเก็บกู้วัตถุระเบิดของตำรวจ ตระเวนชายแดน	ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการเก็บกู้ วัตถุระเบิดของเจ้าหน้าที่ชุดปฏิบัติการ เก็บกู้วัตถุระเบิดสังกัดกองบัญชาการ ตำรวจตระเวนชายแดน
ลาว	ความมั่นคง	การลักลอบนำเข้าสินค้าผิด กฎหมายประเภทยาและเภสัช เคมีภัณฑ์	ความชุกของเครื่องสำอางต้องสงสัยที่ พบสารห้ามใช้ที่จำหน่ายในอำเภอ ชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10
อื่นๆ (ไม่ระบุด้าน)	ความมั่นคง	แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย กับโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรณีโค วิด-19	แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายกับโควิด- 19 ระบาดระลอกใหม่

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
มาเลเซีย	การเมือง	นโยบายรัฐต่อเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายของไทยในการส่งเสริมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตามแนวชายแดนไทย - มาเลเซีย กรณีศึกษาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสงขลา
อื่นๆ (ทุกด้าน)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวและการปรับตัวระยะสั้นระหว่างมูลค่าการค้าชายแดนกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย
เมียนมา	การเมือง	การศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ของการจัดทำเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	แม่ฮ่องสอนเมืองชายแดนภาคเหนือ ด้านตะวันตก: ความท้าทายต่อการพัฒนาเป็นพื้นที่พิเศษ
อื่นๆ (เมียนมา-ลาว)	ความมั่นคง	การค้ามนุษย์	กลยุทธ์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ในพื้นที่ชายแดนภาคเหนือของประเทศไทย
เมียนมา	ความมั่นคง	คนไร้สัญชาติ การย้ายถิ่นฐานและความมั่นคงของมนุษย์กรณีกลุ่มชาติพันธุ์ไต	แนวทางบูรณาการเพื่อความปลอดภัยในการย้ายถิ่นชาติพันธุ์ไตจากรัฐฉานเข้าสู่ประเทศไทยทางชายแดนจังหวัดเชียงราย
มาเลเซีย	ความมั่นคง	การค้ายาเสพติดข้ามชาติ	การพัฒนารูปแบบความร่วมมือในการแก้ปัญหากลักลอบขนยาเสพติด ตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย
เมียนมา	การเมือง	การบริหารปกครองเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยกลไกของท้องถิ่นระดับจังหวัด	แนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีการบริหารจัดการจังหวัดตากของประเทศไทย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	การเมือง	ยุทธศาสตร์ความร่วมมือ ระหว่างประเทศอย่างบูรณา การทุกภาคส่วน ในมิติการ ท่องเที่ยว	ยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการ ท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
เมียนมา	ความมั่นคง	ผู้หลบหนีเข้าเมือง ช่องทาง ธรรมชาติ	ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการปัญหา การลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตาม ช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย- เมียนมา ของกองบัญชาการตำรวจ ตระเวนชายแดน
ลาว	ความมั่นคง	การจัดการความเครียดของ ตำรวจตระเวนชายแดน	ความเครียด ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ ความเครียด และการเผชิญความเครียด ของตำรวจตระเวนชายแดนในกอง กำกับการตำรวจตระเวนชายแดน 24
มาเลเซีย	ความมั่นคง	มานุษยวิทยาการแพทย์ กับ เรื่องเล่าของผู้ปฏิบัติงานด้าน สาธารณสุขในพื้นที่ต่อการ รับมือโควิด-19	เรื่องเล่าคนด่านหน้า : อัศวิสัย การ รับมือโรคอุบัติใหม่19 (โควิด-19) ใน จังหวัดชายแดนใต้ กรณีศึกษาอำเภอ ยะรัง จังหวัดปัตตานี
ลาว	การเมือง	หลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นกับ การสร้างความเป็นพลเมืองของ ชุมชนชายแดน	หลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” กับ การขยายพรมแดนความเป็นพลเมืองใน พื้นที่ชายแดน
อื่นๆ (เมียนมา- ลาว-จีนตอนใต้)	การเมือง	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการค้า และการลงทุนชายแดน ใน กรอบความเชื่อมโยงระดับอนุ ภูมิภาค	การประเมินผลกระทบนโยบายการค้า การลงทุน เขตพื้นที่ชายแดน: ศึกษา กรณี พื้นที่ด่านอำเภอเชียงแสน ด่าน อำเภอแม่สาย และด่านอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
ลาว	ความมั่นคง	การเฝ้าระวัง ป้องกัน ป้ายหายาเสพติดโดยกลไกระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ในพื้นที่ชายแดน	การป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาหายาเสพติดตามแนวชายแดน ของชุมชนในจังหวัดเลย
เมียนมา	การเมือง	นโยบาย กฎระเบียบ และการบริหารปกครองของรัฐบาลด้านภาษีสรรพสามิตในพื้นที่ชายแดน	สภาพปัญหาการเก็บภาษีสรรพสามิตที่มีผลต่อประชาชนในเขตอำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง
ลาว	สังคมและวัฒนธรรม	วัฒนธรรมสองฝั่งโขงในฐานะทุนทางสังคมของความสัมพันธ์ความร่วมมือ ระหว่างประชาชนสองฝั่งชายแดน ในการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายแดน	วัฒนธรรมสองฝั่งโขงกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา: กรณีศึกษา ตลาดชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย - ลาว ด้านช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี
ลาว	การเมือง	นโยบายสาธารณะกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	บุพปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการค้าในเขตเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย
เมียนมา	การเมือง	การพัฒนานโยบาย กฎหมาย และแนวทางปฏิบัติ ในระดับความร่วมมือระหว่างประเทศ ต่อการคุ้มครองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางศาสนา	มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเกี่ยวกับวัดของศาสนาพุทธในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย จังหวัดท่าขี้เหล็ก จังหวัดเชียงตุง ประเทศเมียนมา
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	พลวัตของสังคมชายแดน การเกิดขึ้นของตลาดการค้า/ตลาดนัดชายแดน	กำเนิดและการพัฒนาการของตลาดนัดในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อมูลบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา ค.ศ. 2022

วรรณกรรมที่เผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษาในปีนี้มีจำนวนน้อยลงอย่างมาก คือ มีทั้งสิ้น 14 ชิ้น แนวโน้มที่น่าสนใจสามารถพิจารณาในภาพต่อเนื่องกับช่วงหลายปีก่อนหน้าได้หลายประเด็น ที่สำคัญคือ หัว 2-3 ปีก่อนหน้า ปรากฏงานศึกษาผลกระทบของชุมชนชายแดนต่อการเปิดบ่อนการพนัน/คาสีโน ในฝั่งเมียวดี ประเทศเมียนมา (ตรงข้ามแม่สอด) และการจัดการรับมือของชุมชนในจังหวัดสระแก้วต่อประเด็นเดียวกัน ใน ค.ศ.2022 นี้มีงานศึกษาที่ไปในทิศทางคล้ายกัน แต่กำหนดพื้นที่การศึกษาไปยัง จ. สุรินทร์ และศรีสะเกษ ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อสรุปจากงานศึกษากลุ่มนี้ พบความน่าสนใจว่า นอกจากผู้คนในชุมชนชายแดนเหล่านี้จะกลายเป็นลูกค้าโดยตรงของบ่อนการพนัน/คาสีโนที่ตั้งอยู่ในอีกฝั่งของชายแดน ทั้งนักพนันมืออาชีพและกลุ่มมือสมัครเล่นแล้ว ขณะเดียวกัน การดำรงอยู่ของบ่อนและคาสีโนยังมีผลในเชิงความคิดและกระแสนิยมให้การเล่นพนันกระจายตัวมากขึ้นในระดับชุมชนด้วย ข้อสรุปทำนองนี้จากงานหลายชิ้นระบุถึงผลกระทบทางสังคมจากพลวัตในทางเศรษฐกิจชายแดนได้ค่อนข้างหนักแน่น

อนึ่ง หากพิจารณาเชิงด้านชายแดน วรรณกรรมจำนวน 14 ชิ้นของปีนี้ ประกอบด้วยงานศึกษาด้านชายแดนเมียนมาและกัมพูชามากที่สุด ในจำนวนเท่า ๆ กันที่ 4 ชิ้น ด้านชายแดนลาวจำนวน 3 ชิ้น และด้านชายแดนมาเลเซีย 1 ชิ้น โดยปรากฏงานที่ศึกษาโดยรวมทุกด้านชายแดน จำนวน 2 ชิ้น ส่วนในมิติของการศึกษา วรรณกรรมที่สนใจมิติเศรษฐกิจมีจำนวนมากที่สุด คือ 6 ชิ้น อันปรากฏจุดเด่นคือการให้ความสนใจกับชีวิตและโอกาสของคนจนเมืองในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ซึ่งโดยหลักทั่วไป นโยบายรัฐมักให้น้ำหนักหนุนเสริมไปที่การลงทุนและการดึงดูดทุนขนาดใหญ่มากกว่า สัดส่วนรองลงมาคือ วรรณกรรมในมิติสังคมและวัฒนธรรม มีจำนวน 5 ชิ้น ซึ่งรวมเอาเรื่องการศึกษาผลกระทบของชุมชนชายแดนจากคาสีโนดังกล่าวไปข้างต้นอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย สำหรับงานศึกษามิติการเมืองมีอยู่จำนวน 2 ชิ้น ซึ่งสนใจเรื่องการบริหารปกครองเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนทั้งคู่ และงานศึกษามิติความมั่นคงจำนวน 1 ชิ้น ในประเด็นระบบสาธารณสุขชายแดน โดยมีการพัฒนาตัวแบบการบริหารจัดการจากกรณีศึกษา อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี ขึ้นมา

ตารางที่ 13 บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษาใน ค.ศ. 2022 (14 ชิ้น)

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
อื่นๆ (ทุกด้าน)	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน อิทธิพลของสินค้าในระบบอุตสาหกรรมที่มีต่อมูลค่าการค้าชายแดน	สินค้าในระบบอุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อมูลค่าการค้าชายแดนของประเทศไทย
เมียนมา	ความมั่นคง	ระบบสาธารณสุขชายแดน	การจัดการระบบสุขภาพชายแดนไทย : สวนผึ้งโมเดล

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	ชุมชนชายแดนกับบ่อนคาสีโนและการพนัน	ผลกระทบต่อชุมชนหลังการเปิดบ่อนคาสีโนตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา
ลาว	การเมือง	นโยบายรัฐต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	ความเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน: กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงของ จังหวัดเชียงราย
ลาว	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตการค้าชายแดนไทย-ลาว
ลาว	เศรษฐกิจ	การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ชายแดน	แบบแผนการเคลื่อนไหลและปฏิบัติการของผู้ใช้บริการสุขภาพ ข้ามแดนชาวลาวในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนหนองคาย-เวียงจันทน์
เมียนมา	เศรษฐกิจ	การค้าชายแดน	การค้าชายแดนด้านสิ่งขจรกับการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และเศรษฐกิจไทย
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	โบราณคดี อันธะบุณินฐานร่วมของผู้คนสองฝั่งชายแดนในประวัติศาสตร์ตั้งแต่โบราณ	ภูมิทัศน์ทางโบราณคดีเพื่อศึกษาพรมแดนรักฝั่งตะวันออกตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา
เมียนมา	สังคมและวัฒนธรรม	มานุษยวิทยาว่าด้วยการขยับเคลื่อนสถานะผ่านการแต่งงานในพื้นที่ชายแดนในฐานะเมืองเชื่อมต่อ	การเมืองเรื่องแต่งงาน : จาก“แรงงานอพยพชาวพม่า”มาสู่ “คนสองน้ำ” ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดระนอง
อื่นๆ (ทุกด้าน)	เศรษฐกิจ	เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ความเหลื่อมล้ำ คนจนเมือง	บทสังเคราะห์การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากฐานต้นทุนของกลุ่มคนจนเมือง

ด้านชายแดน	หัวข้อ	ประเด็น	ชื่อเรื่อง
			ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ
เมียนมา	การเมือง	การบริหารปกครองเมืองชายแดน/ เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การเติบโตและการจัดการเมืองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
กัมพูชา	สังคมและวัฒนธรรม	การประกอบสร้าง/กำหนดความหมายของชุมชนชายแดนสองฝั่ง ต่อพื้นที่พิเศษทางศาสนาและความเชื่อ และต่อพื้นที่พิเศษในการข้ามแดน	การตั้งชื่อและการให้ความหมายพื้นที่พิเศษบนเทือกเขาพนมดงรัก
มาเลเซีย	สังคมและวัฒนธรรม	วัฒนธรรมอาหารร่วมสองฝั่งชายแดน และอิทธิพลจากความหลากหลายของเชื้อชาติ	อัตลักษณ์วัฒนธรรมอาหารลังกาสุกะแห่งดินแดนปลายด้ามขวานของประเทศไทย
กัมพูชา	เศรษฐกิจ	โลจิสติกส์ เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน	การพัฒนารูปแบบการจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

จากผลการวิจัย จะเห็นได้ว่า บทความวิจัยและบทความวิชาการในแวดวงวิชาการไทยเกี่ยวกับชายแดนไทย ตั้งแต่ปี 1992-2022 มีการกระจายตัวอยู่ในหลากหลายสาขาวิชา มีทั้งการศึกษาในสาขาวิชารัฐศาสตร์ (สาขาวิชายุ่งเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง นโยบายภายใน เศรษฐศาสตร์การเมือง การบริหารจัดการภาครัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนโยบายต่างประเทศ) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (เศรษฐกิจ การค้าการลงทุน) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บางชิ้นงานเป็นลักษณะงานศึกษาแบบสหสาขาวิชาหรือสหวิทยาการที่เชื่อมโยงศาสตร์ทางสังคมมากกว่า 1 สาขาวิชาเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งในแต่ละช่วงเวลาจะเน้นแตกต่างกันไปส่วนหนึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากบริบททางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ณ ช่วงเวลานั้น ๆ โดยในช่วงปีแรก ๆ (ปี 1992-2006) มี

จำนวนวรรณกรรมค่อนข้างน้อยมาก งานเกี่ยวกับชายแดนส่วนใหญ่ศึกษาในมิติประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จากแนวนโยบายการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจภายหลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลง ส่งผลให้มีความชัดเจนในการศึกษาพื้นที่ชายแดนในมิติที่กว้างขวางขึ้น จนกระทั่งถึงจุดตัดทางการเมืองอย่างเหตุการณ์การรัฐประหารในไทย ปี 2006 (พ.ศ. 2549) ความพยายามในการเสริมสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในกรอบระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาคก็ยังมีอยู่อย่างต่อเนื่องในช่วงปีต่อ ๆ มา สะท้อนอย่างชัดเจนถึงแนวนโยบายของไทยที่เน้นการส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคในด้านความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ก้าวข้ามความขัดแย้ง และเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาเมืองชายแดนเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาค ขณะที่ในมิติความมั่นคง ขอบเขตการนิยามและการกำหนด “ความมั่นคง” ถูกขยายจากการให้ความสำคัญเพียงประเด็นความมั่นคงรูปแบบเดิมไปสู่การตระหนักถึงประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่กระทบต่อความมั่นคงมนุษย์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดการระบาดของโรคโควิด-19 ขึ้นในประเทศไทย

ส่วนมิติการเมืองถูกศึกษาเป็นลำดับรองลงมาจากมิติเศรษฐกิจ ซึ่งจะเน้นหนักไปที่การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนผ่านนโยบายการพัฒนาชายแดนเพื่ออำนวยความสะดวกการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้ความเป็นไปทางการเมืองในแต่ละยุคสมัยก็ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชายแดน ดังเช่น งานศึกษาที่สะท้อนนโยบายทางการเมืองในการเสริมสร้างความเข้มแข็งชายแดนที่เชื่อมโยงกับมิติความมั่นคงรูปแบบเดิมในยุคสมัยที่เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนได้กำลังคุกรุ่น นอกจากนี้ ยังปรากฏงานในเชิงมานุษยวิทยาการเมืองในพื้นที่ชายแดนอยู่บ้างเช่นกัน และสำหรับวรรณกรรมในมิติสังคม-วัฒนธรรม มีความน่าสนใจในประเด็นเชิงอัตลักษณ์ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของผู้คนในชุมชนประชิดด้านชายแดน เป็นวิถีชีวิตของผู้คนชายแดนที่ไม่ได้ถูกแบ่งแยกด้วยเส้นเขตแดนของรัฐชาติ และไม่ได้มีความยึดโยงอยู่กับอัตลักษณ์แห่งชาติ

ในมิติเชิงพื้นที่หรือด้านชายแดน สามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่าด้านชายแดนที่ได้รับความนิยมในการศึกษา คือ ด้านชายแดนลาว กัมพูชา และเมียนมา ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมในหัวข้อประเด็นด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในเชิงเศรษฐกิจ ทั้งนี้ การศึกษาเกี่ยวกับชายแดนไทยที่ปรากฏส่วนใหญ่มีแนวโน้มมองต่อการศึกษาชายแดนแบบแยกส่วนและแยกพื้นที่ด้วยพรมแดนรัฐ จึงทำให้ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจในการนำไปศึกษาด้านชายแดนต่อไป นอกจากงานศึกษาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีหัวข้อและประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจเฉพาะด้านชายแดน ซึ่งปรากฏชัดจากบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ที่อาจยังไม่มีการศึกษามากนัก อาทิ การทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนผ่านการศึกษาบริบทของประเทศเพื่อนบ้านสำหรับทุกด้านชายแดน นโยบายเฉพาะของการจัดการพื้นที่ชายแดนอย่างจริงจังเป็นรูปธรรมที่มีความเข้าใจต่ออัตลักษณ์ของพื้นที่ หรือสำหรับเฉพาะชายแดนฝั่งกัมพูชา ยังมีประเด็นเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญทั้งต่อพื้นที่ชายแดนและอาจส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อไประดับประเทศ ได้แก่ ประเด็นทุนจีนในธุรกิจผลไม้ในพื้นที่ เครือข่ายกลุ่มทุนสี

เท่าต่างชาติและการลักลอบค้ารวมถึงส่งสินค้าผิดกฎหมายซึ่งมีเครือข่ายกับส่วนกลางในลักษณะการให้บรรณาการ เป็นต้น ในส่วนด้านชายแดนที่ติดกับมาเลเซียเป็นงานศึกษาที่มีจำนวนรายน้อยที่สุด ชายแดนด้านนี้มักถูกเข้าใจโดยประชาชนทั่วไปว่ามีความกังวล/น่าสนใจไปที่ประเด็นเรื่องความมั่นคงเป็นหลัก ทั้งนี้ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาอีกหลากหลาย ได้แก่ มิติเรื่องการพัฒนาประชาชนและการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน (โดยเฉพาะชายแดนไทย-มาเลเซีย) การขับเคลื่อนประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียนด้วยการใช้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งต้องอาศัยเวลาและองค์ความรู้เฉพาะพื้นที่ตามอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ชายแดน รวมถึงประเด็นการเสริมสร้างโอกาสของท้องถิ่นในฐานะพื้นที่ชายแดน หรือการใช้ชายแดนเป็นฐานของการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้ต้นทุนเรื่องความหวาดระแวงของรัฐ โดยเฉพาะรัฐส่วนกลาง ในการสัมพันธ์กับประเทศรอบบ้านและปฏิบัติกับพื้นที่และผู้คนชายแดน

4.2 ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์หรือประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับนักวิชาการด้านชายแดนไทยศึกษา

4.2.1 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนใต้

เบื้องต้นผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงบทบาทของคณะรัฐศาสตร์ มอ.ปัตตานี ในการจัดการเรียนการสอนและเผยแพร่ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาในระบบการศึกษา โดยกล่าวว่า “อัตลักษณ์ของ มอ.ปัตตานี คือการเป็นมหาวิทยาลัยชายแดน โดยคณะรัฐศาสตร์มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นคือ การขับเคลื่อนงานวิชาการเกี่ยวกับชายแดน ผ่านการกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจเกี่ยวข้องโดยตรงกับชายแดน นำมาซึ่งการทำงานผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐศาสตร์ชายแดนใต้และโลกมุสลิม” ในช่วงเวลาที่ผ่านมาที่จะจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นมา การศึกษารัฐศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งภายในคณะมนุษยศาสตร์ โดยมีการกำหนดหลักสูตรการปกครองท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ในยุคนั้น ดังนั้น การศึกษาการปกครองท้องถิ่นจึงเป็นอัตลักษณ์ฐานประวัติศาสตร์ตั้งต้นของคณะรัฐศาสตร์ มอ.ปัตตานี โดยที่ปัจจุบัน คณะรัฐศาสตร์ ประกอบด้วย 4 หลักสูตร แต่ละหลักสูตรมีรายวิชาที่เกี่ยวข้องและมีคำว่า “ชายแดน” ปรากฏอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักสูตรความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่กำหนดรายวิชาการวิจัยเกี่ยวกับสังคมชายแดนใต้และกิจการระหว่างประเทศ และรายวิชาการศึกษาข้ามแดนไว้ให้เป็นวิชาบังคับของหลักสูตร และกำหนดรายวิชาภูมิรัฐศาสตร์และชายแดนศึกษา เป็นวิชาเลือกเอกของหลักสูตร ขณะที่สำหรับหลักสูตรการปกครองท้องถิ่นที่ปรับปรุงใหม่ พ.ศ.2564 กำหนดวิชาบังคับคือ รายวิชาท้องถิ่นชายแดนศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีมุมมองเห็นถึงโอกาสของท้องถิ่นในฐานะพื้นที่ชายแดน ขณะที่รายวิชาที่เป็นวิชาบังคับของทุกวิชาเอกในหลักสูตร คือ รายวิชาพลวัตและพัฒนาการการแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้ นอกจากนี้ คณะรัฐศาสตร์ยังมีคณาจารย์ที่ทำงานวิจัยเกี่ยวกับชายแดนอยู่จำนวนมาก อันสะท้อนว่า “ชายแดน” เป็นคำสำคัญทางความรู้ การแสวงหาความรู้ และอัตลักษณ์ของคณะรัฐศาสตร์ มอ.ปัตตานี มาตั้งแต่จุดเริ่มต้นก่อตั้งคณะจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลสำคัญจากบริบทเชิงภูมิศาสตร์ที่ประชิดและสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชายแดนไทย-มาเลเซีย

ทั้งนี้ ทักษะของผู้ให้ข้อมูลในวงสนทนาต่อการศึกษาชายแดนไทย-มาเลเซีย มีดังนี้

1) พัฒนาการและพลวัตของการศึกษาชายแดนศึกษา

โดยเฉพาะชายแดนไทย-มาเลเซีย ที่ผ่านมามีภาพถ่ายภาพแต่เรื่องความมั่นคงเป็นหลัก เช่น กระบวนการพูดคุยสันติภาพที่มาเลเซียมีบทบาทสำคัญ ตลอดทั้งมีการศึกษาเรื่องการค้าชายแดน อย่างไรก็ตาม ยุคโควิดเป็นต้นมา มิติความสัมพันธ์รัฐ-รัฐ เป็นประเด็นที่มีความสำคัญขึ้นมาในการศึกษาชายแดนว่า รัฐปรับตัวอย่างไรและร่วมกันจัดการภัยคุกคามประการนี้อย่างไร อีกประการหนึ่งคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ประชิดกับชายแดนไทย-มาเลเซีย ซึ่งจังหวัดนราธิวาสมีจำนวนมากที่สุด 18 อบท. โดย อบท.ชายแดนเหล่านี้เมื่อตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ประชิดกัน มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ การใช้ภาษาสื่อสารกันได้ และมีวัฒนธรรมร่วม จึงต้องการความร่วมมือกับท้องถิ่นในฝั่งมาเลเซีย แต่ระเบียบกฎหมายเป็นโครงสร้างที่จำกัดขีดขวางให้ไม่สามารถกระทำได้ ประกอบกับการวางแผนและใช้จ่ายงบประมาณของ อบท. ที่ไม่เป็นอิสระมากเพียงพอ จนทำให้ประเทศไม่สามารถใช้ประโยชน์ศักยภาพจากต้นทุนที่พื้นที่มีอยู่แล้วนี้ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้เป็นไปในเชิงบวกมากขึ้น สำหรับกรณีมาเลเซีย

ทั้งนี้ การพัฒนาภูมิทัศน์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษา โดยเฉพาะของคณะรัฐศาสตร์ มอ.ปัตตานี จะพัฒนาขึ้นบนฐานของงานวิจัยจากนักศึกษาเป็นสำคัญเพราะมีรายวิชาที่บังคับเอกลให้นักศึกษาในชั้นปีที่ 3 จะต้องทำวิจัยเพื่อสำเร็จการศึกษา ในทุกหลักสูตรการศึกษา ที่น่าสนใจคือ งานวิจัยนักศึกษาหลักสูตร IR นั้นจะมุ่งเน้นไปที่ชายแดนโดยตรงตามรายชื่อวิชาที่กล่าวไปข้างต้น ทั้งนี้ รูปแบบการเผยแพร่งานวิจัยของนักศึกษาที่ผ่านมาจะอยู่ในรูปแบบของการจัดประชุมวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานเด่น ๆ ประมาณร้อยละ 5-10 ของนักศึกษา โดยเป็นการจัดร่วมกับ ม.แม่ฟ้าหลวง ซึ่งมีศูนย์ชายแดนศึกษาและเป็นเจ้าภาพที่เชียงราย ทั้งนี้ จัดมา 2 ครั้ง และมีรายงานการประชุมวิชาการรวบรวมงานเหล่านี้เอาไว้

นอกจากนี้ “ในอดีต เรารู้สึกอิจฉาคนกรุงเทพฯ มีแทบทุกอย่าง เป็นตราประทับพวกเราว่าเป็นคนบ้านนอกมาโดยตลอด แต่ในปัจจุบัน หลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เรามองว่าการอยู่ท้องถิ่นชายแดนนั้นกลับกลายเป็นโอกาส” ชายแดนเป็นพื้นที่ที่สามารถใช้จุดแข็งทางภูมิศาสตร์การประชิดชายแดนเป็นปัจจัยสร้างโอกาสด้านการพัฒนาและเศรษฐกิจ โดยการจะทำเช่นนั้นได้ต้องให้น้ำหนักกับการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนที่สามารถมีศักยภาพเข้าแสวงประโยชน์จากจุดแข็งและโอกาสนี้ได้ ขณะที่หากพิจารณาในระดับโลก จะพบว่าไทยมิใช่ประเทศที่จะไปอยู่ในเกมแบบมหาอำนาจ แต่จะตอบสนองผลประโยชน์แห่งชาติได้เป็นอย่างดีกว่า หากมียุทธศาสตร์การใช้ประโยชน์ภูมิรัฐศาสตร์ของไทยในการทำให้พื้นที่ชายแดนกับประเทศรอบบ้านที่ชัดเจนและจริงจังมากกว่านี้

“อดีตคนชายแดนอิจฉาคนกรุงเทพฯ ปัจจุบันคนกรุงเทพฯ อิจฉาคนชายแดน เพราะต้นทุนในการเชื่อมโยงเข้าสู่โอกาสในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” ชุดปัจจัยต้นทุนที่ผู้ให้ข้อมูลท่านแรกกล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นฐานของความไว้วางใจ (trust) ในความสัมพันธ์ระดับประชาชนกับประชาชน ส่วนระดับการดำเนินนโยบายของรัฐ ต้องเปลี่ยน mindset ที่เอาคนเก่งเข้ามาทำงานชายแดน แต่ไม่ใช่เก่งในการเอาประโยชน์เข้าเจ้านาย วิถีแตกต่างๆ ของกรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ เช่น ผุ่่น สภาพแวดล้อม มลพิษ หนักขึ้นเรื่อย ๆ ภาพเชิงโครงสร้างคือ การพัฒนาชายแดนให้ดีและการศึกษาชายแดนอย่างตรงจุดหลีกเลี่ยงการสัมพันธ์อยู่กับการกระจายอำนาจไปมิได้เลย การศึกษาชายแดนไทยศึกษาต้องเปลี่ยนมุมมองในการศึกษาไปสู่การเน้นเรื่องปฎิวัติโครงสร้างอำนาจรัฐในทิศทางกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นชายแดน งานศึกษาชายแดนไทยศึกษาในแต่ละด้านชายแดนต้องการความรู้เฉพาะที่

แตกต่างกัน แต่ความรู้ทั่วไปอันเป็นสิ่งต้องการของทุกๆ ด้าน คือ วิธีคิดในการจัดการปัญหาและพัฒนาชายแดนแบบใหม่ เพราะที่ผ่านมาโอกาสและความเจริญของชายแดนขึ้นกับคนในชายแดนมากกว่า รัฐต่างหากที่มักเป็นอุปสรรค

2) ประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนที่น่าสนใจ

สำหรับแบบแผนของการศึกษาชายแดนไทย-มาเลเซียที่ผ่านมา ผู้ให้ข้อมูลท่านที่สามได้ชี้ให้เห็นว่ามีแนวโน้มมุ่งไปในมิติเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการศึกษาการเชื่อมโยงอนุภูมิภาค และระเบียบเศรษฐกิจชายแดนได้ ทั้งนี้ งานชิ้นที่มีความโดดเด่นในห้วงที่ผ่านมา คือ แผนงานวิจัย/ชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) และ 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย ภายใต้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่อาเซียน” โดย ดร.นราวุธ บัวขวัญ และคณะ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) แผนงานวิจัยนี้สะท้อนการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนข้ามแดน โดยใช้ทุนวัฒนธรรมอันมีรากประวัติศาสตร์ร่วมบนแหลมมลายู ประกอบอยู่ในเนื้อหาผลวิจัยด้วยอย่างน่าสนใจ คณะผู้วิจัยภายใต้แผนงานนี้มี ดร.ปรัชญากรณ์ ไชยคช ผู้อำนวยการศูนย์การจัดการนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษามิติการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเป็นแรงหนุนซึ่งนำต่อยอดไปสู่การศึกษาวิจัยในมิติของชุมชนข้ามแดนให้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนไทย-มาเลเซียที่น่าสนใจ ดังนี้

2.1) เรื่องคนเป็นมิติสำคัญในการศึกษาชายแดน โดยเฉพาะชายแดนไทย-มาเลเซีย ซึ่งเป็นท่าทีการศึกษาในแบบมานุษยวิทยา เพราะสภาพพื้นฐานของ จชต. นั้น คนมีความหลากหลายและดำรงอยู่อย่างผสมผสานกันมาก รวมทั้งมีการเดินทางข้ามแดนไปมาถี่มาก เทคโนโลยีและระบบจะต้องมุ่งเน้นไปที่การอำนวยความสะดวกกับผู้คนมากขึ้น เพื่อสอดคล้องกับธรรมชาติของพื้นที่ที่การเดินทางไปมาเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันทุกวัน และเพื่อให้ผู้คนประกอบอาชีพทำงานได้เงิน คຸ້ມທຸນ ลดต้นทุนของเวลาในการทำมาหากินได้มากขึ้น ดังนั้น การศึกษาชายแดนต้องศึกษาในมุมมองของคนชายแดนให้มากขึ้น

2.2) การสร้างเขื่อน ที่มูโนะ นราธิวาส เพื่อเป็นรั้วชายแดนกั้นระหว่างไทย-มาเลเซีย ตอบสนองในมิติความมั่นคงด้วย ลักษณะเดียวกับการสร้างกำแพงกั้นเขตแดน อย่างไรก็ตาม งานศึกษาชายแดนก็มักให้น้ำหนักกับมิติความมั่นคง ซึ่งยังคงจำเป็นต้องปรับวิถีมุมมองการศึกษาให้สะท้อนมุมมองจากคนเข้าไว้ในนั้นด้วย

2.3) เรื่องนโยบายการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน จำเป็นคำนึงถึงการดำเนินการให้สอดคล้องและเป็นประโยชน์กับคนที่อยู่ในพื้นที่ระหว่างพรมแดนด้วย เช่นเดียวกับเดินทางข้ามแดนในกรณียุโรป เพราะมันมิใช่แค่มิติเศรษฐกิจ แต่เป็นมิติเชิงจิตวิทยาสังคมด้วย เพราะเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระดับการพัฒนากับมาเลเซีย ในมิติโครงสร้างพื้นฐานเช่น รถไฟ จะเกิดความรู้สึกเสียศักดิ์ศรีพอสมควร เมื่อระบบรถไฟของไทยกับมาเลเซียมีระดับการพัฒนาแตกต่างกันมาก ขณะที่ในมิติการท่องเที่ยวในกรอบของเศรษฐกิจข้ามแดน นักท่องเที่ยวและผู้เดินทางมาจากฝั่งมาเลเซียเป็นที่มารถรายได้จำนวนมากของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

2.4) การจัดการชายแดนแบบใหม่ที่หนุนเสริมยุทธศาสตร์เชิงรุก และเข้าชนกับปัญหาชายแดนด้วยสติ ความรู้ และความกล้าหาญในการจะเผชิญกับความแตกต่างหลากหลาย กรณีชายแดนไทยการข้ามแดนไปประเทศรอบบ้านมันคือเรื่องใหญ่ แต่กรณียุโรปการข้ามแดนเป็นเรื่องง่าย ที่นี้ตอนนี้เรากำลังพูดถึงอาเซียน ทำไมเราไม่เปิดโอกาสให้ต้นทุนที่พื้นที่ชายแดนมีอยู่ ให้เป็นเรื่องที่ยั่งยืนสำหรับประชาชนอันจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนข้ามแดนเป็นไปได้อย่างดีมากขึ้น ใช้ชายแดนเป็นฐานของการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค ต้นทุนสำคัญคือ เราไม่ได้ใช้ต้นทุนของชายแดนในการเข้าหาประเทศรอบบ้าน แต่ใช้ความหวาดระแวงของรัฐ โดยเฉพาะส่วนกลาง ในการจะสัมพันธ์กับประเทศรอบบ้านและปฏิบัติกับพื้นที่และผู้คน “ชายแดน” ดังนั้น คนเก่งที่ว่าจะต้องเก่งในเรื่องความรู้และความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านนั้นๆ รวมทั้งมีทักษะทางวัฒนธรรมสูง

“หลายทศวรรษแล้วที่เราไม่มีนโยบายเฉพาะที่เกี่ยวกับชายแดน” นักวิชาการท่านหนึ่งในวงสนทนากล่าว

3) ข้อเสนอต่อการศึกษาชายแดนไทย-มาเลเซียในระยะต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นเรื่องนี้ไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

3.1) ประเด็นที่น่าสนใจศึกษาในพื้นที่ แต่ยังไม่ปรากฏงานศึกษาที่ชัดเจน

ประเด็นสำคัญคือ การโยกย้ายถิ่นฐานข้ามแดน และการแต่งงานข้ามแดน ซึ่งทั้งสองประเด็นจัดได้ว่าเป็นประเด็นชายแดนในมิติเศรษฐกิจ และมิติสังคมและวัฒนธรรม สำคัญ ดังนี้

3.1.1) การย้ายถิ่นฐานข้ามแดน

จากประสบการณ์งานภาคสนามในชุมชนชายแดนไทย-มาเลเซียหลายชุมชน ตลอดระยะเวลายาวนานหลายสิบปีของผู้ให้ข้อมูล ข้อเสนอประการหนึ่งเกี่ยวกับแนวโน้มเชิงประชากรของชุมชนคือ ประชากรวัยแรงงานดำรงอยู่ในชุมชนชายแดนน้อยมาก โดยเฉพาะในเขตชนบท โครงสร้างประชากรของชุมชนชายแดนเหล่านี้จะประกอบด้วยเด็กเยาวชนกับผู้สูงอายุเป็นหลัก ประชากรวัยแรงงานของชุมชนชายแดนไทย-มาเลเซียโดยมากจะย้ายถิ่นฐานชั่วคราวไปยังมาเลเซีย ซึ่งเป็นผลจาก 2 ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวพันกัน ดังนี้

(1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ อันมีลักษณะเป็นมูลเหตุจูงใจทางเศรษฐกิจสำหรับการย้ายถิ่นฐานข้ามแดน ซึ่งประกอบด้วย 2 มิติ มิติแรกคือ **ปัจจัยดึง (pull factor)** จากมาเลเซีย ในเรื่องการมีงานจ้างงานที่เหมาะสมรองรับเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ชุมชนชายแดนฝั่งไทยที่ขาดแคลนงานที่เหมาะสม และมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำกว่ามาเลเซียมาก ขณะที่ประชากรวัยแรงงานบางส่วนย้ายถิ่นฐานไปหางานทำที่กรุงเทพฯ แต่ข้อจำกัดคือการใช้วุฒิการศึกษาประกอบการหางาน โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ประชากรวัยแรงงานส่วนมากจึงนิยมเลือกมาเลเซียเป็นจุดหมายการย้ายถิ่นฐานด้วยมูลเหตุจูงใจทางเศรษฐกิจมากกว่ากรุงเทพฯ เพราะไม่ต้องใช้วุฒิการศึกษาในการสมัครงาน หางานได้ง่าย และค่าจ้างขั้นต่ำอยู่ที่ประมาณ 50 ริงกิต ซึ่งสูงกว่าค่าแรงขั้นต่ำในไทย รวมทั้งนายจ้างมักมีสวัสดิการที่พักและอาหารให้ทั้งหมด ส่วนมิติที่สองคือ **ปัจจัยผลัก (push factors)** คือ ระดับความยากจนที่สูงของชุมชนชายแดนฝั่งไทย ส่งผลจำกัดโอกาสในการศึกษาระดับสูงของประชากรวัยแรงงานตั้งแต่ห้วงวัยเด็ก ซึ่งวางแผนเป็นเงื่อนไขให้พวกเขาต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่ ขณะเดียวกันการลดน้อยลงของทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลในพื้นที่ ทำให้การทำประมงไม่คุ้มทุน ออกเรือแต่ละครั้งก็ไม่คุ้มค่า

น้ำมัน จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการผลักดันประชากรวัยแรงงานออกนอกชุมชน ทั้งนี้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล คือ นโยบายของภาครัฐเอง ที่ส่งเสริมแนวทางการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรม อันส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ทางทะเล

(2) ปัจจัยทางวัฒนธรรม อันเกิดจากรากวัฒนธรรมที่คล้ายกัน ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และการมีวิถีชีวิตที่คล้ายกันแบบแผนมลายูมุสลิม ซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติของพื้นที่ ซึ่งสถานการณ์เชิงประชากรของชุมชนชายแดนไทย-มาเลเซียดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อปัญหาทางสังคมจากการปล่อยให้ผู้สูงอายุ คือ ปู่ย่าตายาย ดูแลเด็ก โดยพ่อแม่ย้ายถิ่นฐานไปหางานทำภายนอก โดยเฉพาะข้ามแดน อีกทั้งส่งผลทำให้ชุมชนไม่เข้มแข็ง โดยที่มูลเหตุรากฐานของสภาพการณ์นี้คือการขาดโอกาสการศึกษา และตำแหน่งการจ้างงานที่เพียงพอในพื้นที่

3.1.2) การแต่งงานข้ามแดน

ภายใต้วัฒนธรรมมาเลเซีย ผู้ชายมีสถานะเป็นผู้นำครอบครัว ระบบการแต่งงานจึงติดตามมาด้วยความคาดหวังของสังคมว่า ผู้หญิงที่เป็นภรรยาจะได้รับการดูแลอย่างดีพร้อมจากสามี หรือในสำนวนที่ผู้ให้ข้อมูลใช้คือ “เป็นคุณนาย” ดังนั้น วัฒนธรรมครอบครัวเช่นนี้จึงทำให้มีความนิยมอยู่บ้างที่ผู้หญิงฝั่งไทยไปแต่งงานกับผู้ชายมาเลเซีย ในแบบแผนคล้ายกับการที่ผู้หญิงลาวแต่งงานข้ามแดนกับผู้ชายไทยดังสะท้อนในงานศึกษาบางชิ้นต่อชายแดนด้านไทย-ลาว ส่วนกรณีการแต่งงานข้ามแดนไทย-มาเลเซียที่กล่าวถึงนี้ เป็นค่านิยมผลิตซ้ำสู่สังคมในชุมชนชายแดนอย่างมีพลังในช่วงเทศกาล เช่น ฮารีรายอ ซึ่งจะมีการรวมญาติ และเครือญาติที่มีผู้หญิงแต่งงานกับผู้ชายมาเลเซียไปสร้างครอบครัวในฝั่งมาเลเซีย ส่วนมากแล้วครอบครัวฝั่งมาเลเซียนี้จะเดินทางมาเยี่ยมและรวมญาติที่ฝั่งไทยมากกว่า “เพราะฐานะและคุณภาพชีวิตดีกว่าฝั่งไทย อย่างน้อยก็จะมีรถยนต์ในการอำนวยความสะดวก” ผู้ให้ข้อมูลกล่าว

3.2) ความคาดหวังต่อทิศทางการศึกษาชายแดนไทย-มาเลเซียในระยะต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลคาดหวังให้มีการศึกษาชายแดนไทย-มาเลเซียในมิติทางการเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจที่เด่นชัดมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นศึกษาที่ตอบสนองโจทย์ของพื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-มาเลเซีย ดังนี้

3.2.1) มิติทางการเมือง สำหรับมิติทางการเมือง แนวทางการทำให้เกิดจังหวัดจัดการตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นไปได้เป็นพรประเด็นที่น่าสนใจยิ่งสำหรับพื้นที่ชายแดนด้านนี้ โดยมุ่งเน้นเป้าหมายการศึกษาประการสำคัญข้อหนึ่งคือ ต้องทำให้สังคมไทยก้าวข้ามมายาคติว่า การกระจายอำนาจรูปแบบพิเศษเช่นนี้ไม่ใช่การแบ่งแยกดินแดน แต่เพราะจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอัตลักษณ์เฉพาะอันเด่นชัดและอันที่จริงแล้วครอบครองศักยภาพในการพัฒนาสูงที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาโดยอำนาจและความเข้าใจของพื้นที่เอง รวมถึงประเด็นการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนชายแดน เพราะพลังของชุมชนเป็นตัวแปรสำคัญในการสร้างกลไกแปลงจุดแข็งของพื้นที่ไปสู่การปฏิบัติจริงได้อย่างเกิดมรรคผล และตอบสนองต่อผู้คนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริงในทุกมิติ งานศึกษาลักษณะนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยสนับสนุนให้เกิดการสร้าง ความเข้มแข็งขึ้นจากภายใน คือ ชุมชน อันเป็นขั้นตอนแรก หรืออิฐก้อนแรกที่สำคัญที่สุดในการจะก้าวขึ้นต่อไปสู่ความสามารถแสงประโยชน์จากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมาเลเซียได้ อีกทั้งการศึกษาเพื่อนำไปสู่การยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนในการริเริ่ม

กำหนดนโยบายและขับเคลื่อนการพัฒนา โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาตัวแบบของการยกระดับการมีส่วนร่วมไปสู่ระดับของการเสริมอำนาจ (empowerment)

3.2.2) มิติทางความมั่นคง ในส่วนของมิติด้านความมั่นคง การทบทวนประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการด้านความมั่นคงต่าง ๆ เพื่อพิจารณาถึงผลลัพธ์เชิงบวกที่เกิดขึ้นกับชุมชนชายแดนเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษา เช่น โครงการก่อสร้างรั้วชายแดนไทย-มาเลเซีย รูปแบบต่าง ๆ ตลอดแนวชายแดนจังหวัดนราธิวาส

3.2.3) มิติเศรษฐกิจ ในส่วนของมิติทางเศรษฐกิจ มีความเชื่อมโยงอย่างแยกขาดจากกันไม่ได้กับประเด็นเรื่องการศึกษาเพื่อนำไปสู่ตัวแบบการพัฒนาและขยายโอกาสทางการศึกษา รวมทั้งยกระดับการจ้างงานในพื้นที่ เพื่อดึงดูดประชากรวัยแรงงานให้อยู่กับพื้นที่แทนการเป็นแรงงานข้ามชาติไปยังฝั่งมาเลเซีย นอกจากนี้ การศึกษาระดับการพัฒนาที่เชื่อมโยงระหว่างชายแดนฝั่งไทยกับชายแดนฝั่งมาเลเซียเป็นประเด็นใหญ่ที่ควรนำไปสู่การหาคำตอบในเชิงวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาความเชื่อมโยงเศรษฐกิจระหว่างสองฝั่งชายแดน ทั้งในด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว โดยอาศัยต้นทุนของฐานของวัฒนธรรมร่วมกันทั้งความเป็นมลายูและมุสลิม ซึ่งมีจุดร่วมทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และความเชื่อ อันทำให้ชุมชนสามารถใช้ศักยภาพและจุดแข็งในการเชื่อมต่อแสวงโอกาสทางเศรษฐกิจจากการเข้าถึงตลาดมาเลเซียและอินโดนีเซียได้มากขึ้น

4.2.2 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนตะวันออก

1) พัฒนาการและพลวัตของการศึกษาชายแดนศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มได้แสดงทัศนะถึงอัตลักษณ์ที่มีความเฉพาะตัวของด้านชายแดนตะวันออก ความเป็นมา พัฒนาการขององค์ความรู้เกี่ยวกับชายแดนในมิติสังคม-วัฒนธรรม คนไทย-เขมรมีความเป็นเครือญาติ มีความเป็นชุมชนชนบทสูง เช่น ชาวบ้านแถวโป่งน้ำร้อนมีนามสกุลที่ใช้ร่วมกัน เช่น นามสกุลผักกาดทอง มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด คนไทยที่อยู่เกาะกง ประวัติศาสตร์การเสียเกาะกงในสมัยรัชกาลที่ 5 จังหวัดตราด (เดิม) งานเขียนทางวิชาการ ประโยชน์ โยธาทิร กำนันเก่า คนไทยเกาะกง เขตอำเภอไม้รูด ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเกาะกงอพยพ พยายามเล่าเรื่องราว และงานของนักข่าว ที่เขียนเกี่ยวกับ การเป็นคนสองแผ่นดิน และงานเชิงกฎหมายที่ทำเรื่องสัญชาติ เพราะหลังจากปี พ.ศ. 2533 ผู้คนเหล่านั้นจะไม่ได้สัญชาติ วิธีทางสังคมไม่ได้มีการแบ่งเส้นเขตแดนความสัมพันธ์ข้ามชาติ การสืบเชื้อสายเป็นธรรมชาติเกิดขึ้นเป็นปกติ ในจันทบุรี จันทบุรี เป็นการแบ่งเขตโดยสันติ จึงมีความสัมพันธ์เดินทางไปมาหาสู่กัน พลอยเหลือทิ้งที่จันทบุรี ทับทิมสยามที่ตราด (บ่อไร่) และไพลินที่เขมร (จังหวัดไพลิน) จึงมีความเป็นสามเหลี่ยมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กัน กิจกรรมเชื่อมโยงกันมาตลอดจนกระทั่งกัมพูชามีวิกฤติเขมรแดง ในช่วงสงครามเย็น มีการฝังระเบิดในพื้นที่ชายเขา เริ่มจากพื้นที่สบันนารี สระแก้วตามตะเข็บชายแดนยาวลงเรื่อย จนทำให้ชาวบ้านที่เคยไปมาหาสู่กันอย่างลักลอบไป การซื้อชายแดนอย่างเข้มงวดเกิดขึ้น ต้องผ่านช่องทางธรรมชาติ (ช่องรูหนู) ที่รัฐส่วนกลางทำให้เป็นการเดินทางข้ามพรมแดนที่ผิดกฎหมาย เพราะถ้าเข้าไปจะถูกกับระเบิดพิกการและเสียชีวิต และมีผู้อพยพชาวเขมรตั้งแต่เด็ก ๆ เข้ามาในประเทศไทย แต่งานในช่วงมิติความมั่นคงในช่วงวิกฤตการณ์ไม่ค่อยมี

โดยแบบแผนของการศึกษาที่ผ่านมา มีงานศึกษาที่เกี่ยวกับการพัฒนาการของชุมชนชายแดนตั้งแต่เปิดประตูการค้าในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย โดยพัฒนาการทางการค้าและการเปิดด่านพรมแดนถาวรเป็นจุดหมายสำคัญที่ทำให้เริ่มมีการศึกษาชายแดนภาคตะวันออกอย่างจริงจัง ประเด็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะจังหวัดสระแก้วและจันทบุรี จะมีบทบาทขององค์การระหว่างประเทศเข้ามาในพื้นที่เพื่อการเก็บกู้ระเบิด มีหมู่บ้านสวนส้มที่ผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้จิงทำให้เศรษฐกิจเฟื่องฟู อาทิ การทำเฟอร์นิเจอร์ เพราะระเบิดและมีการเก็บกู้จึงไม่มีใครกล้าเข้าไปหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่น พลอยตามบริเวณติดกับชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่งตรงข้ามชายแดนของไทย ในแง่เศรษฐกิจของพื้นที่ จันทบุรีจะพึ่งพาการค้าพลอย แต่ช่วงเก็บกู้ระเบิดจะไม่สามารถเก็บพลอยได้และไม่มีพลอยแล้ว ซึ่งบริเวณชายแดนไม่มีพลอย แต่เมื่อเข้าไปที่โพลิน ในโพลินยังมีการขุดพลอยอยู่ในโป่งน้ำร้อน ผักกาด ผักขมร หลังจากระเบิดแล้วมีความรุ่มรวยของต้นไม้และโพลินอยู่ สงครามหรือความไม่สงบเป็นสิ่งปกป้องทรัพยากรให้มีอยู่ หลังจากใน พ.ศ. 2539 ช่วงวิกฤตการณ์การเมืองกัมพูชาคลี่คลายไปก็เริ่มมีผู้อพยพเข้ามาทำไร่ อ้อย ไร่มัน ทำสวน ทำไม้ สู่อำเภอใน ช่วง พ.ศ. 2543 ทำให้ทรัพยากรเริ่มถูกใช้ประโยชน์ไปเยอะจนเห็นถึงความเปลี่ยนแปลง จนกระทั่งคาสีโนเริ่มเฟื่องฟู สำหรับตราด คาสีโนที่เกาะกงได้กลายเป็นของจีนและพื้นที่ตราดกลายเป็นช่องทางหลบหนีของนักการเมือง

ทั้งนี้ หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงทัศนะถึงการมีกองบัญชาการป้องกันชายแดนจันทบุรีและตราดว่าทำให้ชายแดนตะวันออกมีปัญหาด้านความมั่นคงน้อยกว่าชายแดนด้านอื่น ๆ อย่างนัยสำคัญ กองบัญชาการนี้เกิดขึ้นในช่วงความไม่สงบ ที่แต่เดิมไม่มีทหารมีแต่ตำรวจตระเวนชายแดนอยู่ร่วมกับชาวบ้าน แต่พอสถานการณ์ความมั่นคงแย่ลง จึงเกิดกองกำลังทหารขึ้นหลังจากมีการใช้อาวุธหนัก จึงนำมาสู่มีกองบัญชาการที่เป็นทหารเรือขึ้น

2) ประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนที่น่าสนใจ

จากทัศนะของผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้ชี้ถึงประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนไทย-กัมพูชา ไว้ดังนี้

2.1) **พื้นที่ทำกินและการทำประมงของคนพื้นถิ่น** ชาวบ้านที่หาดเล็ก โดนกฎหมายประมง 2558 ที่ทำให้การทำประมงหยุดชะงัก รัฐเข้าควบคุมและกำหนดการกระทำความผิดที่สูงเกินไป ในการทำประมงพาณิชย์ กระทั่งต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ต้องสร้างบ้านบนน้ำ และกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสืบทอดต่อ และปัญหาขยะ (ธรรมชาติ) และปัญหาขยะข้ามชาติที่มายังชายฝั่งทะเลของไทย มิติด้านสิ่งแวดล้อมในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มีปัญหาเรื่องหมอกควันจากกัมพูชาด้วย และไฟป่า ที่เป็นภัยข้ามชาติ อีกทั้งอันเนื่องมาจาก**ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ** ควรมีการศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ผลกระทบ การปรับตัวต่อประเด็นภัยข้ามชาติ

2.2) **ประเด็นการสร้าง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในการท่องเที่ยวเชิงชุมชนเชิงนิเวศน์** เพื่อทำให้เกิดการยกระดับ การท่องเที่ยวชุมชนสองแผ่นดิน ที่กำลังมีโจทย์สำคัญเรื่องของรัฐ กฎหมาย ระหว่างประเทศ ในช่วงที่รัฐให้ผ่อน ชาวบ้านหาดเล็กต่อสู้กับกรมเจ้าท่าในการมีบ้านในพื้นที่น้ำในป่าที่ประสบความสำเร็จในการต่อสู้

2.3) **ความเข้มแข็งของชุมชนชายแดน** ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหาร ท้องถิ่นและชาวบ้านในพื้นที่ไม่ได้รู้สึกถึงความขัดแย้งระหว่างกัน ซึ่งอาจย้อนแย้งกับความเข้มข้นของการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์แห่งชาติของ

รัฐส่วนกลาง การเมืองท้องถิ่นเข้มแข็ง นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการประจำ มีความสัมพันธ์ข้ามชาติกับฝั่งเขมร และมีความสัมพันธ์กับส่วนกลางด้วย มีการต่างตอบแทนในเครือข่ายในพื้นที่ชายแดนไทย-เขมรที่เข้มแข็ง

2.4) ระบบเศรษฐกิจของภาคตะวันออกค่อนข้างมีอำนาจต่อรองสูงในเชิงผลิตผลทางเศรษฐกิจ เช่น สินค้าเกษตรสำคัญ ทูเรียน ที่มี scale การส่งออกด้วย ทูเรียนมีอำนาจสูงมาก ในเชิงเศรษฐกิจและอำนาจการต่อรอง

2.5) เครือข่ายของข้าราชการและผู้มีอิทธิพลพื้นที่ เช่น เครือข่ายของอดีตนายกเทศบาลเมืองท่าช้าง ที่มีความเข้มแข็งมากในท้องถิ่นของตนเอง และมีเครือข่ายของผู้มีอิทธิพลท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนเฉพาะที่ไม่ได้ลงเล่นการเมือง เคยเป็นแกนนำในการเรียกร้องราคามันสำปะหลังอ้อยตกต่ำ ผลคือ ทำให้ได้เป็น สจ. และ สอบจ. และเข้าไปบุกเบิกพื้นที่หลังการเก็บกู้ระเบิด พอเริ่มเข้าไปก็เริ่มกว้านจับจองพื้นที่ทำการเกษตร ไร่มัน ไร่สำปะหลัง เช่น ในบ้านแหลม ได้แก่ ตลาด คาสโน อาณาจักรบ้านแหลม แต่มีการตั้งเป็นกลุ่มชายแดนกรุป เฉพาะกลุ่มของเครือข่ายของเค้า ซึ่งเดิมเป็นกลุ่มทุนมังกร ได้แก่ นายทุนกึ่ง ศาลเจ้า บ่อน ร้านอาหาร มีเครือข่ายแต่ไม่ได้มีนัยสำคัญต่อการเมืองท้องถิ่นและชาตินาคนั้น คือ ไม่มีมีฐานะเป็นเจ้าของทางการเมืองที่เป็นเจ้าของมั่งงั่งทางการเมือง เป็นผู้นำเฉพาะพื้นที่ที่สมประโยชน์กันลงตัว เครือข่ายกลุ่มทุนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายกลุ่มทุนสีเทาที่ไม่ได้ถูกกฎหมาย มีการลักลอบค้าและส่งออกผิดกฎหมาย และมีเครือข่ายกับส่วนกลางในลักษณะบรรณาการอีกด้วย

3) ความคาดหวังต่อทิศทางการศึกษาชายแดนไทย-กัมพูชาในระยะต่อไป

ในส่วนข้อเสนอต่อการศึกษายชายแดนไทย-กัมพูชาในระยะต่อไป ในมิติทางการเมือง การเมืองของกัมพูชาเป็นปัจจัยสำคัญที่กระทบต่อความเป็นไปของชายแดนไทย-เขมร เชื่อมโยงกับมิติความมั่นคงที่ซึ่งประเด็นด้านความมั่นคงไซเบอร์ ที่ถูกพบว่ามีศูนย์กลาง (Hub) สำคัญอยู่ที่ชายแดนตะวันออก และประเด็นการถูกหลอกลวงไปทำงาน หรือถูกล่อลวงให้เป็นเหยื่อพนันออนไลน์ สำหรับมิติทางสังคม-วัฒนธรรม การทำวิจัยที่สนับสนุนบทบาทและศักยภาพของท้องถิ่นเกี่ยวกับเบื้องหลังการขับเคลื่อนการเมืองและเศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรม สร้างนวัตกรรม และสร้างมูลค่าเพิ่มในท้องถิ่นมีความน่าสนใจเป็นอย่างมากอันเนื่องมาจากความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและสัมพันธภาพที่ค่อนข้างเป็นมิตรของคนในชุมชนชายแดน ขณะที่มิติทางเศรษฐกิจการวิเคราะห์เรื่องความคุ้มค่าในด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่าเรือน้ำลึกที่คลองใหญ่ที่ไม่สามารถใช้งานได้เนื่องจากน้ำตื้นเขินเกินไป อีกทั้งพื้นที่เดิมบริเวณนั้นเป็นท่าเรือของทหารสำหรับการพักผ่อนทำมาหากินของชาวบ้าน แต่ขณะนี้ไม่สามารถใช้งานได้ในการพาณิชย์ เรือสินค้าไม่สามารถเข้าจอดได้ ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ที่มีท่าเรือประมงและเรือลำเล็ก-ขนาดกลางส่งสินค้าไปเวียดนาม อีกทั้งการกีดขวางชายฝั่งจากการสร้างสิ่งก่อสร้างของรัฐ เช่น ที่กันคลื่นที่แหลมเสด็จ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นที่เชื่อมโยงกับประเด็นทางความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึงประเด็นการผูกขาดของทุนต่างชาติชาวจีนในธุรกิจทูเรียนและลำไย ที่ทุนต่างชาติจีนเข้ามาลงทุนตั้งแต่การผลิตและผูกขาดการส่งออกโดยนายทุนต่างชาติเป็นผู้กำหนดราคา ซึ่งเป็นการแทรกแซงกลไกราคา ทุนจีนที่รับซื้อทูเรียนและลำไยที่มีนัยของการเมืองที่จีนเป็นผู้ควบคุมราคา อีกทั้งยังสามารถสะท้อนถึงปัญหาการเมืองภายในของประเทศที่มีการเอื้อประโยชน์กันระหว่างนายทุนต่างชาติกับตัวแทน (nominee) ที่อยู่ในสถาบันทางการเมืองของไทย

4.2.3 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือ

1) พัฒนาการและพลวัตของการศึกษาชายแดนศึกษา

ผู้ร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า ทั้งแวดวงวิชาการและแวดวงภาครัฐได้เปลี่ยนชุดความคิดและมุมมองต่อความรู้เรื่องชายแดนจากแบบเดิมไปสู่แบบใหม่อย่างค่อยเป็นค่อยไปในช่วงที่ผ่านมา ชุดความคิดแบบเดิมวางอยู่บนมุมมองจากส่วนกลางเป็นที่ตั้ง และยึดโยงอยู่กับองค์ความรู้ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลัก อันมุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ ส่วนชุดความคิดใหม่ที่ค่อย ๆ เข้าแทนที่วางอยู่บนมุมมองที่ มาจากท้องถิ่นพื้นที่ชายแดนนั้น ๆ เป็นที่ตั้ง ยึดโยงอยู่กับศาสตร์หลายสาขาในลักษณะสหวิทยาการ โดยเฉพาะอิทธิพลของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เพื่อมุ่งทำความเข้าใจมิติอันหลากหลายและซับซ้อนของชีวิตชายแดนและข้ามแดน ผ่านปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงหลายรูปแบบ ทั้งนี้ ปัจจัยที่ผู้ร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่มเห็นตรงกันว่าเป็นปัจจัยต้นเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงชุดความคิดและมุมมองต่อความรู้เรื่องชายแดนดังกล่าว คือ การดำรงอยู่ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนเอง โดยเฉพาะคนข้ามแดนและกิจกรรมของชีวิตที่มีลักษณะข้ามแดน ซึ่งดำเนินมาอย่างยาวนานตั้งแต่ก่อนการเกิดขึ้นของเส้นเขตแดนรัฐสมัยใหม่ มีพลวัตและเนื้อหาที่มีลักษณะเฉพาะตัว การทำความเข้าใจรวมไปถึงการกำหนดนโยบายและการดำเนินการของรัฐที่ถูกต้องเหมาะสมกับพื้นที่ จึงเรียกร้องการเข้าใจจากมุมมองภายในพื้นที่เอง แทนที่การมองจากภายนอก คือ ส่วนกลางเข้ามา ส่งผลให้ชุดความคิดและมุมมองต่อความรู้เรื่องชายแดนในกระแสท้องถิ่นค่อย ๆ สถาปนาตัวขึ้นมาเป็นมุมมองและแนวทางการศึกษากระแสหลักต่อชายแดนไทยศึกษา และการดำเนินงานภาครัฐมากขึ้นตามลำดับ

2) ประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนที่น่าสนใจ

ภายใต้มุมมองกระแสท้องถิ่นดังกล่าว ประเด็นที่เป็นโจทย์วิจัยสำคัญของชายแดนด้านจังหวัดอุบลราชธานี มี 4 เรื่องใหญ่ตามทัศนะของผู้ร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม ดังนี้

2.1) ปัญหาคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ ซึ่งเป็นชุมชนพื้นถิ่นตั้งรกรากมายาวนานในอาณาบริเวณนี้ คนกลุ่มนี้เท่าที่ได้รับการสำรวจอยู่ในระบบข้อมูลมีประมาณ 7,000-8,000 คน และที่ไม่ได้รับการสำรวจสืบทราบอีกจำนวนมาก คนกลุ่มนี้นอกจากจะยังไม่ได้รับสถานะพลเมืองอันเท่ากับการเข้าไม่ถึงสิทธิสวัสดิการหลายด้านแล้ว ยังไม่ได้ถูกนับรวมอยู่ใน 19 กลุ่มเป้าหมายในการพิสูจน์ให้สัญชาติตามแผนดำเนินการของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและกระทรวงมหาดไทยอีกด้วย โดยปัจจุบันอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทราบอัตลักษณ์บุคคลตามแผนซึ่งดำเนินการไปอย่างล่าช้า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเมื่อมองประเด็นนี้จากมุมมองของรัฐส่วนกลาง ภาวะไร้สัญชาติของคนกลุ่มนี้ไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญเท่าใดนัก ทั้งในเชิงปัญหา และการพัฒนา ซึ่งแตกต่างจากสถานการณ์เดียวกันที่เกิดขึ้นในพื้นที่สูงบริเวณภาคเหนือ อันเป็นปัญหาที่สังคมรับทราบกันมากกว่า ในทางตรงกันข้าม เมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ ผู้คนจำนวนมากในสังคมกลับไม่ทราบด้วยซ้ำว่า ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นกับคนถึงจำนวนหลายพันคนในจังหวัดอุบลราชธานี หรือกระทั่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือในภาพรวม โจทย์ว่าด้วยคนไร้สัญชาติในจังหวัดอุบลราชธานีจึงเข้าข่ายของ “ประเด็นที่ไม่เป็นปัญหา” ซึ่งภาครัฐอาจพิจารณาว่า “...ที่ผ่านมา ก็อยู่กันได้ ไม่เคยมีปัญหา... (ให้กับรัฐ – เสริมโดยผู้วิจัย)” ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้อง “ทำให้เป็นประเด็น” ด้วยการไม่ยอมรับว่าในพื้นที่ที่จริงแล้ว มีผู้ไร้สัญชาติ

จากการอพยพมาในอดีตเป็นจำนวนมาก และมักนำเข้ากระบวนการดำเนินการภายใต้กรอบกฎหมายพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 อันนิยามให้เป็นผู้ลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมายแทนที่การแก้ปัญหาด้วยแนวทางเดียวกับ 19 กลุ่มเป้าหมายของการให้สัญชาติ ในฐานะหนึ่งในกลุ่มชนพื้นถิ่นหนึ่งของพื้นที่ ภาวะเพิกเฉยดังกล่าวยังส่งผลให้โจทย์ประเด็นเช่นนี้มักเข้าไม่ถึงการรับอุดหนุนงบประมาณจากแหล่งทุนวิจัยภายในชาติ เพราะมุมมองจากส่วนกลางไม่เห็นว่าเป็นประเด็นลักษณะนี้เป็นปัญหาที่มีผลกระทบ หรือมีนัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเทศแต่อย่างใด ทั้งที่ประเด็นนี้เมื่อพิจารณาในมุมของท้องถิ่น เป็นปัญหาที่มีความสำคัญสูงต่อความเป็นไปของท้องถิ่นอย่างมาก เนื่องจากการไร้สัญชาติของผู้คนจำนวนมาก เป็นสารตั้งต้นของหลายปัญหาที่ติดตามมาจากสิทธิสถานะความเป็นพลเมือง ทั้งสิทธิในการเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นประเด็นที่เคยถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนอยู่ระยะหนึ่ง หรือสิทธิในการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชายแดน อันถือเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญสำหรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและนำมาซึ่งรายได้ครัวเรือน เป็นต้น

2.2) โครงการสร้างเขื่อนใน สปป.ลาว อาทิ เขื่อนพวงอ้อย ในแขวงจำปาสักทางตอนใต้ของลาว เป็นอีกประเด็นชายแดนสำคัญในด้านจังหวัดอุบลราชธานี และจัดได้ว่าเป็นประเด็นเกี่ยวกับความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นของโครงการจะส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนบริเวณชายแดนสองฟากฝั่งในหลายมิติ อันรวมไปถึงระบบนิเวศและความยั่งยืนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่การศึกษา สร้างความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นนี้กลับขับเคลื่อนไม่ได้เลยทั้งในเชิงวิชาการ และเชิงปฏิบัติ โดยจัด เป็นประเด็นอ่อนไหวที่ห้ามพูด ห้ามศึกษาจากอำนาจรัฐในฝั่งของ สปป.ลาว ทั้งส่วนกลาง และท้องถิ่น

2.3) การทบทวนการกำหนดนโยบายภาครัฐต่อพื้นที่ชายแดน เป็นหัวข้อที่น่าจะมีการศึกษาวิจัยจากฐานกรณีศึกษาหลายจังหวัดชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหานโยบายที่ถูกกำหนดอย่างผิดพลาด โดยเฉพาะนโยบายพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งที่ผ่านมาการวิเคราะห์จุดแข็ง ศักยภาพและโอกาส ตลอดจนปัญหา ภัยคุกคาม และความเสี่ยง เพื่อออกแบบนโยบายพัฒนาชายแดนในภูมิภาคนี้ มักเป็นกระบวนการที่ภาครัฐพิจารณาเพียงข้อมูลเชิงตัวเลข เช่น มูลค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวม มูลค่าของการค้าชายแดนและผ่านแดน เป็นต้น แต่ไม่ได้ยึดโยงมากเพียงพอกับข้อมูลจากฐานราก อันเป็นสภาพความเป็นจริงและมุมมองของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะมิติทางสังคม ส่งผลให้นโยบายภาครัฐต่อชายแดนในภูมิภาคนี้หลายนโยบายเป็นไปโดยไม่สอดคล้องกับความต้องการของคนชายแดน และเกิดความผิดพลาดไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงตามบริบทเฉพาะของพื้นที่ เช่น การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร-สุวรรณเขต ซึ่งภาครัฐกำหนดเป้าหมายให้เป็นพื้นที่เขตอุตสาหกรรม แต่โครงการดังกล่าวก็ล้มเหลวและไม่สามารถเติบโตได้ จากปัญหาการจัดการที่ดินบนพื้นที่ราชพัสดุ และที่สำคัญคือ จากปัญหาของการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องธรรมชาติของพื้นที่ที่อันที่จริงแล้วไม่ได้มีธรรมชาติของการเป็นพื้นที่การผลิตแบบอุตสาหกรรม แต่มีจุดแข็งในการเป็นพื้นที่ศูนย์กลาง (hub) ของโลจิสติกส์ การขนส่งและคมนาคม ขณะที่จังหวัดอุบลราชธานีมีศักยภาพสูงด้านการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์และสุขภาพ โดยที่ผ่านมามีคนลาวและคนกัมพูชาเดินทางมารับบริการทางการแพทย์ที่โรงพยาบาลทั้งรัฐและเอกชนในอำเภอเมืองของจังหวัดจำนวนมาก โดยอาศัยจุดแข็งของการมีเตียงรองรับปริมาณมากและเทคโนโลยีการแพทย์ที่ดี ประกอบกับมีล่ามภาษากัมพูชาอำนวยความสะดวกในคลินิกนอกเวลาราชการ และสถานที่ตั้งห้อมล้อมด้วยแหล่งการค้า เช่น ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัล เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ประเด็นวิจัยลักษณะนี้จึงเป็นโจทย์ที่จำเป็นต้องเก็บกรณีศึกษาอย่างครอบคลุมทั้งภูมิภาคเพื่อถอดบทเรียนอย่างเป็นระบบในการ

กำหนดนโยบายที่ถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ชายแดน ด้วยกระบวนการออกแบบที่ตั้ง
ต้นจากมุมมองของพื้นที่เหล่านั้นเป็นองค์ประกอบหลัก ต่อไป

3) การวิจัยแนวโน้มภาพอนาคตของพื้นที่ชายแดน โจทย์วิจัยที่น่าพิจารณาดำเนินการจากหลักของการ
เปรียบเทียบพลวัตกับชายแดนด้านอื่นของประเทศ มี 3 ประเด็นใหญ่ด้วยกัน ดังนี้

3.1) การเคลื่อนย้ายข้ามชาติของทุนจีน การพิจารณาเชิงเปรียบเทียบสะท้อนว่า อิทธิพลของทุนจีน
ข้ามชาติปรากฏเด่นชัดในหลายพื้นที่ของฝั่งเมียนมาร์ ตอนเหนือของลาวมาจนถึงเวียงจันทน์ รวมไปถึงการเคลื่อนย้าย
ทุนเข้ามายังจังหวัดชายแดนภาคตะวันออกของไทย เช่น จันทบุรี และตราด ในการลงทุนและทำเกษตรพันธสัญญา
โดยเฉพาะสวนทุเรียน ทั้งนี้ แบบแผนลักษณะดังกล่าวยังไม่ปรากฏชัดในชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี รวมไปถึงลาว
ตอนใต้ เช่น ปากเซ จำปาศักดิ์ โดยลาวได้ยังคงสถานะเป็นพื้นที่ในอิทธิพลของทุนจากเวียดนามอยู่เช่นอดีตที่ผ่านมา
อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้ก็มีพลวัตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อันสังเกตได้จากความเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่น การให้
ทุนการศึกษาต่อที่ประเทศจีน ซึ่งผู้ว่าการแขวงจำปาศักดิ์คนปัจจุบันคือหนึ่งในบัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากจีน โดยยัง
มีอายุเพียง 30 กว่าปีเท่านั้น หลักฐานดังตัวอย่างนี้บ่งชี้แนวโน้มความเป็นไปได้ว่าบทบาทและอิทธิพล รวมถึงการ
เคลื่อนย้ายข้ามชาติของทุนจีนอาจจะเป็นปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นในสังคมลาวใต้ของคนรุ่นถัดไป การประเมิน
แนวโน้มนี้พร้อมกับถอดบทเรียนจากแบบแผนปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อทุนจีนข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนด้านอื่นของไทย จึงเป็น
โจทย์วิจัยสำคัญสำหรับการออกแบบแนวทางตอบสนองได้อย่างเหมาะสม

3.2) การบริหารจัดการที่ดิน (Land governance) อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ให้
เมืองชายแดนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มากขึ้น ทำให้
เกิดการแย่งยึดที่ดินบริเวณชายแดน พื้นที่ชายแดนกลายเป็นแหล่งปลูกยางพาราและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ
ที่สำคัญของประเทศ มีการลงทุนของกลุ่มทุนรายใหญ่โดยใช้ปัจจัยการผลิตในพื้นที่ชายแดนเพื่อป้อนเข้าสู่โรงงาน โดย
การกว้านซื้อที่ดินนี้สะท้อนการเมืองภายในกับอิทธิพลทางการเมืองของนายทุนรายใหญ่ของประเทศหลายราย รวมถึง
ประเด็นเรื่องการสร้างเขื่อนและการบริหารจัดการน้ำ และทรัพยากรในการลงทุนของบริษัทขนาดใหญ่เหล่านั้นในพื้นที่

3.3) มลพิษทางอากาศข้ามแดน ประเด็นนี้มีความสำคัญสำหรับชายแดนด้านอื่นของไทย ซึ่งยึดอยู่
กับกรอบของประเทศสมาชิกอาเซียนตอนเหนือ คือ ลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย เมียนมาร์ ไทย ลาว และประเทศสมาชิก
อาเซียนตอนใต้ ประกอบด้วย ตอนใต้ของไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย บรูไน และฟิลิปปินส์ ทั้งนี้ ห้วงที่ผ่านมา
ปรากฏพัฒนาการเชิงบวกในการควบคุมและลดมลพิษทางอากาศข้ามแดนในอาเซียนตอนใต้ กระนั้น ปัญหาของหมอก
ควันและมลพิษทางอากาศข้ามแดนยังรุนแรงอยู่มากในตอนเหนือ โดยที่ชายแดนภาคตะวันออก เฉียงเหนือตอนล่าง
เช่น จังหวัดอุบลราชธานีนี้ อยู่นอกกรอบการดำเนินการหลักในห้วงที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ในปีล่าสุด คือ ค.ศ.2023-
2024 มาปีนี้ ข้อมูลระบุถึงจุดความร้อน (hot spot) จำนวนมากในฝั่งของกัมพูชา รวมไปถึงบางส่วนของลาวใต้ อันเป็น
แหล่งที่มาของหมอกควันและมลพิษทางอากาศที่กระแสนลมพัดส่งผลมาจนถึงกรุงเทพฯ ปรากฏการณ์นี้บ่งชี้แนวโน้มภัย
คุกคามที่อาจจะรุนแรงขึ้นในระยะต่อไป ซึ่งเรียกร้องการวิจัยอย่างเป็นระบบเพื่อ ให้นานวิชาการมีบทบาทหนุนเสริมการ
จัดเก็บข้อมูลที่มีอยู่แล้วของภาคประชาสังคม และการดำเนินการของรัฐที่ถูกต้อง โดยปัจจุบัน แหล่งที่มา สาเหตุต้นตอ
แบบแผนการเกิดจุดความร้อนและหมอกควัน กระทั่งแนวทางแก้ไขในกรณีชายแดนด้านนี้ยังคงเป็นปริศนา

4.2.4 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนทางเหนือ

1) พัฒนาการและพลวัตของการศึกษาชายแดนศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลในวงสนทนาเฉพาะกลุ่มมีทัศนะเช่นเดียวกันในประเด็นที่ว่า แต่ละด้านชายแดนมีคุณลักษณะเฉพาะของตนเอง มีความแตกต่างกันไปแต่ละด้านชายแดน โดยด้านชายแดนเหนือมีพัฒนาการการศึกษา ดังนี้

1.1) มิติทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามเย็นคู่ขนานกันมากับนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า งานวิจัยจะเน้นด้านเศรษฐกิจการเมืองระหว่างเมืองชายแดน โดยมีการงานศึกษาหลัก ๆ อยู่ในเรื่องการค้าการลงทุน อาทิ ช่วงที่มีนโยบาย western seaboard ช่วงทศวรรษที่ 1990 มีการศึกษาเกี่ยวกับการค้าชายแดน เน้นโอกาสในทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ควบคู่กับการพัฒนาตามกรอบสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจที่เน้นเรื่องการค้าที่มีอยู่ ในยุคต่อมา ช่วงที่มีกรอบความตกลง ACMECS ที่เน้นเรื่องการค้าการลงทุนควบคู่กับการพัฒนาเชิงพื้นที่ โจทย์สำคัญของประเทศไทย คือ ปัญหาเรื่องความมั่นคง การเข้ามาของแรงงานผิดกฎหมาย แต่เดิมที่ความมั่นคงอยู่ที่ปัญหาชนกลุ่มน้อยและสงคราม กระสุนตกข้ามชายแดน ที่มีตีความมั่นคงมีส่วนในการกำหนดนโยบายความมั่นคงชายแดน ยุทธศาสตร์และแผนความมั่นคงชายแดน ในยุคนี้ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีการย้ายฐานการผลิตไปเมียนมาถูกพูดถึงในงานศึกษาด้านชายแดน เช่น BOI จะสนใจที่เรื่องการลงทุนในเมียนมา เริ่มทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการลงทุนของประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน เน้นเรื่องกฎหมายการลงทุนที่ส่วนใหญ่หน่วยงานราชการจัดทำไว้

1.2) มิติทางการเมือง ขณะทำงานเชิงการเมืองยังไม่ค่อยเด่นในช่วงทศวรรษที่ 1990 ส่วนใหญ่จะอยู่ในแวดวงสื่อสารมวลชนซึ่งเน้นการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าแวดวงวิชาการ และยังมีประเด็นมิติด้านการเมืองที่เชื่อมโยงกับมิติด้านสังคม เกี่ยวกับผู้อพยพ ชนกลุ่มน้อย ชาตพันธุ์ ค่ายพักพิง และที่เกี่ยวข้องกับการเมืองของเมียนมาด้วยในนัยหนึ่ง แต่ต่อมาก็พัฒนามาสู่งานศึกษาในเชิงการเมืองในนโยบายของรัฐในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนเพิ่มมากขึ้น

1.3) มิติด้านความมั่นคง ประเด็นความมั่นคงข้ามชาติข้ามแดน เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม มลพิษ ด้านสาธารณสุข ขุนข้ามชาติ และประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ทั้งหลาย โดยเฉพาะประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม งานศึกษาของนักวิชาการชายแดนด้านนี้ ฝั่งวิทยาศาสตร์มีโดดเด่นมากกว่าฝั่งสังคมศาสตร์ ข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการในการแก้ไขปัญหา ความเข้าใจในความซับซ้อน ยังไม่ได้ทำการศึกษาหรือมีความรู้ในเชิงสังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเมือง มีเพียงเป็นข้อสังเกตจากข้อมูลส่งต่อกันเป็นเรื่อยเล่า ความไม่ลงรอยกันและช่องโหว่ของข้อมูลทางสังคมศาสตร์เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ในด้านการเมือง ความขัดแย้ง ผลประโยชน์ ทางด้านเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งฝ่ายวิทยาศาสตร์จะเข้าถึงข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ได้ไม่ยากเท่ากับฝั่งสังคมศาสตร์

1.4) มิติทางสังคม-วัฒนธรรม งานศึกษาที่น่าสนใจในมิตินี้เชื่อมโยงกับมิติด้านอื่น ๆ โดยการศึกษาชายแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่เป็นหลัก ปรากฏงานสายมนุษยวิทยาและสังคมวิทยามากกว่างานทางสายรัฐศาสตร์

เห็นได้ว่า แนวโน้มที่น่าสนใจในการศึกษาแต่ยุคสมัยของด้านชายแดนนี้ จะเคลื่อนแต่ละยุคสมัยตาม actor ที่เปลี่ยนแปลงไป ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงของการเมืองทั้งสองฝั่งชายแดน เป็นไปตามนโยบายของรัฐ การเข้ามาขององค์การระหว่างประเทศ องค์การต่างชาติ และการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม ตัวแสดงจึงมี

ความหลากหลายและซับซ้อน อาทิ ตัวแสดงในประเด็นเรื่องสาธารณสุข ได้แก่ อาสาสมัครชายแดน คลินิกสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์พม่า โรงพยาบาลบริเวณชายแดน ผู้เชี่ยวชาญด้านระบาดวิทยา เป็นตัวแสดงที่มีความสำคัญ

2) ประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนที่น่าสนใจ สามารถแบ่งได้เป็น

2.1) ประเด็นศึกษาเกี่ยวกับชายแดนด้านชายแดนทางเหนือ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงภายหลังการรัฐประหาร (การเมือง) จากรัฐบาลเมียนมา เชื่อมโยงไปยังประเด็นที่หลากหลาย ได้แก่

2.1.1) ประเด็นผู้ย้ายถิ่นฐาน สำหรับเรื่องผู้ย้ายถิ่นฐาน (Migration) ชายแดนเชียงใหม่มีองค์ภาคประชาสังคมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องเกี่ยวกับการเมืองเมียนมา ในพื้นที่เชียงใหม่มีเครือข่ายที่ทำงานเรื่องการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับความไม่สงบและการเมืองของประเทศเพื่อนบ้าน (เมียนมา) จึงเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มข้นในการให้ความสำคัญกับการดำเนินงาน/กิจกรรมทางการเมืองเรื่องเมียนมา และประเด็นการค้ามนุษย์ที่มีความเชื่อมโยงกัน

2.1.2) ประเด็นด้านการศึกษา มีการศึกษาทางเลือก ซึ่งเป็นการจัดการโดยฝ่ายต่อต้านรัฐบาลเมียนมา ในประเทศไทย

2.1.3) หลังรัฐประหาร ประเด็นความมั่นคงรูปแบบเดิมกลับมาเป็นประเด็นที่สำคัญ ประเด็นเดิม ๆ กลับมาเป็นที่สนใจ ประเด็นเรื่องชนกลุ่มน้อยกลับมาสำคัญ

2.1.4) บริบทการเมืองพม่าเป็นปัจจัยสำคัญในความเป็นไปของภูมิภาคชายแดนทางด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้ดุลการค้าจากพม่า ซึ่งพม่ามีนโยบายการค้าชายแดนที่ไม่ได้ถูกให้ความสำคัญมาก ตัวเลขการค้าชายแดนเพิ่มมากขึ้น สถานการณ์การเมืองเมียนมาสัมพันธ์อย่างสูงกับการเมืองการค้าชายแดน ในช่วงที่พม่ามีการทำรัฐประหารเป็นต้นมา พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่อนุญาตให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับรัฐเพื่อนบ้าน ทั้งทางด้านการค้าการลงทุนและการซื้อขายแบบออนไลน์ รวมถึงปรากฏการณ์การย้ายฐานการผลิตที่แต่เดิมอยู่บริเวณชายแดน แถวแม่สอด แต่ปัจจุบัน โรงงานย้ายกลับไปอย่างกึ่งที่กลายเป็นศูนย์กลางแทนที่

2.2) ประเด็นมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง และสังคม-วัฒนธรรม อื่นๆ

2.2.1) มิติทางด้านเศรษฐกิจ อาทิ ประเด็น ASEAN connectivity ที่รวมทั้งทางกายภาพและด้านดิจิทัล รวมถึงเรื่องกฎระเบียบ และเริ่มให้ความสำคัญกับประเด็นด้านความร่วมมือเศรษฐกิจชายแดน เศรษฐกิจข้ามชาติ ความเชื่อมโยงแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน (interdependence) ของสองฝ่ายบริเวณพื้นที่ชายแดน ซึ่งในปัจจุบัน พื้นที่แม่สาย ตัวแสดงทางเศรษฐกิจที่มีความโดดเด่น คือ มาเฟียทางเศรษฐกิจที่มีพลังอำนาจทางการเมืองหนุนหลัง เข้ามามีผลประโยชน์เป็นทอด ๆ ในลักษณะของเครือข่ายขบวนการ อาทิ ประเด็นแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย เป็นต้น

2.2.2) มิติทางการเมือง ที่คาบเกี่ยวกับด้านสังคม ได้แก่ ประเด็นผู้อพยพ ชนกลุ่มน้อยชาติพันธุ์ ค่ายพักพิง ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเมืองของเมียนมาด้วยอย่างมีนัยสำคัญ การบริหารจัดการในระดับชาติ แนวนโยบายที่ส่งผลอำนวยความสะดวกให้ชุมชนชายแดนมีความเจริญมีความน่าสนใจ แต่แนวนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะด้านสาธารณสุข ที่มีการจำกัดกำกับชายแดนอย่างเข้มงวดอย่างไม่เข้าใจพื้นที่ ทำให้นโยบายระดับชาติไม่ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่ชายแดนที่แท้จริง มีลักษณะแบบบนลงล่าง (top-down) หลายครั้งมีเจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่น (local authority) เปิดเผยว่า ข้อมูลเชิงพื้นที่ถูกปิดกั้นในระดับจังหวัด ภูมิภาค จึงไม่

สามารถไปถึงระดับชาติ หรือบางครั้งระดับชาติ รวมถึงปัญหาเรื่องส่วยที่ผู้อพยพและ/หรือผู้ลี้ภัยต้องจ่ายเพื่อหลบหนีเข้าเมือง และการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้น (โดยเฉพาะในพื้นที่แม่สอด) เป็นผลจากนโยบายระดับชาติ ที่ไม่เปิดพื้นที่ให้เข้ามาอย่างถูกกฎหมาย ต้องอาศัยบัตรตำรวจ บัตร 10 ปี ที่เป็นการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน เพื่อเหตุผลของความต้องการอยู่รอดปลอดภัย กลายเป็นการสร้างมาเฟียหรือเจ้าพ่อในพื้นที่โดยเจ้าหน้าที่รัฐเป็นส่วนหนึ่งในองคาพยพสำคัญ

2.2.3) มิติด้านความมั่นคง ประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ ได้แก่ ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม และความมั่นคงด้านพลังงานของพื้นที่ชายแดนที่มีความยึดโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน

2.2.4) มิติทางสังคม-วัฒนธรรม นอกจากจะเน้นการบริหารจัดการและการปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนและการเชื่อมต่อและเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ควรให้ความสำคัญ “ชายแดน” ในเชิงชายแดน ศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ สิทธิแรงงาน การแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ความเกี่ยวข้องของกลุ่มชนทั้งต่างดาวและคนในชาติไทยกับยาเสพติด

3) ความคาดหวังต่อทิศทางการศึกษาชายแดนไทย-เมียนมาในระยะต่อไป

3.1) งานในเชิงความขัดแย้งเศรษฐกิจการเมืองและความมั่นคงกับการเมือง เช่น ยาเสพติดข้ามชาติ ความทับซ้อนของปัญหา ความขัดแย้งทำให้ยาเสพติดหรือยาเสพติดทำให้เกิดความขัดแย้ง หรืออำนาจของกองกำลังติดอาวุธตามแนวชายแดน เป็นต้น

3.2) การศึกษาทำความเข้าใจประเทศเพื่อนบ้าน มักยึดถือจากมุมมองของประเทศไทยเป็นหลัก (Thai-centric) ไม่ค่อยมีการศึกษานโยบายชายแดนของพม่า อาทิ ก่อนปี ค.ศ. 2010 พม่าไม่ต้องการให้มีการยึดโยงพื้นที่ชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ยึดโยงชายแดนเข้ากับส่วนกลาง แต่เมื่อหลังปี 2010 นโยบายพม่าต้องการสร้างความยึดโยง (engage) เพื่อได้การยอมรับและหันมาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจโดยตัวแสดงที่เปลี่ยนแปลงของรัฐบาลพม่าที่เพิ่มเติมมา เช่น รัฐบาลท้องถิ่น เป็นต้น

3.3) การศึกษาชายแดนมักศึกษาแบบแยกส่วน เช่น งานศึกษาแม่สอดมักเน้นหน่วยการวิเคราะห์ไปที่แม่สอด แต่แท้จริงแล้ว แม่สอดมีความเชื่อมโยงกับเมียวดีอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน เช่นเดียวกับแม่สายกับท่าช้างเหล็ก ที่เป็นกลุ่มพ่อค้านักลงทุน และเศรษฐกิจเป็นก้อนเดียวกัน

3.4) งานที่มีอยู่มักจะศึกษาไม่ครอบคลุมทั้งห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานและการลำเลียงสินค้า แต่ละเส้นทางก็เป็นหนึ่งเครือข่ายที่แตกต่างกัน ดังนั้นเส้นทางตั้งแต่ต้นน้ำจนกระทั่งปลายน้ำล้วนมีความสำคัญกับเมืองชายแดนทั้งสิ้น งานศึกษาจะก่อให้เกิดประโยชน์ ภาครัฐควรจะเน้นการลงทุนในพื้นที่แบบเอาเป็นพื้นที่เป็นฐาน (area base) ควรมีผู้เชี่ยวชาญอย่างจริงจังในแต่ละพื้นที่และแต่ละด้านชายแดน

3.5) งานควรเป็นงานเพื่อการแก้ไขปัญหาในพื้นที่อย่างมีความเข้าใจต่อพื้นที่ชายแดนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ การศึกษาในประเด็นที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนและ/หรือละเอียดอ่อน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้เป็นรูปธรรม ปรากฏอุปสรรคในการแสวงหาความรู้ มีปัญหาเรื่องความเสี่ยงและความปลอดภัยของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล การสร้าง trust ด้วยประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน อ่อนไหว ซับซ้อน และการเข้าถึงข้อมูล ต้องใช้ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการส่วนบุคคล (personal connection) เป็นสำคัญ

4.2.5 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาด้านชายแดนตะวันตก

1) พัฒนาการและพลวัตของการศึกษาชายแดนศึกษา

พื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนแม่สอด มีพลวัตสูงมาก ประเด็นข้ามแดนจึงมีความไม่แน่นอนสูง ความสัมพันธ์หยุดชะงัก ตลอดจนเศรษฐกิจการค้าชายแดน ช่องทางธรรมชาติ หรือด้าน ต่าง ๆ หากมีปัญหาหรือผลกระทบเกิดขึ้น ทำให้กระทบการค้าชายแดน ประเด็นเรื่องความมั่นคงจะยึดเกาะอยู่กับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจการค้าชายแดน งานศึกษาที่มีมักจะเน้นเรื่องการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเรื่องการข้ามแดนของ แรงงานข้ามแดน ทั้งแรงงานตาม MOU กับแรงงานประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรมที่มีแนวโน้มการข้าม แดนผิดกฎหมายหรือการค้ามนุษย์สูง ประเด็นของช่องทางธรรมชาติที่มีการข้ามไปข้ามมาที่ค่อนข้างผิดกฎหมาย อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เขตอิทธิพลของชาติพันธุ์กระเหรี่ยง ประเด็นแผนเศรษฐกิจ ระเบียบเศรษฐกิจพิเศษ ทุนเงินเปลี่ยน เป้าหมายจากฝั่งกัมพูชา ลาว มาเป็นฝั่งพม่า ที่เข้ามามีอิทธิพลและพัฒนาเศรษฐกิจบริเวณนี้สูง ทั้งธุรกิจถูกและผิด กฎหมาย บ่อนคาสิโนต่างๆ ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2556-2557 ช่วงการเปลี่ยนผ่านสู่การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียนมีการศึกษาการลดอัตรา ส่วนใหญ่ด้านความมั่นคงชายแดนกับเศรษฐกิจพิเศษจะเป็นงานศึกษาของหน่วยงาน ภาครัฐ

2) ประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนที่น่าสนใจ

2.1) มิติความมั่นคง ประเด็นภัยคุกคามรูปแบบใหม่ อันได้แก่ ประเด็นสิทธิมนุษยชนของผู้คนข้าม แแดน ประเด็นผลกระทบต่อความมั่นคงมนุษย์อันเนื่องมาจากภัยสงคราม การค้ามนุษย์ และงานศึกษาที่ต้องการหา โอกาสทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพของกลุ่มชาติพันธุ์โรฮิงญา นอกจากนี้ ประเด็นการผลักดันการใช้ด่าน เพื่อความมั่นคงด้านสาธารณสุข และการขนส่งผลิตทางการเกษตร บริเวณอำเภออุ้มผาง ต้องการการเดินทาง คมนาคมโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงกันมากขึ้น เป็นประเด็นที่น่าสนใจด้วยเช่นกัน

มิติความขัดแย้งระหว่างรัฐบริเวณชายแดน การศึกษาของลูกหลานแรงงานที่ถูกกฎหมายและผิด กฎหมาย จะต้องเข้าไปในศูนย์การเรียนรู้เพื่อเรียน มีการแบ่งแยก ทำให้นักศึกษาไม่สามารถยื่นใบเข้ารับการ ศึกษา ในมหาวิทยาลัยของพม่า ไม่ได้รับการรับรองโดยรัฐบาลเมียนมา แต่การทำ MOU ระหว่างศูนย์การเรียนรู้กับการ ศึกษาต่อที่เมียวดี สำหรับการศึกษาต่อในประเทศไทย ก็ต้องมีการสอบภาษาเพิ่ม มีปัญหาเรื่องเอกสารพาสปอร์ต เอกสารยืนยันตัวตนมีปัญหาในการกลับเข้าประเทศไปทำเอกสาร ทั้งทั้งแรงงานไปเข้าเียนกลับ พวกถูกกฎหมายตาม MOU จะไม่มีปัญหาเลย ซึ่งปัญหาการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับปัญหาอาชญากรรมด้วย

สำหรับความมั่นคงด้านสาธารณสุข อาทิ พื้นที่แม่สอด พรมแดนธรรมชาติอย่างแม่น้ำเมย อาสาสมัครสาธารณสุข อสต. มีสมาชิกเป็นพม่าช่วยเหลือกันในบริเวณชายแดน มีความเข้มแข็งมาก มีการตั้งจุด จ่ายยา และโครงการของ NGO ทั้งด้านสาธารณสุขและการศึกษา และมี MOU ระหว่างโรงพยาบาลแม่สอด-เมียวดี ที่มีการส่งคนไข้ระหว่างพรมแดนได้อย่างทันที ซึ่งลูกค้าหลักจะเป็นชาวพม่าและชาวจีน

2.2) มิติทางการเมือง ประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ เรื่องของระบอบชายแดน การดูแลปฏิสัมพันธ์ใน ระบอบชายแดน ทั้ง 3 ระดับ ทั้งระดับเหนือรัฐ รัฐ และระดับประชาชน และปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ การสำรวจ และความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการทางวัฒนธรรม นโยบายของทั้งรัฐไทยและเมียนมาในการรับรองแรงงาน รวมถึง

การที่องค์กรปกครองระดับท้องถิ่นไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากประโยชน์ของการเข้ามาของแรงงาน เรื่องประชากรแฝงทั้งคนไทยไม่แจ้งย้ายทะเบียนราษฎรและชาวพม่า ทำให้แม่สอดกลายเป็นนครพิเศษ ดังนั้น มีคนเข้ามาใช้โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่ม ซึ่งผลประโยชน์ไม่เข้าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีประเด็นอิทธิพลของทุนจีนสีเทาที่บั่นแหย่และเปลี่ยนแปลงทั้งต่อการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ ความร่วมมือแบบเมืองพี่เมืองน้อง (sister city) ของผู้ว่าราชการจังหวัดที่มีการพัฒนาขึ้น แต่ยังไม่ครอบคลุมปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ อาทิ การก่อกวนคควัน การเผาไหม้ภาคการเกษตร มิตินี้ยังไม่มี MOU ระหว่างตำบลกับตำบล ระหว่างประชาชน ระหว่างพื้นที่ แต่เรื่องสิ่งแวดล้อมและหมอกควัน ซึ่งเป็นภัยใหม่ๆ จะไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนโดยเฉพาะองค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์

2.3) มิติทางสังคม-วัฒนธรรม ที่มีความผสมกลมกลืนกันของทั้งสองฝ่ายมิติความเป็นเมืองแฝด ของแม่สอด-เมียวดี ทักษะทางภาษาพม่า-ไทย เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับประชาชน ในช่วงที่รัฐบาลประกาศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน รัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านภาษาพม่า และการส่งเสริมวัฒนธรรม การให้ความรู้กับบุคลากรทั้งไทยและพม่าในด้านภาษา ดังนั้นความรู้ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ทางภาษาจึงได้รับการสนับสนุน ในแง่ที่ภาษาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ หน่วยงานของรัฐควรสนับสนุนการสร้างสัมพันธภาพวัฒนธรรมและภาษา รวมถึงศูนย์เมียนมาศึกษาของมหาวิทยาลัย แม่สอด ก็ก่อตั้งขึ้นจากนโยบายของรัฐที่จะก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในทางกลับกัน เกณฑ์การเปิดหลักสูตรและการกำกับมาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี ทำให้การเปิดหลักสูตรภาษาพม่าเป็นไปได้ยาก เช่น หลักเกณฑ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร เป็นต้น นอกจากนี้ ปัญหาของพ่อแม่ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแต่ยังมีสถานะที่คลุมเครือส่งผลต่อลูกหลานที่เกิดมาบนแผ่นดินไทย โดยเฉพาะในแง่สิทธิความเป็นพลเมืองขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิการได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาล เป็นต้น ซึ่งเป็นการส่งต่อปัญหาของสภาพที่ไม่ชัดเจนตั้งแต่รุ่นสู่รุ่นไปเป็นทอด ๆ จากยุคสู่ยุคไม่จบสิ้น

2.4) มิติทางเศรษฐกิจ นโยบายเรื่องเศรษฐกิจ ได้แก่ แม่สอดเป็นเมืองเศรษฐกิจชายแดนที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย เรื่องเด่นคือ การนำเข้า-ส่งออกสินค้าบริเวณชายแดน เศรษฐกิจไปผูกกับด้านความมั่นคง เช่น การเปิด-ปิดชายแดน โดยเฉพาะช่วงโควิด ที่มีความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐ ที่ช่วงระยะแรกต้องการให้ปิดชายแดน รวมถึงประเด็นการผลิตเพื่อการส่งออกในธุรกิจ สภาอุตสาหกรรมหอการค้า เป็นตัวแสดงที่สำคัญเช่นกันที่สามารถต่อรองกับรัฐได้มิติความมั่นคงที่เชื่อมโยงกับประเด็นด้านเศรษฐกิจ ทุนจีนมาสร้างอิทธิพลบริเวณชายแดนในมิติ เศรษฐกิจที่เป็นเมืองใหญ่ และแนวโน้มสพคฤที่อินเดียเริ่มเข้ามาทางเมียวดี ก็มาจากแนวนโยบายของอินเดียและของไทยที่กำลังพัฒนาทางเศรษฐกิจร่วมกัน

3) ความคาดหวังต่อทิศทางการศึกษาด้านชายแดนตะวันตกในระยะต่อไป

3.1) ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมชายแดนและสาธารณสุขชายแดน ซึ่งเป็นประเด็นข้ามชาติที่มีนัยสำคัญในทั้งมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม กล่าวคือ มิติทางการเมือง เป็นที่น่าสนใจในแง่การบริหารจัดการนโยบาย และมาตรการต่าง ๆ ของภาครัฐต่อพื้นที่ชายแดนในประเด็นเกี่ยวกับความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่คู่ขนานกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ รวมถึงการบริหารจัดการและการบริการทางสาธารณสุขแก่ผู้คนชายแดนและผู้ที่ข้ามแดนมาเพื่อรับการรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพ ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงแนวนโยบายของการพัฒนาเมืองชายแดนตะวันตกให้เป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และสาธารณสุขในระดับอนุภูมิภาคและระดับภูมิภาค

อาเซียน สำหรับมิติทางเศรษฐกิจ มีโจทย์สำคัญที่ต้องหาจุดสมดุลระหว่างการเร่งพัฒนาพื้นที่เพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการประกอบธุรกิจสีเทาของทั้งคนไทยและทุนต่างชาติ หายที่สุด คือ มิติทางสังคม-วัฒนธรรม ที่ประเด็นสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขข้ามชาติได้ย้ำเตือนถึงความเสี่ยงของผู้อยู่อาศัยและประสบปัญหาในบริเวณพื้นที่ชายแดน ซึ่งอาจไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันด้วยพรมแดนของชาติได้ รวมถึงผลกระทบทางสังคมอันเนื่องมาจากนโยบายและมาตรการของภาครัฐในพื้นที่ชายแดนต่อประเด็นเหล่านี้ก็เป็นประเด็นที่นักศึกษาไม่น้อย

3.2) เรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีความจำเพาะและมีพลวัตค่อนข้างสูง ปัจจุบันมีแนวโน้มของการเข้ามาทำธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น ขณะที่กลุ่มทุนของประเทศไทยก็เข้าไปประกอบธุรกิจในประเทศเพื่อนบ้านเช่นกัน

3.3) ประเด็นด้านความมั่นคงหลายประเด็นไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ ซึ่งการเข้าถึงแหล่งข้อมูลอาจกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล เช่น เรื่องการค้ามนุษย์ ประชากรแฝง ยาเสพติด งานศึกษาในประเด็นความมั่นคงควรตระหนักถึงความหลากหลายของตัวแสดง และความหลากหลายซับซ้อนของประเด็น และใช้แนวคิดที่หลากหลายเพื่อขยายขอบเขตองค์ความรู้ให้ไม่ประสบปัญหาการย่ำอยู่กับที่

3.4) การส่งเสริมการศึกษาด้านภาษาและวัฒนธรรม รัฐควรส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดทำหลักสูตรให้คนในพื้นที่มีความสะดวกในการศึกษาภาษาพม่า ด้วยหลักเกณฑ์ของการเปิดหลักสูตรภาษาพม่า ที่ผู้ที่สำเร็จการศึกษาภาษาพม่ามีน้อยและไม่ถึงเกณฑ์และไม่อนุญาตรับผู้มีสัญชาติพม่าเข้ามาเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร แล้วคนที่จะจบหลักสูตรภาษาพม่าน้อยมาก เพราะไม่หลักสูตรภาษาพม่า ทั้งในมหาวิทยพม่าเองด้วย

3.5) ประเด็นเรื่องเทคโนโลยีและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนทั้งฝ่ายไทยฝ่ายพม่า และการที่รัฐพม่าพยายามปิดกั้นการรับรู้ของประชาชนมากขึ้นอย่างเข้มข้นมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนด้านนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงสามารถศึกษาในประเด็นในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนโยบายต่างประเทศในทางรัฐศาสตร์ได้อีกทางหนึ่ง

4.2.6 นักวิชาการชายแดนไทยศึกษาในสวนกลาง

1) พัฒนาการและพลวัตของการศึกษาชายแดนศึกษา

การศึกษาด้านเกี่ยวกับชายแดน โดยเฉพาะในทางรัฐศาสตร์ของประเทศไทย เป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ เนื่องจากประเทศไทยไม่ได้มีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านมาตั้งแต่ยุคสมัยอดีต ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยกับเพื่อนบ้านค่อนข้างต่างคนต่างอยู่ อีกทั้งบางช่วงเวลาก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1970 สงครามเย็นเริ่มคลายตัวอันเนื่องมาจากการปรับความสัมพันธ์ของมหาอำนาจต่างขั้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ลาว และเมียนมา เป็นมิติของความมั่นคงมากที่สุด งานศึกษาจึงเป็นเรื่องของความมั่นคงชายแดน การรุกรานชายแดน เช่น งานจิตวิทยาความมั่นคง ของสถานศึกษาสายความมั่นคงของรัฐ ในช่วง 1990 ความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น และเริ่มประเด็นข้อพิพาทเรื่องอ่าวไทยระหว่างไทยกับมาเลเซีย ต่อมาเป็น

เรื่อง เขตแดน การปักปันเขตแดน ตั้งแต่เรื่องเขาพระวิหารซึ่งเป็นแรงกระเพื่อมหลักนับแต่นั้นเป็นต้นมา คู่ขนานกันมาคือสายมานุษยวิทยา เช่น เรื่องผู้ลี้ภัย แรงงาน การท่องเที่ยวข้ามแดน ซึ่งมีการอธิบายถึงความสอดคล้องกันระหว่างระเบียบโลกและความสัมพันธ์กับชายแดนด้วยเช่นกัน ต่อมาระบบอภิปาลชายแดนทั้งงานศึกษาในภาพกว้างและงานในเชิงลึก เช่น การบริหารจัดการพื้นที่กับการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ แม่สอด เริ่มเป็นที่สนใจ และโดยเฉพาะในช่วงการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) มีการศึกษาเรื่องการพัฒนาความร่วมมือระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างแพร่หลายและจริงจังมากขึ้น

2) ประเด็นเฉพาะของด้านชายแดนที่น่าสนใจและความคาดหวังต่อทิศทางการศึกษาในประเด็นชายแดนในระยะต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ให้ข้อคิดเห็นต่อ **ประเด็นศึกษาสำคัญในการศึกษาชายแดนไทย** โดยให้น้ำหนักกับการศึกษาชายแดนไทยใน **ประเด็นความมั่นคง** ว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญลำดับต้น ๆ กล่าวคือ สภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงชายแดนไทยปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปมากจากยุคสงครามเย็น โดยภัยคุกคามรูปแบบดั้งเดิม (traditional threat) อย่างเช่น สงครามระหว่างรัฐ ข้อพิพาทเรื่องเขตแดน การรุกรานโดยกองกำลังจากประเทศรอบบ้าน เป็นต้น แม้สำคัญและยังดำรงอยู่ แต่ก็ถดถอยลดลงมาก ขณะที่ **ภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (non-traditional threat)** เช่น ยาเสพติด การค้ามนุษย์ อาชญากรรมข้ามชาติในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น รุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จนเป็นรูปแบบที่ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า เป็นลำดับความสำคัญแรกแทนที่ภัยคุกคามรูปแบบดั้งเดิมสำหรับการต้องออกแบบงานความมั่นคงเพื่อรับมือ กระนั้นก็ตาม โครงสร้างและกลไกงานความมั่นคงชายแดน โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ชายแดน โดยหลักแล้วกลับยังคงถูกจัดวางไว้ในลักษณะที่พร้อมรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบดั้งเดิมเป็นสำคัญ โดยเฉพาะหน่วยดำเนินการต่าง ๆ ของกองทัพในพื้นที่ที่รับผิดชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ศักยภาพในการดำเนินงานด้านความมั่นคงชายแดนยังให้ความสำคัญอย่างมากกับความมั่นคงของรัฐ แต่พัฒนาการของภัยคุกคามชายแดนปัจจุบันกลับมีมิติเป็นความมั่นคงของมนุษย์ชัดเจนมากกว่า

ทั้งนี้ โจทย์สำคัญที่เกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่ชายแดนไทย ในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลคือ โจทย์ **เรื่องแรงงานข้ามชาติ** ที่ในอดีตภาครัฐมักให้น้ำหนักพิจารณาประเด็นนี้ด้วยมุมมองความมั่นคง หรือกล่าวได้ว่า ภาครัฐมีแนวโน้มจะทำให้ประเด็นนี้กลายเป็นเรื่องความมั่นคง (securitization) โดยเฉพาะกรณีของแรงงานที่เข้าประเทศไทยมาอย่างผิดกฎหมาย แต่ปัจจุบันและอนาคต โจทย์นี้ควรถูกทบทวนด้วยฐานคิดที่กว้างและรอบด้านกว่า เพียงมุมมองด้านความมั่นคงของรัฐเพียงอย่างเดียว เพราะแนวโน้มการเป็นสังคมสูงอายุของไทยเป็นเงื่อนไขอันทำให้เกิดความจำเป็นต้องมีแรงงานข้ามชาติในระบบการผลิตทางเศรษฐกิจภาคส่วนต่าง ๆ ที่กว้างขวาง เพื่อทดแทนกับกำลังวัยแรงงานที่ลดลงของสังคมไทย การศึกษาวิจัยเพื่อทบทวนการบริหารปกครองชายแดนของไทยที่ตระหนักถึงความไม่เพียงพอของกรอบคิดควบคุมชายแดน (border control) อันปรากฏมาตรการรูปธรรม เช่น การจับกุมแล้วส่งกลับประเทศต้นทาง ซึ่งแรงงานเหล่านี้ก็จะสามารถช่องทางกลับเข้ามาตามแนวชายแดนบริเวณต่าง ๆ อยู่ดี เพราะอุปสงค์ด้านแรงงานยังมีอยู่สูงจากนายจ้าง ผู้ประกอบการชายแดนฝั่งไทย รวมถึงจังหวัดตอนในของประเทศ โดยเฉพาะพื้นที่เมืองและพื้นที่อุตสาหกรรม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อแสวงหาตัวแบบใหม่ ๆ ในการดำเนินการอันจะสามารถตอบสนองต่อความท้าทายที่เปลี่ยนแปลงไปของประเทศไทย

อภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

5.1 อภิปรายผล

พื้นที่ชายแดนของรัฐไทยสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่อง “ปฏิภาคภาวะ” (Intersectionality) ที่แปลโดยจักรกริช สังขมณี ในงานของสมักร์ กอเซ็ม (2553) กล่าวคือ พื้นที่ชายแดนเป็นบริเวณที่ปรากฏทั้งภาวะของการมีอำนาจของรัฐแผ่กระจายอยู่ในรูปแบบพรมแดนของรัฐชาติและสถานะความเป็นพลเมือง ขณะเดียวกันก็มีภาวะความเป็นชาติพันธุ์ที่มีพรมแดนชาติพันธุ์ปรากฏซ้อนทับกับพรมแดนรัฐชาติอยู่ด้วย ปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อน การตัดข้าม และการซ้อนทับกันส่งผลให้พื้นที่ชายแดนของไทยเป็นพื้นที่ที่ซับซ้อน ประกอบด้วยผู้คนที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งทางชาติพันธุ์ อุดมการณ์ ศาสนา อัตลักษณ์ต่าง ๆ และวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏความไม่เท่าเทียมเนื่องเพราะการถูกนิยามโดยรัฐ และการเบียดขับข่มเหงของกลุ่มคนต่าง ๆ ระหว่างกัน ดังเช่นที่สุรชาติ บำรุงสุข (2552) ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า พรมแดนของรัฐเป็นมรดกสำคัญทางการเมืองของโลกตะวันตกที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ว่าประเด็นเช่นนี้จะถือกำเนิดขึ้นในบริบททางการเมืองของโลกตะวันตกและแพร่ขยายออกไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ดังจะเห็นได้ว่ารัฐทุกรัฐในโลกปัจจุบันมีพรมแดนกำกับเหมือนกันหมดและเห็นได้ชัดเจนอีกด้วยว่า ไม่มีรัฐใดที่ไม่มีพรมแดนเป็นของตัวเอง

หากอภิปรายคู่ขนานกับงานของเกิตถวา บุญปรการ (2559) ที่อธิบายถึงพื้นที่ชายแดนเอาไว้ว่าอาจมีคำจำกัดความที่วางอยู่ระหว่างชายแดนและเขตแดนในเชิงภูมิศาสตร์ ในขณะที่อาณาบริเวณชายแดนมีลักษณะที่ให้ความหมายเกินความถึงพื้นที่ชายแดนที่อยู่ทั้งสองฝั่งของเส้นเขตแดน ส่วนคำว่าอาณาเขตนั้นหมายถึงดินแดนที่ผูกโยงผู้คนในพื้นที่ ซึ่งการให้ความหมายของคำดังกล่าวข้างต้นสามารถจำแนกได้ตามเนื้อหาและบริบทที่ศึกษา กล่าวคือ (1) ชายแดนในฐานะพื้นที่อิงกับเขตแดนทางภูมิศาสตร์ เป็นเรื่องของกำหนัดวิธีการสานสัมพันธ์ระหว่างชายแดนกับเพื่อนบ้านที่มีประโยชน์และประสบปัญหาอุปสรรคร่วมกันและเป็นรูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติการที่ถูกนิยามไปตามปัจจัยของความขัดแย้งและความแตกต่าง ตลอดจนการปรับเปลี่ยนในเชิงวัตถุและอุดมการณ์ที่ถูกสร้างและใส่ให้กับชายแดน (2) ชายแดนในฐานะภูมิภาคข้ามเขตแดน การทำให้พรมแดนเลื่อนและแปลกแยกจากกระบวนการสร้างชาติ กล่าวคือบริบททางสังคมวัฒนธรรม แต่ปัจจัยทางด้านนิเวศวัฒนธรรมของพื้นที่ที่มีความแปลกแยกและแตกต่างเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่ไม่อาจสรุปหรือเสนอโมโนทัศน์ของความเป็นพื้นที่ชายแดนได้โดยปราศจากการทบทวนอิทธิพลของความเป็นชาติในการรับรู้อ้างอิงของผู้คนต่อพื้นที่ของตนเอง (3) ชายแดนในฐานะที่เป็นฐานทรัพยากรในการแสวงหาผลประโยชน์ กระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการอำนาจทางการเมืองระหว่างชายแดน ดังนั้น อำนาจทางการเมืองของท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ให้แก่คนในพื้นที่ตามชายแดนจึงเป็นเรื่องสำคัญรองลงมาจากผลประโยชน์ของรัฐชาติ (4) ชายแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นชาติร่วมกัน การมีประวัติศาสตร์ สังคม ร่วมกันได้สร้างวัฒนธรรมของชุมชนให้เกิดขึ้นภายใต้การจัดการจัดการของอำนาจรัฐ และ (5) ชายแดนในฐานะพื้นที่ปฏิบัติการของผู้คนที่อยู่รายรอบวัฒนธรรมอันหลากหลายและซับซ้อนของกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ ที่ปรากฏในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนได้

ก่อให้เกิดเป็นรูปของการกำหนดชะตากรรมต่อตนเองและต่อผู้คนที่รายรอบรัฐชาติ จึงทำให้การพิจารณาทำความเข้าใจองค์ความรู้ชายแดนไทยมีมิติที่หลากหลายในแบบประกอบสร้างนิยม (Constructivism) พื้นที่ชายแดนจึงก่อปรไปด้วยหลากหลายความหมาย ที่ซึ่งการนิยามแต่ละแบบนำไปสู่การกำหนดอัตลักษณ์ ผลประโยชน์ และแนวทางปฏิบัติต่อ “ชายแดน” ที่แตกต่างกันของทั้งรัฐอาณาเขต ชุมชนชายแดน และตัวแสดงอื่น ๆ ทั้งคำจำกัดความในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรอบคิดทางด้านรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้แสดงถึงความซับซ้อนของพื้นที่ชายแดนที่สะท้อนผ่านพรมแดนทางวัฒนธรรม-การเมืองได้อย่างชัดเจน

เช่นเดียวกับที่ Berg and Houtum (2003) ที่ได้อธิบายว่า ชายแดนมักถูกอ้างและถูกสร้างโดยรัฐในฐานะที่รัฐชาติยังเป็นผู้แสดงสำคัญในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอยู่ รัฐจึงนำแนวคิดชายแดนมาถกเถียงในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ความมั่นคง (the security border) โดยใช้เส้นเขตแดนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ทำหน้าที่กั้นประเทศหนึ่งออกจากประเทศหนึ่ง ป้องกันและอนุญาตให้เข้าผ่านหรือไม่ให้ผ่าน ควบคุม อนุญาตหรืออำนวยการเคลื่อนย้ายของผู้คน และสินค้า โดยแบ่งรูปแบบของชายแดนออกเป็น 4 แบบ ได้แก่ (1) ชายแดนในฐานะพื้นที่ของความเป็นศัตรูกัน (alienated borders) โดยเมื่อเกิดปัญหาระหว่างประเทศ ชายแดนจะทำหน้าที่ปิดกั้นแบ่งแยกทุกอย่างออกจากกัน (2) พื้นที่ชายแดนในรูปแบบที่มีการดำรงอยู่ร่วมกัน (co-existent borderlands) จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแต่อาจไม่มีเสถียรภาพมากนัก ปรับเปลี่ยนไปได้ตามบริบท (3) พื้นที่ชายแดนในฐานะที่เป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยกัน (interdependent borderlands) ที่คนในพื้นที่มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมั่นคงต่อกันตลอดเวลาทำให้เกิดเครือข่ายทางเศรษฐกิจและสังคม และ (4) พื้นที่ชายแดนในฐานะพื้นที่ของการบูรณาการเข้าหากัน (integrated borderlands) เป็นพื้นที่ที่มีเสถียรภาพสูง คนมีความสัมพันธ์ที่มั่นคงและถาวร รัฐสองรัฐมีการบูรณาการทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ส่งผลให้ปรากฏลักษณะอันสลับซับซ้อนซึ่งผลของการถูกกีดกันหรือเลือกปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ นั้นมาผสมผสาน ทับซ้อน หรือตัดพาดผ่านกันในพื้นที่ทางเศรษฐกิจบริเวณชายแดน ซึ่งทำให้มีวาระกรรมที่สะท้อนถึงความสนใจในนโยบายของรัฐและความร่วมมือระหว่างประเทศในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวชายแดน ผู้อพยพคนไร้รัฐ ชนกลุ่มน้อย และแรงงานข้ามชาติ รวมถึงกลุ่มผู้เปราะบางตามแนวชายแดน

แนวทางการพิจารณาของรัฐของวงวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยทั่วไปที่ใช้กันอยู่ที่ว่า รัฐประกอบด้วย 1) กลุ่มสถาบันและบุคลากรของสถาบันเหล่านี้ที่เป็นตัวแทนอำนาจศูนย์กลาง 2) การตัดสินใจทางการเมืองเกิดขึ้นหรือมาจากจุดศูนย์กลางของอำนาจนี้ 3) มีอาณาเขตกำหนดชัดที่ปักปันเขตแดน และ 4) เป็นผู้ผูกขาดอำนาจบีบบังคับและการตรากฎหมาย ซึ่งจากนิยามของรัฐในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศดังกล่าว อาจพิจารณาได้ว่าเขตแดน พรมแดน ชายแดนของรัฐ ย่อมได้แก่ พื้นที่กายภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐ แนวที่ใช้เป็นเส้นกำหนดแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐ ทั้งที่เป็นแนวที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเองลงบนพื้นทางกายภาพ เช่น เส้นรุ้งเส้นแวงหรือกำแพง และแนวที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ทะเลสาบ เป็นต้น และพื้นที่ที่อยู่บริเวณรอยต่อระหว่างพรมแดนของรัฐหนึ่งกับอีกอีกรัฐหนึ่งภายใต้นิยามข้างต้นนี้เขตแดนรัฐมีบทบาทหน้าที่หลายประการด้วยกัน (Holsti, 2004) ได้แก่ เขตแดนเป็นตัวกำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ที่อำนาจทางกฎหมายของรัฐใช้บังคับได้ เขตแดนเป็นแนวป้องกันภัยและอันตรายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกองกำลังของศัตรูผู้รุกรานและสิ่งอันไม่พึงประสงค์ เช่น ยาเสพติด ของเถื่อน การค้ามนุษย์ และบุคคลอันไม่พึงปรารถนา รัฐจะวางกำลังและบุคลากร

เช่น กองทัพ เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง ตำรวจตระเวนชายแดน ศุลกากร พร้อมกับเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับตรวจสอบและป้องกันการรุกรานเข้ามาของคน พากะ และวัตถุที่ไม่พึงประสงค์ และเขตแดนช่วยกำหนดขอบเขตของชุมชนทางการเมือง ในบางรัฐพื้นที่เขตแดนของรัฐกับพื้นที่ชุมชนทางการเมืองที่วางอยู่บนอัตลักษณ์ร่วมทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาหรือความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ซ้อนกันพอดีก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้าพื้นที่ทั้งสองเหลื่อมกันมากก็นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมระหว่างกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ดังแนวคิดของ Stein Rokkan (1983) การเมืองเรื่องอาณาเขตเชิงอัตลักษณ์ (identity territorial politics) ที่กล่าวถึงความแตกต่างหลากหลายอันเนื่องมาจากอัตลักษณ์ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อสถาบัน กระบวนการทางการเมือง และการต่อสู้ทางการเมืองที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองในที่สุด ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองเรื่องความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้ และผลกระทบจากปัญหาดังกล่าวต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ถูกศึกษาและให้ความสำคัญในวรรณกรรมด้านชายแดนของไทย นอกจากนี้ เขตแดนยังเป็นกรอบของการสร้างมาตรฐานที่เป็นอันดับหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดภายในเขตแดน (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2552) จึงนำไปสู่การสร้าง “ความเป็นอื่น” ได้อีกนัยหนึ่ง

วรรณกรรมหลายชิ้นในหลายปีที่มีเนื้อหาว่าด้วยมิติทางการเมืองมีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับนโยบายและการบริหารจัดการภาครัฐในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดน อาทิ ด้านสาธารณสุข ต่อผู้คนข้ามแดน แรงงานข้ามชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ครอบคลุมทั้งประเด็นการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมถึงการบริหารจัดการเพื่อรับมือกับทั้งประเด็นความมั่นคงรูปแบบเดิมและความมั่นคงรูปแบบใหม่ ที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบข้ามเส้นพรมแดนของรัฐชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยคุกคามความมั่นคงมนุษย์อย่างโรคติดต่อ ที่มีการศึกษาหลายชิ้นในหลายปีที่ว่าด้วยการดำเนินการของภาครัฐในระดับพื้นที่และระดับท้องถิ่นตามแนวชายแดน ตลอดจนมีการกล่าวถึงในเนื้อหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตามแนวชายแดนกับการบริหารจัดการ สะท้อนถึงทั้งความสำคัญและบทบาทของตัวแสดงทั้งภาครัฐและมีใช้ภาครัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ต้องอาศัยการบริหารจัดการแบบบูรณาการ ซึ่งมีพักต้องตระหนักถึงแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจ (decentralization) ซึ่งเป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลักการบริหารปกครองหลายระดับ หลักการกระจายอำนาจมีจุดเน้นที่การแพร่กระจายอำนาจหน้าที่ของผู้รับผิดชอบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การพึ่งพากันข้ามพรมแดนเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการเผชิญกับโจทย์ปัญหาที่มีลักษณะข้ามชาติ จากหลักการกระจายอำนาจดังกล่าว นำมาสู่การเสริมสร้างศักยภาพของท้องถิ่นและประสิทธิภาพของรัฐบาลระดับใต้หรือต่ำกว่าระดับชาติ (sub-state) ผ่านปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในแนวนอนมากขึ้น ซึ่งนัยหนึ่งก็สอดคล้องกับงานศึกษาชิ้นสำคัญของจักรกริช สังขมณี (2561) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของชายแดนในเชิงวิธีวิทยาว่าชายแดนนั้นไม่ควรที่จะถูกศึกษาให้ลดรูปให้เหลือเป็นเพียงจัดการเชิงพื้นที่เท่านั้น เพราะในพื้นที่ที่ราวกับว่ามีเส้นพรมแดนแบ่งนั้นแท้จริงแล้วยังมีกระบวนการไหลเวียนของสิ่งต่าง ๆ และยังชี้ให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการจัดการและควบคุมพื้นที่ชายแดนในลักษณะต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นทำความเข้าใจผ่านโครงสร้างการจัดการของรัฐ การจัดประเภทพลเมืองของรัฐและชาวต่างด้าว การยกสถานะให้ชายแดนเป็นพื้นที่พิเศษ ไปจนถึงนวัตกรรมยุคปัจจุบันที่ถูกนำมาใช้ในกระบวนการย้ายพรมแดนของผู้คน นอกจากนี้ ยังได้สร้างความเข้าใจถึงการเคลื่อนย้ายของผู้คนโดยเริ่มจากการอธิบาย “สภาวะข้ามชาติ” ปัจจุบันในฐานะกระบวนการเคลื่อนย้ายผู้คนจากต้นทางไปยังปลายทางที่มี

ทั้งการรับส่งและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างเข้มข้นจากเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ จากการที่มีทั้งเทคโนโลยีทางคมนาคมและเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ทำให้ผู้คนสามารถอ้างความสัมพันธ์กันได้แม้จะอยู่ห่างกัน การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนจึงต้องอาศัยองค์ความรู้แบบสหวิทยาการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จึงกล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์ส่งผลให้กระบวนการข้ามพรมแดนมีความเป็นไปได้มากขึ้น แต่กระนั้นกระบวนการข้ามพรมแดนก็มีได้เป็นไปได้โดยง่ายเสมอไป ตัวอย่างเช่น ผู้คนที่มีความจำเป็นที่ต้องต่อสู้และต่อรองกับอำนาจรัฐเพื่อให้ตนเองได้ย้ายถิ่นสู่ดินแดนปลายทาง การข้ามพรมแดนจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้จากเทคโนโลยีโลกาภิวัตน์และเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ต้องได้รับการจัดการจากตัวแสดงทุกฝ่ายทั้งคนท้องถิ่น ผู้อพยพ และรัฐอย่างปฏิเสธไม่ได้ ซึ่งการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนในโลกยุคที่สถานะข้ามชาติเป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งก่อให้เกิดการพึ่งพาซึ่งกันอย่างสลับซับซ้อน (complex interdependence) ข้ามเขตชั้นของรัฐชาติจึงเป็นงานที่มีความหลากหลาย ทั้งในแง่ของตัวแสดง แ่งของประเด็นที่ล้วนเชื่อมโยงส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน และในแง่ของระดับระหว่างชุมชน-รัฐ-ระหว่างประเทศ (ภูมิภาคและโลก) ทำให้การออกแบบการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนนั้นจำต้องคำนึงถึงเงื่อนไขว่าด้วยสัมพันธภาพระหว่างความเป็นรัฐอาณาเขตของรัฐสมัยใหม่ กับความเป็นชุมชนชายแดนที่มักมีรากทางสังคมวัฒนธรรมมานับตั้งแต่ก่อนกำเนิดรัฐสมัยใหม่ การพัฒนาตัวแบบในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนที่มีขีดความสามารถตอบสนองต่ออัตลักษณ์และผลประโยชน์ของทั้งรัฐและชุมชนชายแดนจึงมีมิติสำคัญอยู่ที่การแสวงหาดุลยภาพในการดำรงอยู่อย่างหนุนเสริมกันระหว่างสองกรอบคิดพื้นฐานข้างต้นนั่นเอง และสำหรับภาครัฐเป็นการเฉพาะ การจะทำเช่นดังกล่าวมานี้ได้สำเร็จจำเป็นต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจลักษณะการคลุกเคล้าทางวัฒนธรรมและรูปแบบของชีวิตถิ่นในพื้นที่ชายแดนนั้น ๆ ให้่องแทเป็นขั้นตอนแรกสุด เพื่อคลี่คลายภาพของต้นทุนทรัพยากร ปัจจัยกำหนด (determining factors) ตัวแสดงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีอิทธิพลต่อสถานการณ์ความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอิทธิพลทางความคิดต่อชุมชนชายแดน ตลอดจนแบบแผนของกติกากำกับ กระบวนการและกลไกบริหารจัดการที่เป็นไปได้และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่นั้น ซึ่งเรียกร่องการตั้งต้นจากการสำรวจภูมิทัศน์ความรู้เกี่ยวกับชายแดนที่สะสมอยู่ในแวดวงวิชาการไทย

นอกจากนี้ สิ่งที่สะท้อนจากผลการวิจัย การบริหารจัดการชายแดนทั้งมิติทางการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรมในแต่ละด้านชายแดนมีมิติและประเด็นที่รัฐจะเน้นหนักและให้ความสำคัญแตกต่างกันซึ่งกันไปตามแต่ละบริบทของแต่ละด้านชายแดน ถึงแม้ว่าด้วยนโยบายต่างประเทศของไทยและนโยบายของรัฐเกี่ยวกับชายแดนในทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา จะมุ่งความสำคัญไปที่การส่งเสริมกิจกรรมและความร่วมมือทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ก็มีรายละเอียดในการศึกษาแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะมิติทางการเมืองและความมั่นคงที่ยังมีความแตกต่างตามลักษณะเฉพาะของแต่ละด้านชายแดน เช่น ชายแดนใต้ (ไทย-มาเลเซีย) เหตุการณ์ความสงบในพื้นที่ทำให้มิติด้านความมั่นคงถูกนำมาศึกษาและมีการจัดทำเป็นนโยบายของรัฐมากกว่ามิติด้านอื่น ๆ ซึ่งแม้ที่จริงแล้วในมิติทางการเมืองรวมถึงมิติทางเศรษฐกิจ ประเด็นเรื่องการปฏิรูปโครงสร้างอำนาจให้มีทิศทางการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นชายแดน และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชายแดนมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยการอาศัยความรู้ความเข้าใจอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ขณะที่ชายแดนทางเหนือ ที่ความเป็นไปของพื้นที่มีความเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญกับเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศเพื่อนบ้าน อิทธิพลของกลุ่มทุนต่างชาติมีตกกฎหมายในคราบ “มาเฟียทางเศรษฐกิจ” รวมถึงความท้าทายที่เพิ่มมากขึ้นจากภัยคุกคามความมั่นคงรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ลี้ภัยและปัญหาการค้ามนุษย์ ดังที่ Imtiaz Hussain

(2013) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “Border Governance” หรือการบริหารจัดการชายแดน ที่มองว่าไม่เพียงแต่รัฐเท่านั้นที่จะสามารถปกครองชายแดนให้บรรลุถึงผลประโยชน์ระหว่างสองรัฐ และรัฐไม่ใช่ตัวแสดงหลักแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่จะต้องให้ความสำคัญกับตัวแสดงโดยรอบของชายแดน อีกทั้งประเด็นปัญหาชายแดนที่เกิดขึ้นเป็นเหตุการณ์เฉพาะในพื้นที่ที่มีการศึกษาที่มาของวิวัฒนาการของสิ่งที่เกิดขึ้น ภายใต้บริบทความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ชายแดนระหว่างกันให้มากขึ้นด้วยเช่นกัน นำมาซึ่งผลลัพธ์คือการกำหนดนโยบายระหว่างประเทศที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ชายแดนของทั้งสองประเทศ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดดังกล่าว และที่สำคัญการบริหารปกครองพื้นที่ชายแดนควรให้ความสำคัญกับความเป็นพหุนิยม (pluralism) ของตัวแสดงกลุ่มต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกันทั้งในภาครัฐและนอกภาครัฐผนวกกับการพัฒนาแนวคิดความสัมพันธ์ข้ามชาติซึ่งเกิดขึ้นจากกิจกรรมที่มีลักษณะข้ามพรมแดนของรัฐในหลากหลายมิติ ดังนั้น ผลการวิจัยจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่เป็นการสำรวจภูมิทัศน์สถานะองค์ความรู้เกี่ยวกับชายแดนไทยในแวดวงวิชาการไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันจึงเป็นส่วนสนับสนุนให้ทั้งในเชิงวิชาการสามารถเล็งเห็นแนวโน้มของมิติและประเด็นในการศึกษาวิจัย ตลอดจนในเชิงปฏิบัติในการกำหนดรวมถึงการนำนโยบายไปสู่ปฏิบัติที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทและความต้องการเชิงพื้นที่ของแต่ละด้านชายแดนที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองได้ไม่มากนัก

5.2 สรุปผล

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษา 3 ประการ คือ (1) เพื่อสำรวจสถานะองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย (2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยกับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และ (3) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเมืองชายแดน ผลวิจัยสามารถสรุปตามข้อวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

5.2.1 สถานะองค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทย

องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นตามลำดับ ทั้งเชิงปริมาณและเชิงความสลับซับซ้อนและความหลากหลายของประเด็นและมิติการศึกษา โดยจะพบว่าในระยะ 15 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1992–2006 ปรากฏผลงานวิจัยและงานเชิงวิชาการที่เกี่ยวกับชายแดนไทยศึกษารวมกันแล้วเพียง 18 ชิ้น แต่ทว่าหลังจากห้วงเวลาดังกล่าว ระยะ 5 ปี ระหว่าง ค.ศ. 2007–2011 ปรากฏงานศึกษาถึง 58 ชิ้น หรือกล่าวได้อีกแบบว่าแวดวงวิชาการไทยใช้เวลาเพียง 1 ใน 3 ของระยะแรก แต่ผลิตงานเพิ่มมากขึ้นถึง 3 เท่า ทั้งนี้ ระยะหลังจากนั้นจำนวนของงานวิจัยและงานวิชาการของแวดวงวิชาการไทยเกี่ยวกับชายแดนไทยมีแนวโน้มที่เพิ่มในอัตราสูงกว่าเดิม เฉพาะ ค.ศ.2012 ปรากฏการผลิตงานถึง 24 ชิ้น อันหมายถึงว่า งานวิจัยและวิชาการเกี่ยวกับชายแดนไทยในปีเดียวมากกว่าจำนวนรวมกันทั้งหมดในระยะ 15 ปี ระหว่าง ค.ศ.1992-2006 แนวโน้มเช่นนี้จึงบ่งชี้ถึงการลงหลักปักฐานของชายแดนไทยศึกษาภายในแวดวงวิชาการไทยอย่างมั่นคงเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตาม เมื่อก้าวจากการพิจารณาเชิงปริมาณ มาพิจารณาในเชิงคุณลักษณะ จะพบว่า งานวิจัยและวิชาการจำนวนมากมีลักษณะเฉพาะพื้นที่ เฉพาะประเด็นมากขึ้นตามลำดับของระยะเวลาเช่นกัน หรือกล่าวอีกแบบคือ ขอบเขตจุดสนใจของการศึกษาชายแดนไทยหดแคบเฉพาะจุดลงเรื่อย ๆ กระทั่งข้อสรุปจากการศึกษาแต่ละชิ้น

ไม่สามารถหนุนเสริมและสังเคราะห์สร้างชุดข้อสรุปที่เป็นการทั่วไป (generalization) ได้ชัดเจนเพียงพอ ส่งผลให้ชายแดนไทยศึกษาห่างจากการก่อร่างสร้างตัวตนเป็นสำนักคิด (school of thought) ที่มีแนวทาง กรอบแนวคิด และกระบวนการเฉพาะตัวในการศึกษาอาณาบริเวณชายแดนขึ้นมาได้ จะมีเพียงงานศึกษาบางกลุ่มที่ให้น้ำหนักเน้นไปที่ประเด็นเชิงแนวคิดทฤษฎีโดยตรง ซึ่งมักไม่เป็นที่ตอบเป้าประสงค์ตัวชี้วัดของแหล่งทุนระดับชาติ ผลการศึกษาของงานกลุ่มนี้จึงมัก “หลบอยู่ในหลืบ” และแปลงไปอยู่ในรูปการบรรยายหรือการจัดเสวนาขึ้นในภูมิภาคเฉพาะของชายแดนด้านต่าง ๆ อย่างน่าเสียดาย โดยที่การรับทราบ เข้าถึงงานเหล่านี้ มาปรากฏเป็นผลวิจัยโครงการนี้เอาเมื่อคณะผู้วิจัยเดินทางไปยังด้านชายแดนเหล่านั้นเพื่อจัดสนทนาเฉพาะกลุ่ม

5.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาของแวดวงวิชาการไทยกับพัฒนาการของบริบทด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ประเด็นและมิติที่การศึกษาวิจัยชายแดนไทยที่ผ่านมาให้ความสำคัญในแต่ละช่วงเวลาสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการมุ่งตอบโจทย์อันท้าทาย หรือมุ่งทำความเข้าใจสภาพการณ์ด้านชายแดนในห้วงเวลานั้น การศึกษาเกี่ยวกับชายแดนของไทยเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ เนื่องมาจากพัฒนาการของความสัมพันธ์ในเชิงประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านไม่ได้มีความใกล้ชิดและแน่นแฟ้นมาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังสงครามโลกครั้งที่สองก้าวเข้าสู่ภาวะสงครามเย็น ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศเพื่อนบ้านยิ่งถอยห่างกันมากขึ้นในบางช่วงบางตอนของหน้าประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ในยุคสมัยนั้นจึงปรากฏงานที่เน้นมิติด้านความมั่นคง (รูปแบบเดิม) เป็นสำคัญ ต่อมางานศึกษาในมิติเศรษฐกิจที่เพิ่มพูนขึ้นแทบทุกด้านชายแดน เมื่อสถานการณ์ด้านความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์ได้คลี่คลายตัวลง และการให้น้ำหนักกับการศึกษาประเด็นเรื่องท่องเที่ยว และเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ทวีจำนวนเพิ่มขึ้นตั้งแต่การให้น้ำหนักการเชื่อมโยงระดับอนุภูมิภาคในนโยบายต่างประเทศของไทย หรือกระทั่งการสำรวจตรวจสอบการปรับตัวรับมือของภาครัฐ ชุมชน และองค์การต่าง ๆ ในชายแดนต่อสถานการณ์โควิด-19 เป็นต้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาในภาพรวม “วิ่งตาม” พลวัตเชิงประเด็นและสภาพการณ์ด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจการเมืองระหว่างไทยกับประเทศรอบบ้านแต่ละด้านชายแดน ภายในบริบทเศรษฐกิจการเมืองระดับภูมิภาค และระดับโลก

อย่างไรก็ตาม แรงขับเคลื่อนในการอาศัยองค์ความรู้ชายแดนไทยศึกษาเพื่อ “วิ่งนำ” และกำหนดทิศทางให้สภาพการณ์ด้านชายแดน โดยเฉพาะการให้คำตอบข้อเสนอต่อวาระอันท้าทายสังคมในแต่ละช่วงเวลา แม้จะปรากฏการศึกษาอย่างกว้างขวางในระดับพื้นที่ อันรับทราบได้จากกระบวนการเก็บข้อมูลผ่านวงสนทนาเฉพาะกลุ่มในแต่ละด้านชายแดน แต่ผลของการศึกษาเหล่านั้นยังขาดการเชื่อมต่อนำมาใช้ผลักดันเชิงนโยบายจากส่วนกลางอย่างมีพลังเพียงพอ และขาดการเชื่อมต่อการเผยแพร่ที่กว้างขวางเพียงพอในสังคมนานาชาติระดับประเทศ ข้ำร่ายไปกว่านั้น การจะศึกษาวิจัยประเด็นท้าทายสำคัญที่เฉพาะต่อแต่ละด้านชายแดนหลายประเด็น ในรูปแบบที่มุ่งแสวงหาคำตอบไปยังแก่นใจกลางแห่งปัญหานั้นด้วยแนวทางแบบสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะรัฐศาสตร์ที่ให้น้ำหนักกับมิติการทำงานของอำนาจ เช่น ปัญหาลพิษและหมอกควันข้ามชาติในชายแดนภาคเหนือ ปัญหาการสู้รบระหว่างรัฐบาลเมียนมาร์กับกองกำลังติดอาวุธกลุ่มชาติพันธุ์ในชายแดนตะวันตก การสร้างเขื่อนในประเทศลาวซึ่งกระทบต่อชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด เป็นต้น ล้วนขาดการสนับสนุนเพียงพอจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะการสนับสนุนงบประมาณการวิจัยผ่านการกำหนดเป็นเป้าหมาย แผนงาน และกรอบประเด็นวิจัย ข้อจำกัดเหล่านี้ขัดขวางความ

เป็นไปได้ที่กว้างและมีพลังเพียงพอในการที่องค์ความรู้ด้านชายแดนไทยศึกษาจะนำการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพการณ์ด้านชายแดนด้วยความรู้ทางวิชาการ

5.2.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเมืองชายแดน

ชายแดนไทยเป็นอาณาบริเวณที่มีความเฉพาะตัว อันก่อเกิดจากการผสมผสานข้ามเส้นเขตแดนสมมติของรัฐสมัยใหม่ซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา และสำนึกร่วมข้ามเส้นเขตแดน สายสัมพันธ์ภายในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของพื้นที่ที่มีระบบของตนเอง ล้วนเป็นปัจจัยหล่อหลอมลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละด้านชายแดนขึ้นมา ด้วยเหตุนี้ การจะพัฒนาเมืองชายแดนเหล่านี้ด้วยองค์ความรู้ทางวิชาการ จึงจำเป็นต้องมีชุดของนโยบายที่เข้มแข็งอย่างน้อยใน 3 เรื่อง คือ

1) โจทย์วิจัยที่ถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการของพื้นที่ชายแดนแต่ละด้าน พร้อม ๆ กับการแบ่งอำนาจทางการคลังไปยังกลุ่มจังหวัดชายแดนในกรอบของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาภาค และแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด หรือกระจายอำนาจทางการคลังไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับจังหวัดบริเวณชายแดน เพื่อกำหนดโจทย์และจัดสรรงบประมาณสนับสนุน

2) การสนับสนุนให้มีโครงการวิจัยจาก “คนใน” ชุมชนชายแดนสองฟากฝั่งที่ทำการศึกษาร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นนักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ภาคประชาสังคม นักกิจกรรม นักธุรกิจ ฯลฯ ก็ได้ เพื่อให้โจทย์และผลวิจัยสะท้อนข้อสรุปและข้อเสนอที่สอดคล้องกับชายแดนด้านนั้น ๆ ซึ่งมีจุดร่วมกันทั้งสองฝั่งประเทศ โดยเน้นไปที่มิติของการพัฒนาร่วมกัน อีกทั้งยังเพื่อให้กระบวนการทำวิจัยเป็นเครื่องมือสานสัมพันธ์ ความเข้าใจที่ดี และความสามารถในการพัฒนาความร่วมมือกันทำงานวาระประเด็นต่าง ๆ ระหว่างชุมชนชายแดนสองฟากฝั่งได้ ต่อไป

3) การพัฒนาเครือข่ายชายแดนไทยศึกษาให้มีความเข้มแข็ง ภายใต้การอำนวยความสะดวกของกระทรวงอุดมศึกษาฯ (อว.) เพื่อให้เกิดระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ที่แบ่งปันข้อมูล องค์ความรู้ ระหว่างด้านชายแดน รวมทั้งอำนวยให้เกิดช่องทางการแลกเปลี่ยน พัฒนาทางวิชาการร่วมกันระหว่างเครือข่ายนักวิชาการชายแดนไทย โดยมีการจัดเวทีประชุมวิชาการระดับชาติ ซึ่งมุ่งขยายเครือข่ายไปสู่เวทีระดับนานาชาติกับประเทศรอบบ้าน และจัดให้มีวารสารวิชาการด้านชายแดนศึกษาในภาษาไทยเป็นการเฉพาะ ซึ่งมุ่งขยายผลไปสู่การจัดทำวารสารวิชาการด้านชายแดนศึกษาอีกฉบับในภาษาอังกฤษ สำหรับเครือข่ายวิชาการที่มีร่วมกับประเทศรอบบ้าน กระบวนการเหล่านี้จะเป็นจุดตั้งต้นสำคัญของการก่อร่างสร้างสำนักคิดชายแดนศึกษาในแบบฉบับของไทยขึ้นมาได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- Berg, E., & Houtum, H. V. (eds.). (2003). *Routing borders between territories, Discourse and practice*. England: Ashgate Publishing Limited.
- Holsti, K.J. (2004). *Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Hussain, Imtiaz. (2013). *The border governance and the “unruly” south*. United States: a division of St. Martin’s Press LLC.
- Rokkan, Stein. (1983). *Economy, Territory, Identity: Politics of West European Peripheries*. London: Sage Publications.
- เก็ดถาว บุญปราการ. (2559). *ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซีย: และพื้นที่ชีวิตในตลาดปาดังเบซาร์*. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- คณะกรรมการศึกษาและเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการชายแดนร่วมกัน. (2557). *รายงานผลการศึกษาการบริหารชายแดนร่วมกัน*. กรุงเทพฯ: กรมศุลกากร.
- จักรกริช สังขมณี. (2551). “พรมแดนศึกษา และมานุษยวิทยาชายแดน: การเปิดพื้นที่ สร้างเขตแดน และการข้ามพรมแดนของความรู้,” *วารสารสังคมศาสตร์* 20(2), 209-266.
- _____. (2561). *Limology: ชายแดนศึกษา กับ เขต-ชั้นวิถีชีวิตของพื้นที่ในระหว่าง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์.
- นิติ ภาวิครพันธุ์. (2556). *ชีวิตถิ่นที่คลุกเคล้า*. *วารสารสังคมศาสตร์* 25(2), กรกฎาคม-ธันวาคม, 205-235.
- รุ่งทิพย์ จันทรธนะกุล และปริญญา นวลเปียน. (2562). หน่วยที่ 6 ลักษณะข้ามชาติ. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความคิดทางการเมืองและสังคม*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2552). พรมแดนศึกษา. *จุลสารโครงการความมั่นคงศึกษา*, บรรณาธิการโดย สุรชาติ บำรุงสุข, ฉ.61 (สิงหาคม).
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2552). พรมแดนศึกษา (Boundary Studies). *จุลสารโครงการความมั่นคงศึกษา*, ฉ.61 (สิงหาคม).
- สมักร์ กอเข้ม. (2553). ปฏิภาณภาวะของพรมแดนชาติพันธุ์ และรัฐชาติ ในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 22(2), 11-51.
- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (2559). *แผนบริหารจัดการชายแดนด้านความมั่นคง (พ.ศ. 2559-2564)* (pdf). <http://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/2018/10/แผนบริหารจัดการชายแดนด้านความมั่นคง.pdf>.